

T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’NİN ENERJİ POLİTİKALARINDA DOĞU
AKDENİZ’İN ÖNEMİ

BÜŞRA ÖNDER AYLUCETARHAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: DOÇ. DR. BURCU BULUT GÜRPINAR AYDIN

TEMMUZ 2024

T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’NİN ENERJİ POLİTİKALARINDA DOĞU
AKDENİZ’İN ÖNEMİ

BÜŞRA ÖNDER AYLUÇTARHAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: DOÇ. DR. BURCU BULUT GÜRPINAR AYDIN

TEMMUZ 2024

T.R.
GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL

THE IMPORTANCE OF THE EASTERN MEDITERRANEAN IN
TURKEY'S ENERGY POLICY

BÜŞRA ÖNDER AYLUÇTARHAN

A THESIS OF MASTER
OF SCIENCE STRATEGY DEPARTMENT

ADVISOR: DOÇ. DR. BURCU BULUT GÜRPINAR AYDIN

JULY 2024

YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

GTÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun 01/07/2024 tarih ve 2024/33 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 16/07/2024 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Büşra ÖNDER AYLUÇTARHAN'ın tez çalışması, Strateji Bilimi Anabilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE

(TEZ DANIŞMANI) :Doç. Dr. Burcu Bulut GÜRPINAR AYDIN

ÜYE

: Doç. Dr. Kurtuluş DEMİRKOL

ÜYE

:Dr. Öğr. Üyesi Selcen ALTINBAŞ UMUT

ONAY

Gebze Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun
...../...../..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

ÖZET

Günümüzde dünyadaki savaşların, ülkeler arası çıkar çatışmalarının ekonomik kaynaklı güç elde etme çabaları olduğu görülmektedir. Ekonomik çıkar çatışmalarının da enerji kaynaklarına ulaşma ve enerji güzergâhlarını kontrol altında tutma noktasında geliştiği görülmektedir. Dünyada son yıllarda sıcak çatışmaların ve siyasi istikrarsızlığın merkezi Ortadoğu bölgesi olmuştur. 2000’li yıllarla birlikte Doğu Akdeniz’de önemli hidrokarbon rezervlerinin keşfi ve potansiyeli bölgenin ve uluslararası güçlerin enerjiden pay alma mücadelesini artırmıştır.

Doğu Akdeniz’de en uzun kıyı şeridinde sahip Türkiye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Avrupa Birliği’ne tam üye olarak katılmasıyla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin ve Kıbrıs’ta yaşayan Türk halkının haklarını uluslararası alanda koruma mücadelesi verirken, enerji kaynaklarının keşfi ile birlikte sorun iyice karmaşıklaşmış ve bambaşka bir boyut daha kazanmıştır.

Enerji rezervlerinin çıkartılması yanında, enerjinin Avrupa ve dünya pazarlarına ulaştırılması da önem kazanmıştır. Doğu Akdeniz’de değişen dengeler, ülkelerin ittifakları, Münhasır Ekonomik Bölge ilanları, Münhasır Ekonomik Bölge ilanlarının diğer ülkelerin hak iddialarını engellemesi, enerji ulaşım projelerini tehdit etmesi noktasına ulaşmaktadır. Türkiye’nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan’ın Avrupa Birliği üyesi olması sebebiyle Avrupa Birliği ile karşı karşıya kalması, İsrail’in saldırgan tutumlarına karşı gerilen ilişkiler, bölgedeki Amerika Birleşik Devletleri - Rusya hâkimiyet mücadelesinde denge politikası yürütürken kendi haklarını da güçlü bir şekilde savunması gerekmektedir.

Bu çalışmada bölgenin özellikle enerji başlığı altında önemi, bölgedeki ülkelerin faaliyetleri, Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı tehditler ve yalnızlaştırılması çabaları ortaya konularak Doğu Akdeniz bölgesinin Türkiye için güvenlik, ekonomik, siyasi her bakımdan önemi ortaya konulmuştur. Türkiye’nin enerji politikalarında nasıl bir adım atması gerektiği sorusuna yanıt bulmaya çalışmaktadır. Enerji rezervlerinin miktarlarının spekülasyon olması, enerji kaynaklarının nakil projeleri, bölgede sürekli değişen dengeler, siyasi belirsizlik, ülkeler arasında kurulan ittifaklardaki değişiklikler, uluslararası hukukta aşılamayan engeller, bölgede gerçekleşen mevcut ve olası sıcak çatışmalar sebebiyle çözüm süreci ileri tarihlere ötelenebilmekte, güncelliğini kaybedebilmektedir. Özellikle bu çalışmada Türkiye’nin sınır komşusu olan ve en çok problem yaşadığı Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ayrıntılı olarak anlatılarak detaylandırılmıştır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz konusunda, uluslararası ilişkiler alanında yapılan çalışmalar incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Enerji, Petrol, Doğalgaz, Münhasır Ekonomik Bölge (MEB), Kıta Sahaneliği

ABSTRACT

Today, it is seen that the wars and conflicts of interest between countries in the world are efforts to gain economic power. It is also seen that economic conflicts of interest develop in terms of accessing energy resources and keeping energy routes under control. In recent years, the center of hot conflicts and political instability in the world has been the Middle East region. With the discovery and potential of significant hydrocarbon reserves in the Eastern Mediterranean in the 2000s, the struggle of the region and international powers to get a share of energy has increased.

Turkey, which has the longest coastline in the Eastern Mediterranean, struggles to protect the rights of the Turkish Republic of Northern Cyprus and the Turkish people living in Cyprus in the international arena with the accession of the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus to the European Union as a full member, while the problem has become even more complicated and has gained a completely different dimension with the discovery of energy resources.

In addition to extracting energy reserves, the transportation of energy to European and world markets has also gained importance. The changing balances in the Eastern Mediterranean, alliances of countries, declarations of Exclusive Economic Zones, the fact that Exclusive Economic Zone declarations prevent other countries' claims of rights and threaten energy transportation projects are reaching the point. Turkey's confrontation with the European Union due to the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus and Greece being members of the European Union, the strained relations against Israel's aggressive attitudes, the balance policy in the struggle between the United States and Russia for dominance in the region while also strongly defending its own rights.

This study reveals the importance of the region, especially under the heading of energy, the activities of the countries in the region, the threats Turkey faces and the efforts to isolate it, and the importance of the Eastern Mediterranean region for Turkey in all aspects of security, economy and politics. It tries to find an answer to the question of what steps Turkey should take in its energy policies. The solution process can be postponed to later dates and lose its relevance due to the speculative amounts of energy reserves, energy resource transportation projects, constantly changing balances in the region, political uncertainty, changes in alliances established between countries, insurmountable obstacles in international law, and current and potential hot conflicts in the region. Especially in this study, Greece, which is Turkey's border neighbor and where it has the most problems, the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus and the Turkish Republic of Northern Cyprus are described and detailed in detail. In this context, studies on the Eastern Mediterranean in the field of international relations are examined.

Keywords: East Mediterranean, Energy, Oil, Natural Gas, Economic Zone (EEZ), Continental Shelf

TEŞEKKÜR

Başta, bilgilerini ve tecrübelerini benimle paylaşan, araştırmamın her aşamasında sabır ve anlayış gösteren, akademik yolculukta bana rehberlik eden danışmanım Doç. Dr. Burcu Bulut GÜRPINAR AYDIN'a, tez sürecim dâhil her zaman yanımda oldukları ve bana güvendikleri için anneme, babama ve kardeşime, çalışma saatlerinde okula gidebilmem için izin saatlerimi okul saatlerine göre düzenleyen PENDİK BELEDİYESİ STRATEJİ MÜDÜRLÜĞÜ yönetici, amir ve şeflerine, tüm zorluklarda yanımda olan, desteğiyle bu süreci pozitif ve güçlü geçirmemi sağlayan sevgili eşim Yasin AYLUÇTARHAN'a, varlığına şükrettiğim canım oğlum Ömer AYLUÇTARHAN'a teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	1
2. DOĞU AKDENİZ BÖLGESİ VE ENERJİLERİ	4
2.1. Doğu Akdeniz Bölgesinin Coğrafi Olarak Tanımı	5
2.2. Doğu Akdeniz Bölgesinin Kısaca Tarihi Geçmişi	7
2.3. Doğu Akdeniz'in Stratejik ve Jeopolitik Önemi	11
2.4. Doğu Akdeniz Enerjileri	14
2.5. Enerjinin Ulaşımı	19
2.6. Enerjinin Depolaması ve Taşınması	20
2.7. Bölgede Mevcut Boru Hatları ve Faaliyetteki Ulaşım Projeleri	25
2.8. Bölge Hakkında Henüz Hayata Geçirilmemiş Projeler	31
3. DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANLARI SORUNU	33
3.1. Uluslararası Deniz Hukuku Bölge Uygulamaları	35
3.2. Kıta Sahaneliği	37
3.3. Münhasır Ekonomik Bölge	40
3.4. Türkiye ve Kıyıdaş Ülkelerin Münhasır Ekonomik Bölge ve İddiaları	43
3.4.1. Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölge Sorunu	57
4. BÖLGE ÜLKELERİNİN İDDİA VE EYLEMLERİ	60
4.1. GKRY'nin MEB İddiaları ve Tek Taraflı Eylemleri	60
4.2. Yunanistan MEB İddiaları ve Tek Taraflı Eylemleri	66
4.3. Türkiye ve KKTC'nin Tepkileri ve Eylemleri	69
4.4. Bölgedeki Diğer Devletler ve Uluslararası Örgütlerin Tepkileri ve Eylemleri	74
5. DOĞU AKDENİZ BÖLGESİNDE EGEMENLİK POLİTİKALARI	83
6. SONUÇLAR	88
KAYNAKLAR	93
ÖZGEÇMİŞ	103
TEZ ÇALIŞMASI KAPSAMINDA YAPILAN YAYINLAR	104

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMHDS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BTC	: Bakü Tiflis Ceyhan
CCC	: Consolidated Contractors International Company (konsolide müteahhit uluslararası şirketi)
CNG	: Compressed natural gas (sıkıştırılmış doğal gaz)
FIR	: Flight Information Region (Uçuş Bilgi Bölgesi)
FLNG	: Floating liquefied natural gas (yüzebilir sıvılaştırılmış doğal gaz)
FSRU	: Floating storage regasification unit (yüzer LNG depolama ve gazlaştırma ünitesi)
G GK	: Güney Gaz Koridoru
G KRY	: Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti
G SMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
I KBY	: Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi
K KTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
Km	: Kilometre
LNG	: Liquefied natural gas (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz)
LLC	: Limited Liability Company (Sınırlı Sorumluluk Şirketi)
M	: Metre
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
OPEC	: Organization of the Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
RG	: Resmi Gazete
SAR	: Search and Rescue (Arama Kurtarma Sorumluluk Sahası)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SUA	: Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme
SUMED	: Suez Mediterranean (Süveyş Akdeniz Petrol Boru Hattı)
TANAP	: Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UMH	: Ulusal Mutabakat Hükümeti

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1 : Doğu Akdeniz’e Kıyısı Olan Ülkeler	6
Şekil 3.1 : Leviathan, Tamar ve Afrodite Havzaları	14
Şekil 3.2 : Doğu Akdeniz’de Doğal Gaz Keşifleri 2009-2019 Milyar Metreküp	16
Şekil 3.3 : Türkiye’nin Ertuğrul Gazi FSRU Gemisi	22
Şekil 3.4 : 2016-2020 Yılları Küresel Doğal Gaz Ticareti	24
Şekil 3.5 : TANAP ve TAP projesi Haritası (TAP, 2023)	28
Şekil 3.6 : Türk Akım Projesi ve Diğer Hatlarla Entegrasyonu	30
Şekil 4.1 : Kıta Sahaneliği, Münhasır Bölge, Karasuları	39
Şekil 4.2 : Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki MEB Sınırları	45
Şekil 4.3 : Karadeniz Münhasır Bölgesi	47
Şekil 4.4 : TPAO’ya petrol arama ruhsatları verilen bölgeleri gösteren harita	51
Şekil 4.5 : Ege Denizi’nde 6 mil ve 12 mile göre karasuları durumu	55
Şekil 4.6 : GKRY’nin Doğu Akdeniz’de Belirlediği MEB Sınırları	61
Şekil 4.7 : GKRY’nin tek taraflı MEB ilanı ve Türkiye’nin kabul ettiği MEB	62
Şekil 4.8 : GKRY’nin Attığı Tek Yanlı Adımlar	63
Şekil 4.9 : Ege Denizi’nde karasuları 6 mil uygulanınca durum	66
Şekil 4.10 : Ege Denizi’nde karasuları 12 mil uygulanınca durum	67
Şekil 4.11 : Yunanistan ve GKRY’nin MEB iddiaları	69
Şekil 4.12 : 1990-2020 Yılları Türkiye Enerji Talebinin Dışa Bağımlılık Oranı	70
Şekil 4.13 : İsrail’in Deniz Ruhsatları ve Doğalgaz Sahaları	74
Şekil 4.14 : Türkiye – Libya Arasındaki Deniz Yetki Alanları Sınırlandırılması	76
Şekil 4.15 : Mısır ve Yunanistan arasında imzalanan MEB Anlaşması’nın etkisi	81

1. GİRİŞ

Türkiye üç tarafı denizlerle çevrili geniş deniz alanlarına sahip bir kıyı ülkesidir. Karadeniz’de Rusya Ukrayna arasında yaşanan sıcak çatışmalar, boğazlar ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nden doğan güvenlik sorunlar dışında, deniz alanları konusunda önemli anlaşmazlıklar yaşanmamaktadır. Ancak uzun yıllardır süren ve gelecekte de süreceği öngörülen Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Deniz’inde deniz alanları anlaşmazlıkları, adaların deniz alanları ve silahlandırılması, kayalıkların hangi ülkeye ait olduğuna dair gibi sorunlar gündemde kalmaya devam etmektedir. Akdeniz’de ise yıllardır süren Kıbrıs adası sorunu ve buna ek olarak 2000’lerden sonra Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon rezervleri ülkeler arası yaşanan mücadeleleri, uluslararası güçlerin de karışmasıyla daha da karmaşık bir hale getirmiştir. Önümüzdeki yıllarda da enerjiye olan talebin ve enerjiye ve enerji yollarına hâkim olma çabası sebebiyle Doğu Akdeniz’in dünyanın ilgi odağı olmaya devam edeceği ve Türkiye açısından da çıkarlarını korumak bağlamında yoğun diplomatik ilişkiler yürüteceği bir alan olacağı görülmektedir. Akdeniz; siyasi, diplomatik, ekonomik, kültürel, tarihsel alanlar ile güvenlik, uluslararası hukuk ve enerji gibi başlıklarda ayrı ayrı değerlendirilebilecek önemli bir coğrafi alandır.

Doğu Akdeniz, Türkiye için üç ana konuda önem arz etmektedir. Bunlardan ilki, Suriye’de yaşanan iç savaş ve bu savaşın yarattığı güvenlik sorunu ve Türkiye’nin sınırında bir terör koridorunun oluşma riskidir. Türkiye sınırında oluşan bu güvenlik sorununa karşılık Suriye’nin kuzey bölgesinde Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı ve Bahar Kalkanı harekâtlarını düzenlemiştir. İkinci konu, Doğu Akdeniz’de yaşanan enerji savaşıdır. Üçüncü konu ise, KKTC’de yaşayan Türk nüfusunun haklarının korunması sorunudur.

Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının üzerindeki uluslararası güçlerin mücadelesi bölgede büyük bir endişe kaynağı olduğunu söylemek mümkündür. Doğu Akdeniz’de deniz sınırlandırma konusunda, uluslararası güçlere karşı sıkıntılar yaşayan bölgedeki kıyıdaş ülkeler, kendi ulusal çıkarları bağlamında sorunlara yaklaşmayı benimsemektedir. Doğu Akdeniz’de son dönemlerde keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının bölgede yaşanan tüm krizlerin baş aktörü olmakta ve yaşanan krizlere küresel güçler de kendi çıkarları doğrultusunda müdahil olmaktadır. Bu durumun olası

petrol ve gaz savaşlarına yol açabileceği değerlendirilmektedir. Bugüne kadar keşfedilen ya da varlığı tahmin edilen hidrokarbon kaynaklarının, jeo-stratejik, jeo-politik ve jeo-ekonomik açıdan değerlendirildiğinde bir ülkenin geleceğini belirleyebilecek miktarlarda olması, Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin Doğu Akdeniz'deki haklarını, ülke çıkarları açısından ne kadar önemli bir mesele haline geldiği görülecektir.

Doğu Akdeniz konusunun bilimsel kaynaklara yansımaları ağırlıklı olarak İsrail – Filistin, İsrail– Arap ülkeleri arasında yaşanan savaş ve çatışma dönemleri, İsrail devletinin kuruluşu, bölge ülkelerinden özellikle Mısır'da yaşanan iktidar değişiklikleri ve bunun yarattığı bölgedeki yumuşama ve gerilim sonuçları ile petrol krizleri üzerinden olmuştur.

2000'li yılların başlamasıyla beraber bölgedeki enerji arama çabaları, bölgede tespit edilen enerji ve olası rezervler, uluslararası petrol şirketlerinin arama, sondaj faaliyetleri üzerinden bilimsel çalışmalar olarak literatürdeki yerini almıştır. Özellikle Doğu Akdeniz bölgesindeki en doğru enerji verileri, petrol arama şirketlerinin yıllık raporlarından elde edilmektedir.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) Avrupa Birliği'ne (AB) 1 Mayıs 2004 yılında sözde tüm Kıbrıs adasının halklarını temsilen Kıbrıs Cumhuriyeti adı ile üye ülke yapılması ve buna karşı Türkiye'nin tepkileri, önemli bir inceleme konusu olmuştur.

Kıbrıs meselesinin siyasi boyutu bir yana daha da güncel ve yakın tarihlerde Doğu Akdeniz konusuyla bütünleşik olarak bölgeden çıkarılan enerji kaynaklarının Kıbrıs adası üzerinden Avrupa ve dünya piyasalarına ulaştırılması üzerine geliştirilen projeler, ABD'nin tavrı, Türkiye'nin tepkileri üzerine yapılan çalışmalar literatüre girmiştir. Doğu Akdeniz Boru Hattı projesi gibi Türkiye'yi dışarıda bırakmaya çalışan hamleler karşısında Türkiye'nin karşı hamleleri, yürüttüğü diplomatik ilişkilerin incelenmesi önemlidir.

Doğu Akdeniz konusu dünyanın ağırlık verdiği sürekli olarak yeni boyutlarıyla güncellenen en önemli konulardan birini oluşturmaktadır. Günümüzde Doğu Akdeniz'de yaşanan münhasır ekonomik bölge ilanları, Akdeniz üzerindeki hak iddiaları hem güncel hem de Türkiye için ekonomik ve güvenlik açısından önemli bir konudur. Bu çalışmada Akdeniz'de ilan edilen münhasır ekonomik bölgeler temelinden, enerji arama ve sondaj çalışmaları, bölge ülkelerinin tutumları,

yürüttükleri diplomatik ilişkiler, değişen dengeler, gerçekleştirilen işbirlikleri, önümüzdeki yıllara yönelik enerjinin dünya piyasalarına ve Avrupa'ya iletilmesi konusunda yapılan planlar Türkiye - Libya, Yunanistan – Mısır, Türkiye – Mısır ve GKRY ile KKTC ağırlıklı incelenmiştir.

Enerjiye en çok ihtiyaç duyan gelişmiş ülkeler; ABD, Rusya, Çin, İngiltere ve AB de Doğu Akdeniz'de piyasanın hâkimi olma çabalarını sürdürmektedirler. Bu gelişmiş ülkelerin enerjinin taşınması konusunda destekledikleri projeler ve bu noktada oluşan ve bozulan yeni dengeler de en güncel haliyle incelemeye tabi tutulmuştur. Konu ile ilgili kaynak taraması yapıldığında Doğu Akdeniz'e dair çok değişik başlıklar altında incelemeler olduğu görülmektedir. Bu tez çalışmasında ise Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki sınırının ne olduğu ve nasıl bir politika izlemesi gerektiği sorusuna yanıt aranmaktadır. Türkiye'nin kendi topraklarında ve kıta sahanlığında enerji arama faaliyetlerini yürütmek, Doğu Akdeniz'de Libya ile ortaklaşa münhasır ekonomik bölge ilan ederek Akdeniz'de enerji arama ve sondaj faaliyetlerinin yürütülmesi, bölgedeki diğer ülkelerin münhasır ekonomik bölge ilanlarına itiraz etmesi altında yatan sebepler ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de süregelen mücadeleye hangi boyutlarda müdahil olduğu sorusu tüm yönleriyle araştırılarak cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Türkiye Doğu Akdeniz bölgesinde kesin olarak sınırlarını kesinleştirmelidir. Bu bağlamda Türkiye'nin etrafında en yakın komşu ülkeler olarak Yunanistan, GKRY ve KKTC üzerinden sınır anlaşmazlıkları ayrıntılı olarak anlatılmaya çalışılmaktadır.

2. DOĞU AKDENİZ BÖLGESİ VE ENERJİLERİ

Akdeniz kelimesinin İngiliz dilinde tanımlandığı haliyle “Mediterranean” ifadesi, Latince “Mediterraneus” kelimesinde kaynaklıdır. Akdeniz tarihinde varlığını sürdüren Latin dilindeki "medius" kelimesi Türkçe'de "orta, arasında" anlamına gelirken, "terra" ise "dünya, toprak, yer" anlamlarına karşılık gelmektedir. Bu nedenle bölge, geçmişten günümüze "dünyanın merkezi yeri" veya "ülkelerin ortasındaki yer" olarak önemini korumuştur. (Doğan, 2012). Doğu Akdeniz, tarih boyunca ekonomik ve siyasi boyutuyla önemini koruyan bir bölge olmuştur. Doğu Akdeniz’e günümüzde uluslararası güçlerin büyük önem vermesinin yanında önceki dönemlerde de imparatorluklar açısından dünyaya açılma ve yeni hâkimiyet alanları elde etme açısından bir basamak olarak değerlendirilmiştir (Kedikli ve Çağalan, 2017).

Üç tarihi anakara olan; Avrupa Asya ve Afrika kıtalarının Doğu Akdeniz’deki kesişme noktası, Tunus ve Sicilya güzergâhı üzerinde yer alan ve hattın doğusunda kalan alan olarak kabul edilmektedir. Uluslararası önemli rotaların kesişme noktası olan bölge, küresel mücadele alanında güç edinmek isteyen ülkelerin ilgi odağı haline gelmiştir. Doğu Akdeniz tarih boyunca küresel güçler için üzerinde hâkimiyet kurulmak istenen önemli bir bölgedir (Duman, 2019). Anadolu yarımadasının güney kıyılarıyla Mısır’ın kuzey kıyıları arasında kalan, Batı Asya, Ortadoğu’nun batı kıyıları ve Kuzeydoğu Afrika arasında bulunan merkezi bir alanı oluşturan Doğu Akdeniz bölgesi XV. yüzyılın sonlarıyla birlikte Avrupalılar tarafından “Levant” ismiyle anılmaya başlamıştır (Katman, 2013).

Günümüzde Doğu Akdeniz Türkiye’nin ana karası olan Anadolu’nun güney yarısını, Kıbrıs adasını, Yunanistan ve Yunan adalarını, Mısır, İsrail, Ürdün, Suriye ve Lübnan ülkelerinden oluşan bir alanı tanımlamaktadır. Doğu Akdeniz Bölgesi’nde anakarasının güney kıyıları boyunca uzanan 569 mil ile en uzun kıyı şeridi Türkiye’ye aittir. Türkiye’den sonra en uzun kıyı şeridine sahip ülke Mısır’dır; Mısır’ın kuzey kıyıları boyunca uzanan kıyı şeridi 522 mildir. Mısır’ı takiben sırasıyla 128 mil kıyı şeridi ile İsrail, 107 mil kıyı şeridi ile Lübnan ve 95 mil kıyı şeridi ile Suriye gelmektedir (Yaycı, 2012).

Doğu Akdeniz Bölgesi’nin sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik önemi ile siyasi ve ekonomik bir mücadele alanı olarak dünyanın gündeminde çok sık bahsedilmektedir.

Doğu Akdeniz Bölgesi, 2000'li yıllardan itibaren hidrokarbon arama faaliyetlerinin artmasıyla birlikte, bölge ülkeleri arasında yaşanan yetki alanları mücadelesini daha çekişmeli hale getirmiştir. Bu süreçte gerçekleşen münhasır ekonomik bölge (MEB) ilanları ve kıyıdaş ülkeler arasındaki sınırlandırma anlaşmaları, Doğu Akdeniz enerji kaynakları üzerindeki mücadeleyi kızıştırmıştır. Bölge, hak ve yetkileri olan kıyıdaş ülkelerin yanı sıra uluslararası güçlerin ekonomik, siyasi ve güvenlik çıkarları açısından da önemli bir stratejik noktadadır (Alper, 2020).

2.1. Doğu Akdeniz Bölgesinin Coğrafi Olarak Tanımı

Ekonomik, siyasi, sosyal, askeri tüm bu belirtilen beşeri alanların temelini yeryüzü teşkil etmektedir. İnsanoğlunun tarihi süreçten günümüze kadar sürdürdüğü faaliyetlerin büyük bir kısmı, coğrafi koşullarla mücadele etme çabasıyla şekillenmiştir. İnsanın yeryüzüyle ilişkisi, karşılıklı etkileşim içinde olmuştur. Dağlar, nehirler, denizler, toprağın verimli ya da kurak olması; üzerinde veya yakınında yaşayan insanların yaşam tarzlarını doğrudan etkilediği gibi, farklı coğrafyalarda yaşayan insan toplulukları ile kurulan ilişkilerde de belirleyici olmuştur (Tezkan ve Taşar, 2013).

Akdeniz, dünyanın en büyük iç denizidir. Büyüklüğü ve önemi sebebiyle bölgelere ayrılarak ifade edilen Akdeniz'in bölgeselleştirilmesinde doğu batı ayrımı baz alınmaktadır. Doğu Akdeniz koordinat düzleminde 30° 36° kuzey enlemleri ile 34°12° doğu boylamında yer alan bölgeyi ifade etmektedir (Yıldız, 2008).

Dünya üzerinde yirmi ülkenin Akdeniz'de kıyısı bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle Akdeniz'de yirmi kıyıdaş ülke bulunmaktadır. Bu ülkeler; İspanya, Fransa, İtalya, Slovenya, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin-Gazze Yönetimi, Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Fas, KKTC, Kıbrıs Rum Kesimi ve Malta'dır (Ertuğral, 2022).

Akdeniz, coğrafi açıdan ise üç bölgeye de değerlendirilmektedir. Bunlar ilki; Malta Adası-Cebelitarık arasında yer alan Batı Akdeniz, ikincisi Malta Adası ile 27. boylam arasında kalan Orta Akdeniz ve üçüncüsü ise 27. boylamın doğusunda yer alan Doğu Akdeniz bölgesi olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde Doğu Akdeniz olarak ifade edilen coğrafi bölgeyi daha kolay tanımlayabilmek için, Tunus'ta bulunan Bon Burnu ile İtalya'ya ait Sicilya Adası'nın batı ucunda bulunan Lilibeo Burnu arasındaki hattın

doğusunda bulunan alan olarak işaret edilmektedir. Bu tanıma ilaveten tanımlamak gerekirse Doğu Akdeniz'in; Türkiye, İtalya, Libya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Mısır, Karadağ, Yunanistan, Arnavutluk, Suriye, Lübnan, Filistin, Slovenya, İsrail ve Tunus kıyıları ile çevrili geniş bir alanı içerdiğini belirtmek gerekmektedir (Yıldız, 2008).

Şekil 2.1: Doğu Akdeniz’e Kıyısı Olan Ülkeler (Kedikli ve Taşkın, 2015)

Tarih boyunca merkezi konuma sahip bir bölgenin merkezi bir konumunda liman işlevi gören yapısıyla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi olmak üzere iki ayrı bağımsız ülkeden meydana gelen Kıbrıs Adası, Doğu Akdeniz'in stratejik önemini artıran önemli bir başka unsurdur. Doğu Akdeniz'i önemi kılan ve diğer denizlerden ayıran bir diğer olgu ise coğrafi olarak bağlantıları ve ulaşım yolları itibarıyla dünya üzerindeki merkezi konumuyla her denizin ulaşım imkânına sahip olmasıdır. Akdeniz, doğu ile batıyı birbirine bağlayan güzergâhın merkezi konumudur. Diğer bir ifadeyle, ünlü Fransız tarihçi Fernand Braudel'in de belirttiği üzere, bir hareket mekânı olarak Akdeniz'i, 'birbirine bağlı deniz ve kara yolları' olarak ifade etmek mümkündür (Özekin, 2020).

Akdeniz bölgesi, günümüzde içinde barındırdığı siyasi, ekonomi, askeri, kültürel, çevresel ve sosyal olarak değerlendirildiğinde kıyıdaş ülkeler, uluslararası örgütler ve bölgede hâkimiyet kurmak isteyen küresel aktörler arasındaki çeşitli ilişkiler bağlamında şekillenmektedir (Karaarslan, 2022).

2.2. Doğu Akdeniz Bölgesinin Kısaca Tarihi Geçmişi

Doğu Akdeniz Bölgesi tarih boyunca her daim aktif bir bölge olmuştur. Dünyadaki ilk yerleşimler ve ilk devlet örnekleri olan şehir devlet oluşumları, Akdeniz bölgesi ve civarında başlamıştır. Bu sebeple Doğu Akdeniz bölgesi, Nil Deltası, Mezopotamya ve çevresi, insanlık tarihi açısından ilk yerleşik hayatı meydana getirmiştir. Bölgede bulunan zengin doğal kaynaklar sebebiyle devletlerin büyüme ve genişleme alanı olarak görülüp, güçlü devletlerin birer çatışma alanı haline dönüşmüştür (Baysoy 2015).

Doğu Akdeniz'in insanlık tarihi ve dünya üzerindeki etkileri çok eski zamanlara dayanmaktadır. Bölge, farklı birçok topluluk ve uygarlık üzerinde etkiler barındırmış ve bu özelliğini hiç kaybetmeden her geçen gün yinelemiştir. Doğu Akdeniz'in, günümüzde de dünyanın önemli etki alanı olma özelliğini sürdüren bir bölge ve su kütlesi olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzden 4500 yıl önce Mısırlı denizciler kıyıda çok fazla ayrılmamaya çalışsalar da Byblos'a (Lübnan'ın Beyrut kentinin 37 kilometre kuzeyinde bulunan liman kenti) ilk seferi düzenleyip suyun karşı tarafına geçerek, Akdeniz tarihinin şekillenmesinde çok önemli bir rol oynadılar. Bu ilk girişimin ardından bu büyük su kütlesi, ilk aşamada kıyıyı takip ederek de olsa diğer kıyılardaki insanlara ulaşmak için artık bir engel değil uzaklara ve yeni yerlere ulaşmanın bir yolu olmuştur (Yıldız, 2008).

M.Ö. 2000'li yıllara gelindiğinde Ege Adaları (Adalar Denizi) ve 'Lübnan' kıyılarında faaliyet gösteren özellikle gemi yapımı ve onarımında ileri seviyedeki Fenikelilerin ataları olan 'Suriye' ve 'Lübnanlılar'ın hâkimiyeti söz konusuydu.

Büyük İskender'in bölgeyi fethi ile birlikte, Doğu Akdeniz'de Doğu-Batı ticareti yoğunlaşmaya başlamıştır. Ticaretin bölgede artması sebebi; hammadde kaynaklarının bölgede bulunmasıdır. Batı'da kullanılan baharatlar, kokular ve mobilyaların yapıldığı fildişi Hindistan'dan getirilmekteydi. Bu ürünler Güney Asya'dan başlayarak Mezopotamya ovası üzerinden Doğu Akdeniz'e ulaşmaktaydı. Başta Kudüs olmak üzere ürünler Filistin pazarlarında el değiştirerek, buradan gemiler aracılığıyla Avrupa kıtasındaki limanlara ulaştırılıyordu. Özellikle Avrupa kıtasındaki bu limanlar anlatılan ticaret sonucu oluşmuştu. Böylece Doğu Akdeniz söz konusu ticaretin en önemli limanı olma özelliğine kavuşmuştur. Ürünlerin ticaret güzergâhı ve Akdeniz ticaret kentleri ilk olarak denizci bir millet olan Fenikeliler tarafından belirlenip

sistemli bir duruma getirilmiştir. Bu ticaretin kontrolü daha sonra Fenikelilerin ardılları olan Kartacalılar tarafından sağlanmıştır (Çulcu, 2006).

Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans), İslamiyet'in doğuşuna kadar bölgedeki hâkimiyetini sürdürmüştür. Antik Roma'da Akdeniz için "Bizim Deniz" anlamına gelen, Latince "Mare Nostrum" ifadesi kullanılırdı (Erksan, 1999).

Hentsch'e göre, XIII. yüzyıldan itibaren Hindistan ve doğudaki zenginlikleri eline geçirmiş olan Avrupa, Doğu Akdeniz'deki hâkim konumunu Türklere kaptırınca yeni arayış ve yönelimlere girmek zorunda kaldı. Yeni rotalardan biri de Atlantik oldu. Atlantik'te yeni kaynakların aranması XVI. yüzyılda en yoğun boyutuna ulaştı ve bununla birlikte Avrupa için dünyanın yeni eksenini artık Doğu Akdeniz'den Atlantik'e kaydı. Bu değişim Avrupalıların Doğu'ya bakışlarında değişikliğin başlangıcını oluşturdu (Hentsch, 2008).

VII. yüzyılda Emevi Devleti'nin kuruluşuyla birlikte Müslümanlar da, hızla denizciliğe önem vermeye başlamışlar ve ardından da kuzey sahillerinden bazıları hariç Akdeniz'e yüzyıllarca hâkim olmuşlardır. Ancak XII. ve XIII. yüzyıllardaki Haçlı Seferleri, donanma faaliyetlerinin uzun süre aksamasına sebep olmuştur. XII. ve XIII. yüzyıllarda Mısır, Suriye ve Türk Memlûkları, Akdeniz'in doğusunda önemli bir deniz gücüne sahiptiler. XV. yüzyılın sonlarından itibaren bir deniz imparatorluğu olarak gelişmeye başlayan Osmanlılarda, Anadolu'yu çevreleyen denizlere stratejik açıdan hâkimiyet kurma ihtiyacını ilk değerlendiren kişi, Fatih Sultan Mehmet olmuştur. Oluşturduğu donanma ile İstanbul'un fethinin kara ve denizden bir harekât ile mümkün olacağını düşünerek, Ege ve Doğu Akdeniz'de Venedik ve Ceneviz güçlerine karşı önlemler alarak, ilgili devletlerin bölgedeki güçlerini zayıflattı. Denizlerde XVI. yüzyılda oluşacak mutlak Osmanlı hükümlanlığının temellerini atan padişah olmuştur. Osmanlı Devleti, Yavuz Sultan Selim döneminde doğu yönlü izlediği fetih politikası neticesinde, Doğu Akdeniz (Levant) bölgesinde donanmanın etkinliğini artırdı ve yeni toprakların alınmasında çok yönlü bir hareket alanı kazandı. Osmanlı Devleti'nin denizcilik alanında özellikle kendi dönemi itibariyle Doğu Akdeniz'de yaşadığı en parlak dönem, Kanuni Sultan Süleyman dönemi olmuştur (Gürdeniz, 2013).

Osmanlı Devleti, Deniz hâkimiyet teorisinin temelini oluşturan ünlü Türk Amirali Barbaros Hayreddin Paşa'nın "Denizlere hâkim olan cihana hâkim olur" özdeyişini hayata geçirerek denizci bir millet olma yolunda ilerlemiştir. XVII. yüzyılda

Venedikliler yarım asırlık bir dönem boyunca Doğu Akdeniz’de hâkimiyeti ele geçirmiş olsa da XIX. yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı Devleti’nin Doğu Akdeniz hâkimiyeti sürmüştür (Kurumahmut, 1998).

XIX. yüzyıl öncesine kadar kendi içlerinde rekabet halinde olan Avrupalı devletler, Viyana Kongresi sonrası görece birlikte hareket etmeye başlamışlardır. XIX. yüzyılla birlikte Akdeniz’de iki önemli deniz gücü olan Osmanlı ve İspanya etkinliğini kaybederken, bir ada ülkesi olmanın getirdiği öğrenmişlik ve sömürgecilik üzerine dış politikasını inşa etmiş olan İngiltere, Akdeniz’in yeni ve en önemli gücü olmuştur. İngiltere’nin keşif ve yayılma faaliyetlerini bilimsel çalışmalar ile desteklemesi, diğer devletlerin önüne geçmesini sağlamıştır (Özdemir, 2010).

Sanayi Devriminin de etkisiyle XIX. yüzyıl Avrupa merkezli deniz aşırı sömürge imparatorluklarının uluslararası sularda rekabetine sahne olmuştur. Sanayileşme ile artan hammadde ve yeni pazarlar ihtiyacı, büyük sömürge imparatorluklarını yeni topraklar aramaya sevk etmişti (Ediz, 2020).

XX. yüzyılın başlarında İngiltere’nin onayıyla İtalyanlar Trablusgarp’ı (Libya) işgal etmiştir. Osmanlı Devleti ise, Cezayir ile başlayan Kuzey Afrika’daki toprak kaybında, Trablusgarp’ı da kaybetmesiyle Doğu Akdeniz’de hâkimiyeti altında bulundurduğu son toprak parçasını da yitirmişti. Nihayetinde Avrupa’nın üç devletli; İngiltere, Fransa, Çarlık Rusya’dan oluşan (İtilaf/Uzlaş) ve Almanya, İtalya, Avusturya-Macaristan devletlerinden oluşan üçlü İttifak/Bağlaşık arasında çıkar çatışmalarına dayalı olarak meydana gelen iki blok, Birinci Dünya Savaşı’nın çıkmasında en belirleyici rolü oynamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası Doğu Akdeniz’de siyasi durum şöyle şekillenmiştir: Suriye, Lübnan, Tunus, Cezayir ve Fas, Fransa himayesine geçerken, İsrail (bu dönemde Filistin idi), Ürdün ve Mısır, İngiltere himayesi altında bağımsızlıklarını alana kadar idare edilmiştir (Demir, 2012).

16 Mayıs 1916 tarihinde İngiltere ve Fransa arasında imzalanan ‘Sykes-Picot’ Anlaşması, Doğu Akdeniz’in kaderini etkileyen önemli antlaşmalardan birisidir. I. Dünya Savaşı devam ederken, Britanya ve Fransa arasında imzalanan ve aynı yılın Ekim ayında Rusya tarafından da onaylanan gizli antlaşma, Osmanlı Devleti’nin Ortadoğu’daki topraklarının paylaşılmasını öngörmekteydi. Yine ‘Balfour Deklarasyonu’ da Filistin’in geleceği ve Doğu Akdeniz’de hâlihazırda devam eden birçok sorun ve gelişmenin çıkış noktasını oluşturmuştur. Yahudiler tarafından Filistin topraklarında Yahudi tahakkümü kurmayı hedefleyen ve 1948’de İsrail’in kurulması

ile sonuçlanacak olan bu bildirge, Doğu Akdeniz’de birçok yeni gelişmeye zemin hazırlamıştır (Kemiksiz, 2018).

I. Dünya Savaşı sonrasında revizyonist politikalarla, savaşın yarattığı olumsuz etkilerden kurtulmayı amaçlayan Almanya ve İtalya’nın girişimleri ile yeni bir dünya savaşı başlar. Bu iki devletin büyük hedefleri ile başlayan II. Dünya Savaşı başlangıçta Almanya ve İtalya lehine sonuçlar doğursa da savaşa küresel sistemin yeni ve güçlü aktörü olup savaş sonrası dünyanın büyük ölçüde hâkim gücü olan ABD’nin savaşa dâhil olması ve Sovyet Rusya’nın etkisi, savaşın gidişatında ilgili devletlerin yenilgisiyle sonuçlanmasına neden olmuştur. Savaş sonrasında 17 Mayıs 1948 tarihinde ‘Ben Gurion’un’ İsrail devletinin kurulduğunu açıklamasıyla Doğu Akdeniz’in tarihsel seyri farklı bir boyuta doğru evrilmiştir. İsrail Devleti’nin kurulması sonrasında başta Mısır ve Suriye olmak üzere, Arap devletleri İsrail’e savaş ilanında bulunmuştur. Ancak Müslüman ülkelerin başlattığı savaş, İsrail’in lehine sonuçlanmış ve İsrail topraklarını büyük oranda genişletme imkânını elde etmiştir (Ediz, 2020).

Arap devletlerinin İsrail karşısında aldığı hezimet sonucu 1952’de Mısır’da Nasır’ın öncülük ettiği ‘Hür Subaylar’ darbesi sonucu yönetim el değiştirmiştir. ‘Pan-Arabizm’ fikri bölge siyasetinde egemen fikir haline gelmiştir. Bunun neticesinde Filistin meselesi bir Arap-İsrail sorunu olarak değerlendirilmeye başlanmış ve Nasır’ın Filistin hareketini başlatmasına ve 1959 yılında konuyu Arap Ligne taşımaya neden olmuştur. Nasır’ın, 26 Temmuz 1956’da Süveyş Kanalı’nı millileştirme kararıyla bölgede, 1922’den itibaren süregelen İngiliz egemenliği sekteye uğramış oldu. Aynı dönemde ABD, ‘Çevreleme Politikası’ ile Ortadoğu ve Akdeniz’de egemenlik kurmaya çalışıyordu. İkinci Arap-İsrail Savaşına kadar geçen sürede Nasırcılık (Arap Milliyetçiliği) ve Soğuk Savaşın etkileriyle bölgede Batı aleyhtarlığının artmasından faydalanan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), bölge ülkelerine ekonomik ve askeri yardımlarda bulunmuştur. Buna karşılık Batı bloğu da İsrail başta olmak üzere, bölge devletlerine askeri ve ekonomik yardımlarda bulunmuştur. Doğu Akdeniz’de mücadele; ABD-İsrail ve SSCB-Arap ülkeleri şeklinde gerçekleşmiştir (Kemiksiz, 2018).

Doğu Akdeniz’de gerçekleşen önemli bir süreç de Kıbrıs ile ilgilidir. Rumların Kıbrıs üzerinde ‘Enosis’ ideasını gerçekleştirmek istemesi ve adayı tamamen Rumlaştırmak isteyen EOKA (Ethniki Organosis Kibriyon Agoniston) terör örgütünün kurulması

sorunları ortaya çıkarmıştır. İngiltere; Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan gerginliğe çözüm arayışlarında rol almıştır. 1959 ve 1960 yıllarında yapılan anlaşmalarla 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs'ın bağımsız bir cumhuriyet olması sağlanmıştır. Ancak Türkiye'nin yapıcı tutumlarına karşın 1963-1974 yılları arasında süren toplumlar arası çatışma, gerilimi artırmıştır. Türkiye, Kıbrıs'ta soydaşlarının hak ve hukukunu korumaya yönelik 1974 senesinde 'Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmiştir. Türkiye bu harekât sonrası garantör ülke sıfatıyla adadaki soydaşlarına her türlü desteği sağlamıştır. 1975 yılında 'Kıbrıs Türk Federe Devleti' ile tam bir işbirliği içinde hareket etmiştir. 15 Kasım 1983 yılında ilan edilen KKTC'ni tanımıştır (Duran ve Çelik, 2020).

2.3. Doğu Akdeniz'in Stratejik ve Jeopolitik Önemi

Bir ülkenin sahip olduğu; doğal zenginliklerinin, kültürel değerlerinin, yeryüzü şekillerinin, siyasi, askeri ve ekonomik yapısının diğer ülkelerle ilişkilerinde olan etkisi ve değerlendirilmesi jeopolitik olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası siyaset alanında ülkelerin gösterdikleri farklı yaklaşımlar farklı stratejik anlayışlarla hareket etmelerinden kaynaklanmaktadır. Ülkelerin tarihten gelen geçmiş deneyimleri, farklı coğrafyalardan kaynaklanmakta ve coğrafya ile ilgili olan tarihsel geçmişleri, siyasal yaklaşımlarını farklılaştırmaktadır. Coğrafyaların değerlendirilmesinde kullanılan tarihsel argümanlar, günümüzde ve gelecekte ışık tutma özelliğine sahiptirler. (Tezkan ve Taşar).

Doğu Akdeniz bölgesi, tarih boyunca dünya gündemini oluşturan, insan yaşamına yön veren özgün bir coğrafya olmuştur. Bunun temelinde bölgenin zengin bir kültürel, siyasi, ticari ve askeri birikime sahip bulunması yatmaktadır. Tarihi dönemler boyunca medeniyetlerin doğuşundan imparatorlukların gelişimi ve çöküşlerine, semavi dinlerin ortaya çıkmasından tüm dünyaya yayılmasına kadar insana dair birçok olayın merkezinde Doğu Akdeniz'in yer aldığı görülmektedir (Şahin ve Günar, 2021).

Stratejik ve jeopolitik açıdan büyük öneme sahip olan Doğu Akdeniz, uluslararası ticaretin önemli geçiş yolu güzergâhlarına ve adalara sahiptir. Batı Akdeniz ve Doğu Akdeniz olarak iki bölgeyi birbirinden ayıran Sicilya Boğazı ve Messina Boğazı, Adriyatik Denizi ile İyon Denizi'ni birbirine bağlayan Otranto Boğazı, Ege ve Marmara Denizi'ni birbirine bağlayan Çanakkale Boğazı ile önemli bir güzergâh olan

Süveyş Kanalı, Doğu Akdeniz’de bulunan geçiş yollarıdır. Bu kadar önemli geçiş noktalarına sahip olan Doğu Akdeniz doğal olarak uluslararası deniz ticaretinin en işlek olduğu deniz alanıdır. Ayrıca, Orta Doğu gibi enerji kaynağı bakımından zengin olan ve sıcak çatışmaların yaşandığı bölgeye yakınlığı ve diğer Hazar bölgesinde bulunan enerji kaynaklarının Avrupa ve diğer küresel pazarlara taşınmasında oynadığı önemli rol ile ilgi odağı olmuştur (Özgen, 2013).

Tarihsel incelemelerle ulaşılan bulgularda, Akdeniz’de yapılan uluslararası ticaretin oldukça canlı ve hareketli olduğunu ortaya koymaktadır. 1600’lü yılların başlarında gerçekleşen Halep’te bulunan Venedik ticaret hacminin yıllık 1,5 milyon altın dolaylarında olduğu tahmin edilmektedir, Bu rakamlar o zamana göre düşüldüğünde Akdeniz’in genelinde nasıl bir ticaret ilişkisinin kurulduğunu anlamaktadır. Özellikle Amerika ve Afrika’dan getirilen gümüş ve altının Kuzey Afrika ve Asya ürünleri ile takas edildiği ticaret merkezi Akdeniz coğrafyasıydı. Her ne kadar Doğu Akdeniz tarihsel olarak medeniyetlerin güç göstergesi olarak bölgede hâkimiyet kurma çabaları ile ilgili gösterilmek istense de aslında dünya ticaret hacminin yüksek olduğu, dolayısıyla da kültürel kaynaşmanın merkezi konumunda bir bölge olarak tarihteki yerini almıştır (Braudel, 1989).

Doğu Akdeniz, jeopolitik ve stratejik bakımından önemli bir konuma sahip olması boyutuyla birçok teoriler açısından inceleme konusu yapılmıştır. Halford Mackinder’in kara hâkimiyeti teorisi bunlardan birisidir. Mackinder’in teorisine göre; Doğu Akdeniz, batı ülkelerine ve diğer pazarlara ulaşımında deniz ticaretinin kilit noktasını oluşturmaktadır. Alfred Thayer Mahan’ın deniz hâkimiyeti teorisine göre ise, Doğu Akdeniz’in kıtalararası ticaret güzergâhları üzerinde bulunması ve bu güzergâhlar arasında ulaşımı sağlayan bir köprü vazifesi görmesi ve Hazar bölgesinin küresel pazarlara açılmasındaki bağlantı yolu olan konumuyla Doğu Akdeniz, küresel ticaret alanında hem konumu hem de enerji kaynakları bakımından çok önemli bir ağırlığa sahiptir. Hausy Scitaklian hava hâkimiyeti teorisine göre ise Doğu Akdeniz, Orta Doğu ve Hazar bölgesi için stratejik açıdan havadan müdahale etme imkânı veren bir konumdur. Nicholas John Spykman’ın kenar kuşak teorisine göre ise, kenar kuşak ülkelerinden olan Yunanistan, Türkiye ve diğer kıyı devletleri ile doğrudan, diğer ülkeler ile de dolaylı olarak etkileşim halinde olan Doğu Akdeniz bölgesi, merkez bölgeyi kuşatan ve etkileyen kenar kuşağın önemli bir bölümünü kontrolü altında tutmaktadır (Yıldız ve Yaşar, 2012).

Doğu Akdeniz'in uluslararası arenada gelen önemi, bölge ve çevresinde yaşanan çatışmalar, terör örgütlerinin bölgedeki faaliyetleri, mültecilerin Avrupa'ya doğru geçiş güzergâhı olmasından daha da fazla bir şekilde Doğu Akdeniz'i önemli kılan faktör büyük hidrokarbon sahalarının varlığıdır. Araçlarda kullanılan benzin, motorin, LPG, konutlarda kullanılan doğal gaz, kömür, tüp gaz ve fuel oil gibi yakıtların tamamının ana maddesinin hidrokarbon olması dolayısıyla günümüzde ve yapılan araştırmalara göre gelecek on yıllar boyunca fosil yakıtlar önemli bir enerji kaynağı olmaya devam edecektir. Dünyanın enerjiye olan ihtiyacı bağlamında hidrokarbon sahaların keşfinin ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır (Ertuğral, 2022).

Doğu Akdeniz bölgesi mevcut enerji kaynakları ve dünya ulaşımının merkezi konumuyla birlikte değerlendirildiğinde, deniz yoluyla yapılan küresel petrol ticaretinin %9'u Süveyş Kanalı ve SUMED Boru Hattı ile yapılırken, yine bu hat kullanılarak gerçekleştirilen LNG ticareti ise dünya üzerindeki LNG ticaretinin %8'ine denk düşmektedir. En önemlisi ise Süveyş Kanalı'nda gerçekleşen güney kuzey yönlü trafiğin %85'ini petrol ihracatı oluşturmaktadır (Kavaz, 2021).

Akdeniz dünya trafiğinde kuzey-güney ve doğu-batı yönlü olarak geçişi sağlayan bir deniz yoludur ve haliyle uluslararası deniz ticaret hacminin yükselmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu özelliğiyle, Akdeniz'in, tarih boyunca dünya siyasetinin ve ticaretinin önde gelen merkezlerinden biri olması tesadüf değildir. Akdeniz, başta ulaşım yolu olarak Süveyş Kanalı vasıtasıyla deniz taşımacılığı alanında Avrupa-Atlantik bölgesini Uzakdoğu ülkeleri ile birbirine bağlayan bir ulaşım yolu işlevi görmektedir. Bununla birlikte Hazar ve Orta Doğu bölgesindeki enerji kaynaklarının Avrupa ve dünya pazarlarına ulaştırılmasında da yine önemli bir güzergâh olmuştur. Doğu Akdeniz dünya üzerinde yürütülen deniz ticaretinin toplamda %30'unu kapsamaktadır. Ayrıca, deniz yolu kullanılarak satılan petrol miktarının yaklaşık %25'i Akdeniz üzerinden gerçekleştirilmiştir (Karaarslan, 2022).

Doğu Akdeniz'deki zengin hidrokarbon kaynaklarından faydalanmak isteyen sadece Akdeniz'de kıyısı olan 20 ülke değildir. Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin yanı sıra ABD, Rusya, İran, İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri gibi birçok ülkenin bu coğrafya üzerinde çıkar hesabı bulunmaktadır (Ertuğral, 2022). Dolayısıyla her ülke Doğu Akdeniz bölgesi için ayrı bir politika yürütmektedir.

2.4. Doğu Akdeniz Enerjileri

XIX. yüzyılla başlayan sanayileşme ve üretim ülkelerin daha fazla hammaddeye duydukları ihtiyaçlarını artırmaktadır. Bu bağlamda sanayinin en çok ihtiyaç duyduğu temel enerji kaynaklarını petrol ve doğal gaz oluşturmaktadır. Kullanım alanı olarak sanayide geniş bir alanı teşkil eden petrol ve doğal gazın fiyatlarındaki kısmi dalgalanmalar bile ülkeler için yüksek bir maliyet unsuru oluşturmaktadır. Doğal gaz ve petrol ihraç eden ülkeler için güçlü bir gelir kaynağı olurken, ithal eden ülkeler açısından değerlendirildiğinde ekonomik bir yük oluşturmaktadır (Özekin, 2020).

Akdeniz'in önemi, ABD'nin, iktisadi faaliyetlerinin sürekliliği için enerjiye bağımlı olan Avrupa Birliği'nin, Çin'in ihtiyacı olan hidrokarbon kaynaklarının ve enerji ihraç eden Rusya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın olduğu bir denklemin tam ortasında yer aldığı üçgene benzeyen konumundan ileri gelmektedir (Kedikli ve Deniz, 2015).

Mısır ile Kıbrıs Adası arasında yer alan Nil Deltası, Kıbrıs Adası ile İsrail arasında bulunan Levant Havzası (Afrodit Bölgesi), Girit Adası ile Kıbrıs Adası arasında bulunan Herodot bölgesi ve Kıbrıs Adası çevresindeki bölgeler dâhil olmak üzere toplam dört alanda Doğu Akdeniz zengin enerji rezervlerine sahiptir (Duman, 2019).

Şekil 3.1: Leviatan, Tamar ve Afrodit Havzaları (Taşcıoğlu, 2018)

Doğu Akdeniz, dünyada hâlihazırda keşfedilmiş petrol rezervlerinin %48'ine ve bilinen doğal gaz rezervlerinin %38'ine sahip Ortadoğu coğrafyasının bir parçası olarak kabul edilmektedir. Dünyada gerçekleşen ticaretin yaklaşık %30'u ve deniz yoluyla gerçekleştirilen petrol ticaretinin %20'si Akdeniz rotasını kullanmaktadır

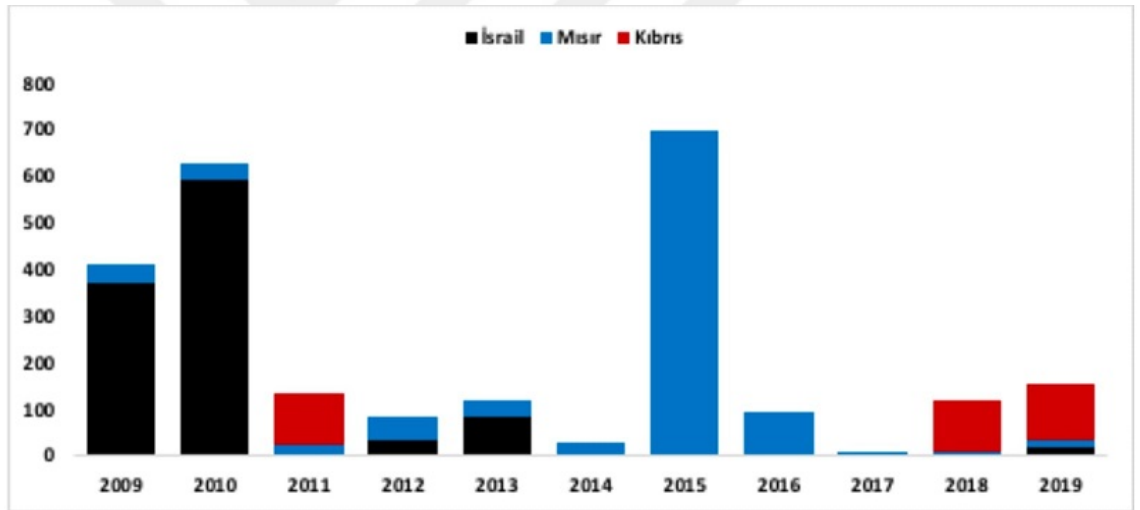
(Köylü, 2021). Süveyş Kanalı, tarih boyunca birçok ülke için son derece önemli olan bir kara ve deniz taşımacılığı ticaret rotasıdır; zira bu kanal, Atlas Okyanusu'nu birbirine bağlar. Doğu Akdeniz Bölgesi'nin stratejik önemi, bölgedeki hidrokarbon yataklarının keşfedilmesiyle birlikte daha da artmıştır (Ece, 2017).

Doğu Akdeniz bölgesinde Mısır'ın sığ deniz bölgesinde yer alan, Abu Qir-1 kuyusunda 1969 yılında gerçekleştirilen ilk hidrokarbon keşfidir. Bölgenin enerji kaynakları ile ilgili olarak ilk somut gelişmesi bu olmuştur. Ancak uzunca bir dönem boyunca derindeki deniz sondaj maliyetlerinin yüksek derecede olması ve derin deniz araştırma konusunda yaşanan teknolojik alt yapı yetersizliği keşiflerin yaygınlaşmasının önünde engel teşkil etmiştir. Bölgede 2000'li yıllarda hidrokarbon aramanın artmasına yol açan olay, Filistin'in Gazze şeridi açıklarında ilk bulgulara rastlanmış olmasıdır. British Gas ve ortağı Consolidated Contractors International Company (CCC) tarafından yapılan keşiflerin somut adımlarının göstergesi olarak 2000 yılında doğal gaz rezervine ulaşıldığı açıklanmıştır. Filistin açıklarında bulunan Gaza Marine-1 ve Gaza Marine-2 olarak adlandırılan kuyuların açıldığı sahanın rezervinin 39 milyar m³ olduğu tahmin edilmiştir. British Gas şirketinin uzun yıllar boyunca süren müzakere çalışmaları da İsrail'in gazın çıkarılmasını engelleyen yaklaşımının değişmesini sağlayamamış, bu nedenle sahanın işletilmesi mümkün olmamıştır. 1998 yılından beri faaliyet gösteren İsrail deniz yetki alanında bulunan Noble Energy, ilk hidrokarbon keşfini 2000 yılında İsrail'in Mari-B sahasında gerçekleştirmiştir. Mari-B sahasında keşfedilen rezervin 28 milyar m³ civarında olduğu açıklanmıştır. Bu keşiften sonra Tamar sahasında 2009 yılında kıyıdan 90 km açıkta enerji sahası keşfedilmiştir (tahmini 318 milyar m³ rezerv). 2009 yılında keşfedilen en büyük açık deniz doğal gaz sahası olmuştur. 2011 yılında ise İsrail deniz sahalarında yapılan en büyük keşif gerçekleşmiştir. Leviathan sahasının keşfiyle ortaya çıkan ve Delek Group ile ortak geliştirilen rezervin 606 milyar m³ olduğu belirtiliyor. Bu durum, bölgeye olan ilgiyi artırarak yeni araştırmaların yapılmasına olanak tanımaktadır (Kökyay, 2021).

Amerikan Jeoloji Araştırmaları Merkezi'nin ortaya koyduğu verilere göre Doğu Akdeniz'de 10 trilyon m³ doğal gaz ve 3.5 milyar varil petrol bulunmaktadır. Bu kaynaklardan 3.5 trilyon m³ doğal gaz ve 1.7 milyar varil petrolün Levant bölgesinde bulunduğu belirtilirken, Nil Delta Havzası'nda ise 6.5 trilyon m³ doğal gaz ve 1.8 milyar varil petrol kaynağının olduğu ifade edilmektedir (Yaycı, 2020). Doğu Akdeniz

coğrafyası, uluslararası enerji şirketleri için bir araştırma bölgesi haline gelmiştir. Bölgedeki enerji kaynaklarına erişimde uzun süreli zorluklar yaşanmış, özellikle Arap Baharı süreci ve zaman zaman değişen çatışma dinamikleri enerji şirketlerini olumsuz etkilemiştir. 1990'ların sonlarından itibaren başlayan sondaj faaliyetleri sonucunda GKRY, Mısır ve İsrail'e ait 7 ayrı araştırma sahasında yaklaşık 3.3 trilyon m³ doğal gaz rezervi keşfedilmiştir (Furuncu, 2020).

Doğu Akdeniz bölgesinde günümüze kadar çıkarılan rezervler, özellikle İsrail ve Mısır gibi ülkelerin çok önemli kazanımlar elde etmesini sağlamıştır. Yakın tarihte İtalyan Eni şirketi Mısır'ın Akdeniz kıyılarında Büyük Noor sahasında yaklaşık olarak 114 milyar metreküplük bir rezerv bulunduğunu bildirmiştir. Yaklaşık 54 milyar metreküp ile yıllık doğal gaz tüketimi Türkiye'ye yakın olan Mısır için bu yeni keşif çok büyük bir değişiklik sağlamasa da bölgedeki rezervler noktasında önemli ipuçları sağlamaktadır (Yorulmaz, 2020).

Şekil 3.2: Doğu Akdeniz bölgesinde Doğal Gaz Keşifleri 2009-2019 Milyar Metreküp (Kavaz, 2020)

Şekil 3.2'de ortaya konulan verilere göre Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğal gazın 2009 ile 2019 yılları arasında yaklaşık 2,5 trilyon metreküp olduğu görülmektedir. Bölgede yapılan ilk geniş çaplı keşif 2009 yılında İsrail sularında bulunan ve Tamar olarak adlandırılan alanda gerçekleştirilmiştir. 2010 yılında yine İsrail devletinin MEB'inde bulunan Leviatan bölgesinde yaklaşık 600 milyar metreküp kapasiteye sahip olan bir doğal gaz sahası keşfedilmiştir. 2011 ile 2014 yılları arasında bölgede yapılan arama faaliyetleri yeterli düzeyde olmamakla birlikte bu dönemde en dikkat çeken gelişme GKRY'nin Afrodit sahasında gerçekleştirdiği keşiftir.

Mısır açıklarında 2015-2017 yılları arasında keşfedilen Zohr sahasının toplam doğal gaz kapasitesi yaklaşık 850 milyar metreküp olarak belirtiliyor. GKRY ise 2018'de Calypso sahasında ve 2019'da Glaucus kuyularında önemli miktarda doğal gaz rezervi bulunduğunu duyurmuştur (Kavaz, 2020).

Ayrıca Lübnan açıklarında yaklaşık 850 milyar metreküp doğalgaz ve 850 milyon varil ham petrol rezervi olduğu yapılan araştırmalar sonucu tahmin edilmektedir (Fattouh ve El-Katiri 2019).

Yine bölgede ciddi seviyede, 1 birimi 164 m³ doğal gaza eşdeğer olduğu belirtilen, gaz hidrat elementinin oluşu ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi tarafından açıklanmıştır (Merey ve Longinos, 2019).

Doğu Akdeniz'deki mevcut hidrokarbon kaynaklarının büyük oranda olması ile ilgili uzunca bir süredir yüksek miktarlar bahsedilmektedir. Bu miktarların bazıları gerçeği yansıtırken bir kısmı da yanıltıcı amaçlarla ortaya atılmaktadır. Bölgede bulunan enerji çeşitliliğinin geniş bir açıdan değerlendirmek gerekmektedir. Özellikle güvenilir uluslararası kuruluşların ve resmi makamların açıklamalarından faydalanmak daha doğru olacaktır (Kavaz, 2020).

Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji rezervleriyle birlikte bölge, hâlihazırda bulunan Orta Doğu ve Hazar bölgesinin hidrokarbon rezervleri Avrupa'ya ve dünya pazarlarına ulaştırılmasında kritik bir rol işlevi görmektedir. Mevcut petrol ve doğal gaz boru hatlarına yeni enerji geçiş yollarının eklenmesi, Akdeniz'in stratejik önemi bu alanda artırarak devam edeceğini göstermektedir. Bölgenin öneminin daha da artmasının yanı sıra, Doğu Akdeniz bölgesinde yeni yapılan keşiflerden enerji kaynaklarının çıkartılıp pazarlara ulaştırılmasıyla birlikte kıyıdaş ülkelerin ekonomik kalkınmalarına ve büyümelerine önemli derecede katkı sağlayacaktır. Ancak günümüze kadar geçen süreçte bölgedeki petrol ve doğal gaz keşiflerinin bölgesel boyutta iş birliği ve ortak menfaatlerin aksine çatışma ve rekabet ortamını tetiklediği görülmektedir. Bu da bölgede çatışma riskinin sürekli yüksek kalmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak, taraflar arasında enerjinin paylaşımı yönünden deniz yetki alanlarının belirlenmesinde ortaya çıkan gerginlik ve bölgede süren çatışma dinamiği, Akdeniz bakımından yeni bir sorunlu ve tansiyonun yüksek olduğu bölge olarak ortaya çıkmıştır (Karaarslan, 2022).

2000'li yılların başında keşfedilen hidrokarbon rezervleri, Doğu Akdeniz bölgesinde kıyıdaş ülkeler için ekonomilerine istikrarlı bir gelişme sağlama umudu getirirse de

bölge güvenliğine de yeni bir boyut getirmiştir. Bölgede hidrokarbon ve enerji kaynakları üzerinde yaşanan rekabet mevcut istikrarsızlığın daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle gelişen yeni dönemde enerji ihtiyacına olan krizler, enerjiye olan talepleri her geçen gün daha da artmıştır. Sanayileşmiş ülkelerin, yenilenebilir enerji gibi alternatif enerji kaynaklarını geliştirme ve enerjide tek bir kaynağa olan bağımlılıklarını azaltma yönünde politikalar izlemelerine yol açmaktadır. Ancak yapılan öngörülerde önümüzdeki yıllarda ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşılabilmesi için hidrokarbon kaynaklara olan ihtiyacın çoğalarak devam edeceği belirtilmektedir. Uluslararası alandaki bu durum yeni hidrokarbon rezervlerinin keşfini, çıkartılmasını ve dünya pazarlarına iletilmesini önemli kılmaktadır. (Şahin vd., 2020).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki bu dinamik ortamın dışında kalması mümkün değildir. Hidrokarbon enerji ithalatına bağımlı bir ülke olarak dış ticaret açığını kapatmak, ekonomiyi dengede tutabilmek ve enerjide dışa bağımlılığı sona erdirebilmek petrol arama stratejimizin ana hedefini oluşturmaktadır. TPAO, Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılığını bitirmek hedefine ulaşmak çabasıyla önceki yıllarda olduğu gibi 2021 yılında da kara ve deniz alanlarında arama / sondaj çalışmalarını artan bir hızda devam ettirmiştir. Son yıllarda tüm dünyada yapılan konvansiyonel keşiflerin büyük bölümü deniz alanlarında gerçekleştirilmiştir. TPAO da bu durumun farkında olarak Türkiye'nin deniz alanlarına odaklanmış, deniz arama faaliyetlerinde operasyon kapasitesini artırabilmek üzere 2012 yılının sonlarında Barbaros Hayreddin Paşa sismik gemisini satın almış ve deniz alanlarında aktif arama faaliyetlerini daha da hızlandırmıştır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz deniz alanlarında sismik veri toplama çalışmalarına MTA'ya ait Oruç Reis Sismik Gemisi de destek vermektedir. TPAO, 2017 yılının sonlarındaysa Türkiye'nin ilk derin deniz sondaj gemisini envanterine katmış ve derin deniz arama faaliyetlerindeki iddiasını artırmıştır. Oruç Reis gemisi, 12.000 metre derinliğinde yüksek basınç altında deniz sondajı çalışmaları yapabilme kapasitesine sahiptir ve aktif konumlama (Dynamic Positioning) teknolojisiyle donatılmış, en son teknoloji 6. nesil sondaj gemisi olarak tasarlanmıştır. Türkiye'nin ilk sondaj gemisi ise Mayıs 2018 tarihi itibarıyla 'Fatih' ismi altında Türk Uluslararası Gemi Siciline tescil edilerek Türk Bayrağına geçmiştir. TPAO'nun envanterine katılan ikinci sondaj gemisi "Yavuz" da Fatih gemisi ile aynı teknik özelliklere sahiptir. Yavuz gemisi 12.200 metreye kadar sondaj yapabilme

kabiliyetine sahip geminin boyu 230 m, genişliği 36 m, sondaj kulesi uzunluğu ise 130 m bulunmaktadır. 2020 yılının başlarında İngiltere’den satın alınarak Türkiye’ye getirilen üçüncü sondaj gemisi “Kanuni” ise 227 m uzunluğunda ve 42 m genişliğinde olup 12.200 metreye kadar sondaj yapabilme kapasitesine sahiptir. Kanuni gemisinin alınmasından bir yıl sonra 2021 yılı sonunda da Türkiye 4. sondaj gemisinin satın alınma sürecini tamamlamıştır. Satın alınan 7. nesil üstün teknolojiyle donatılmış sondaj gemisi 238 metre uzunluğuna sahip olup, 104 m kule yüksekliğinde ve 3.600 m maksimum operasyon derinliğindedir. Bu özelliklerine ilaveten aktif konumlandırma sistemi, çift kule ve 2 adet ekstra güvenli 7 ram kuyu kontrol vanası - BOP sistemi, MPD sistemi ve dalga sönümleme sistemleri teknolojik donanımlara sahip 4. sondaj gemisi 19 Mayıs 2022 tarihinde Mersin Taşucu Limanı’na demirlemiştir. Reaktivasyon çalışmaları sonrası sondaj gemisinin Doğu Akdeniz deniz alanlarında faaliyete geçmesi planlanmaktadır. Türkiye Doğu Akdeniz’deki arama / sondaj faaliyetlerindeki kararlılığını göstermiş, envanterine kazandırdığı gemilerle somut adımlar atmak üzere harekete geçme kararlılığını ortaya koymuştur (TPAO, 2021).

2.5. Enerjinin Ulaşımı

Enerji kaynaklarının taşıma ve ulaştırma süreçleri tarihin ilk dönemlerinden günümüze kadar enerji kaynağına ulaşmaktan çok daha önemli bir alanı teşkil etmektedir. Jeopolitik açıdan önemli bir coğrafi konuma sahip bulunan ülkeler aktarma noktasında ve transfer süreçlerinde etkin rol oynamakta ve ticari ilişkilerini geliştirerek ülke ekonomisine katkı sağlamaktadırlar. Ticari mal ve sermaye akışı tarih boyunca ülkelerin iç ekonomilerini geliştirmelerine ve küresel ekonomiye büyük fayda sağlamıştır. XVIII. yüzyıldan sonra gelişen sanayileşme ile beraber ihtiyacı artan hammaddenin bir yerden başka bir yere taşınması noktasında lojistik ve taşımacılık ülkeler için çok daha fazla önem kazanmıştır. Yenilenemeyen enerji kaynaklarından petrol ve doğalgaza sanayide duyulan talep bu kaynakların transfer çeşitliliğini de ayrı bir boyuta taşımıştır (Çomak vd. 2016).

Doğu Akdeniz bölgesinde bulunan Türkiye, KKTC, Filistin, Lübnan, Libya, Tunus, Mısır, Yunanistan, GKRY, İsrail ve Suriye’nin kıyıdaşları olduğu hidrokarbon kaynaklarının çıkarılması, işletilmesi ve bu kaynakların transferinde, jeopolitik olarak

etki eden siyasi, yasal, idari, güvenlik ve teknik bir takım zorluklarla karşı karşıya kalınmaktadır. Doğal gazın jeopolitiğinin petrole göre daha zorlu bir yapısal etkene sahip olması, problemleri artırmaktadır. Petrolün tam aksine, doğal gaz ister sıvı halde (LNG) olsun, ister boru hattı yoluyla olsun, taşıma maliyetlerini yüksek hale getiren özelliklere sahiptir. Bu durum, doğal gaz ticaretinin toplam maliyetinin büyük bir kısmını oluşturmakta ve enerji ekonomisi ve politiğinin büyük bir faktörü olarak göz önünde tutulmaktadır. Gaz taşımacılığı, maliyeti yüksek yatırımlara ihtiyaç duyulmasından dolayı politik kararlılık gerektiren bir süreçtir. Bu nedenle, gaz sektörü, ülkeler arasındaki küresel konjonktürden, siyasi ilişkilerden ve bölgede yaşanan güvenlik meselelerinden kaynaklı kırılgan bir yapıya sahiptir. (Prontera ve Ruszel, 2017).

Keşfedilen bir doğalgaz kaynağına yatırım yapılması ve işletilmesi için göz önünde tutulan temel koşulların başında kaynağın tüketileceği pazara olan mesafesi gelmektedir. Bu mesafe ne kadar kısa olursa taşıma maliyetlerini o kadar azaltmakta ve yatırımın ekonomik değerlendirmelerini olumluya çevirmektedir. Aynı zamanda enerjinin kaynağından, tüketileceği pazara kadar olan nakil bölgelerinin güvenliği de göz önünde tutulan temel unsurlardan bir diğeridir. Nakil bölgesinde siyasi istikrarsızlık, sıcak çatışma, terör gibi sorunlar da enerji kaynaklarına ulaşımı etkilemekte ve projelerin nihayete ermesi sürecini uzatmaktadır (Demir, 2019).

2.6. Enerjinin Depolanması ve Taşınması

Arama sahalarında keşfedilip çıkarılan gazın taşınması kadar depolanması da önemli ve maliyetli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Gaz depolamasının uygulandığı rezervuar veya oluşum tipine göre özel tanımlamalar bulunmaktadır. Gaz depolaması, tükenmiş veya kısmen tükenmiş gaz üretim rezervuarlarında, yarı geleneksel tükenmiş petrol rezervuarlarında veya akifer olarak tanımlanan su içeren jeolojik yapılarda ve yer altı tuz oluşumlarında kazılan mağaralarda gerçekleştirilebilmektedir. Gazın yer altında depolanmasının, gaz piyasasının gelişmesinde ve piyasada fiyat istikrarının sağlanmasında önemli bir katkısı bulunmaktadır. Günümüzde uygulanmakta olan üç tip temel gaz depolama yöntemi bulunmaktadır (Dinçer ve Ezan, 2020).

1-Gaz rezervuarları: Dünyada halen uygulanmakta olan en yaygın yer altı depolama şeklini tükenmiş gaz rezervuarları oluşturmaktadır. Boş rezervuarların en önemli avantajı doğal gazı tutmak için kullanılabilmesidir. Rezervuar alanlarının yakınlarında enjeksiyon ve geri çekme işleminin kolaylaştırılması amacıyla tipik olarak geniş bir boru hattı ağı bulunmaktadır. Maliyet, geliştirme, işletme ve bakım hızı gibi parametreler bir arada değerlendirildiğinde diğer yer altı depolama alanlarına göre tüketilen rezervuarların en avantajlı yöntem oldukları bilinmektedir. Gaz, emici bir sünger gibi gözenekli kaya oluşumuna yeniden enjekte edilmekte ve geçirimsiz kapak kayası sayesinde ise gaz yerinde tutulmaktadır.

2-Akiferler: ABD’de kullanılan depolama yöntemlerinden biri de akiferlerdir. ABD’deki depolama kapasitesinin yaklaşık %16’sını akiferler oluşturmaktadır. Akiferler, doğal su rezervuarları olarak işlev gören yer altı gözenekli ve geçirgen kaya oluşumlarıdır. Su taşıyan tortul kaya oluşumu geçirimsiz bir başlık kaya ile kaplandığında, bir akifer doğal gaz depolama alanı olarak kullanılmaya uygun hale gelmektedir. Akiferlerin jeolojisi, gaz rezervuar alanlarına benzetmekle birlikte, doğal gaz depolaması için geliştirilmesi yatırımı daha maliyetlidir. Bu yüzden, ancak başka alternatiflerin olmadığı alanlarda bulunan sınırlı sayıda akifer doğal gaz depolaması vardır.

3-Tuz mağaraları: Tuz mağaraları, mevcut tuz yatağı birikintilerinden oluşmaktadır. Büyük tuz mağaralarının çoğu, ABD’deki Körfez Kıyısı boyunca bulunan tuz kubbelerinde bulunmaktadır. Formasyonun içine bir oyuk açılarak ve yüzeye tuzlu su olarak geri dönen tuzu eritmek için tamamlanmış oyuktan suyun pompalanmasıyla mağara meydana getirilmektedir. Mağara duvarları rezervuar bozulmasına karşı oldukça dayanıklıdır. Tuz mağaraları esnek ve su geçirmez olduğundan azaltılmış gaz göçü oluşur. Tuz mağarası açık bir kap şeklindeki yapısıyla çok yüksek oranda teslim edilebilirlik olanağı sağlamaktadır.

Türkiye’de kurulan ilk doğal gaz depolama tesisi Silivri Yer Altı Doğal Gaz Depolama Tesisi’dir. Tesisin kapasite artırma çalışmaları kapsamında 18 kuyu açılmış ve 2 adet kuyudan gaz akış testi başarıyla tamamlanmıştır. Kapasite artırma çalışmalarıyla 3,2 milyar metreküp olan depolama tesisinin kapasitesi 4,6 milyar metreküpe çıkartılacaktır (AA, 2022).

Şekil 3.3: Türkiye'nin Ertuğrul Gazi FSRU Gemisi (BOTAŞ, 2021)

Türkiye'nin Milli Enerji ve Maden Politikası perspektifinde BOTAŞ tarafından gerçekleştirilen en büyük yatırımlardan biri olan ve Türk Uluslararası Gemi Sicili'ne kayıtlı ilk FSRU (Yüzer LNG Depolama ve Gazlaştırma) gemisi Ertuğrul Gazi gemisi 295 metre uzunluğunda, 46 metre genişliğinde ve 63 metre yüksekliğinde olup Türkiye'nin ilk FSRU Gemisi olma özelliğine sahiptir. Türkiye Ertuğrul Gazi gemisi ile 108 milyon Sm^3 doğal gaza eşdeğer olan 170 bin m^3 LNG depolama ve günlük 28 milyon Sm^3 gazlaştırma kapasitesine sahip olmuştur (BOTAŞ, 2021).

Türkiye'nin bir başka doğal gaz depolama tesisi ise Tuz Gölü Doğal Gaz Depolama Tesisi'dir. Tesiste yapılan kapasite artırım çalışmalarıyla 1,2 milyar metreküplük kapasite, 5,4 milyar metreküpe çıkarılmıştır. Tesisin 40 milyon metreküp olan günlük geri üretim kapasitesi ise 80 milyon metreküpe çıkarılmıştır (AA, 2022).

Sanayi Devrimi ile gelişmiş olan ülkeler enerjilerini karşılamak için kendi coğrafyasında bulunmayan enerji ihtiyaçlarını diğer ülkelerden ithal etme yoluna gitmektedir. Enerji kaynaklarının ulaşımı, tarihsel süreçte bilim ve teknolojinin gelişimine bağlı olarak paralel yönde değişim göstermiştir. Sanayinin ortaya çıktığı ilk dönemlerde enerji kaynağı olan ihtiyaç duyulan kömürün taşınması için fiziki araçlar kullanılmıştır. Fosil bir enerji kaynağı olan kömürün yerine doğal gaz ve petrol tüketilmeye başlaması ile doğal gaz ve petrol iletimi boru hatları vasıtasıyla kesintisiz ve direk olarak yapılmaya başlanmıştır (Özmen vd., 2020). Dünyada enerji kaynaklarının ülkelerarası, bölgelerarası ve hatta kıtalararası taşınması çeşitli yollarla mümkün olmaktadır. Günümüzde dünyada kullanılan en yaygın iki taşıma yöntemi, deniz tankerleri ve boru hatlarıdır. Limanlar aracılığıyla ve sınır ötesi boru hatlarıyla petrolün ve doğal gazın uluslararası pazarlara taşınmasında bu iki yöntem birbirlerine alternatif oldukları kadar birbirlerini tamamlayıcıdır. Boru hattı sistemleri ise genellikle denize kıyısı olmayan bölgelerde petrolün ve doğal gazın taşınmasında yaygın olarak tercih edilen ulaştırma yöntemidir. Ayrıca sınırlı enerji kaynaklarına

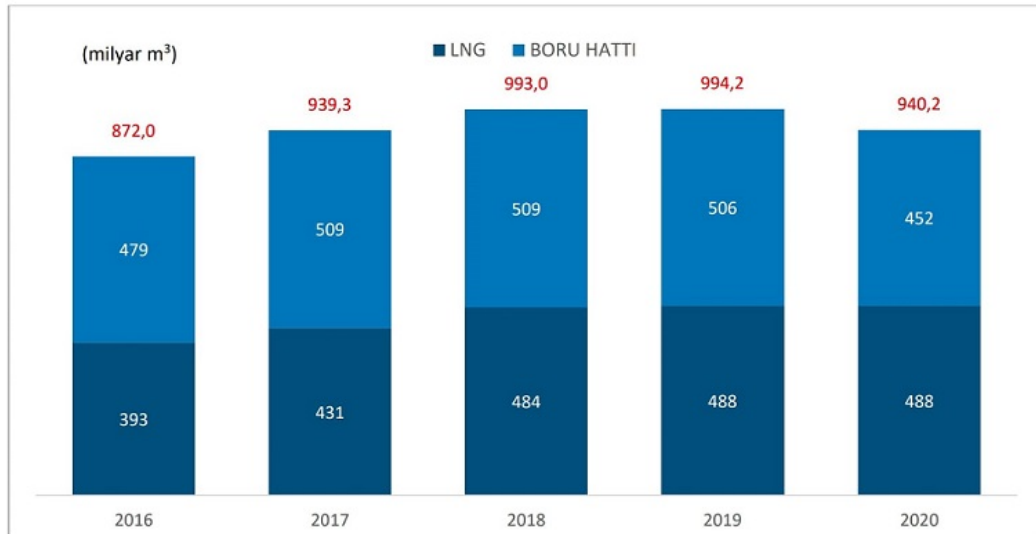
sahip ülkeler, enerji arz güvenliğini sağlamak amacıyla enerji nakil yollarının geçtiği bölgelerdeki riskleri göz önünde tutarak güzergâhta ya da nakil yöntemlerinde çeşitliliğe gidebilmektedir (Esen, 2016).

Enerji ürünlerinin transferini sağlamak üzere enerjinin cinsine göre kullanılan iki temel boru hattı bulunmaktadır: Bunlardan biri petrol boru hatları ve diğeri de doğal gaz boru hatlarıdır. Petrol boru hatları, sıvılaştırılmış doğal gazı ve ham petrolü taşır. Bu süreçte kullanılan üç temel petrol boru hattı türü bulunmaktadır. Bunlar; ham petrol boru hattı sistemleri, toplama sistemleri ve rafine ürün boru hatları sistemleridir. Toplama sistemleri boru hattı, rezerv alandaki üretim kuyularından ham petrol veya doğal gaz sıvısını toplayarak bu kaynağı ham petrol boru hattı sistemi ile rafineriye taşımaktadır. Petrol, benzin veya gazyağı gibi tüketime dönük ürünlere rafine edildikten sonra, işlenen bu ürünler boru hattı sistemleri aracılığıyla depolama veya dağıtım istasyonlarına ulaştırılmaktadır. Doğal gaz boru hatları, doğal gazı gaz kuyuları veya ithalat / ihracat tesisleri gibi sabit tesislerden taşımakta ve konut, sanayi bölgeleri gibi çeşitli yerlere veya doğrudan diğer ihracat tesislerine iletimini sağlamaktadırlar. Bu süreç de kendi içinde üç farklı türde boru hattı içermektedir: toplama sistemleri, iletim sistemleri ve dağıtım sistemleri. Petrol toplama sistemlerinin işleyişine benzer bir şekilde, doğal gaz toplama boru hattı sistemi de hammaddeyi üretim kuyularından toplamaktadır. Sonraki aşamada doğal gaz, tesislerden limanlara, rafinerilere ve ülke genelindeki sanayi ve yerleşim birimlerine büyük iletilici boru hatları ile taşınmaktadır. Son olarak, dağıtım sistemleri, ürünü konutlara ve işyerlerine dağıtan bir ağdan oluşmaktadır. İki tür dağıtım sistemi, ürünleri şehirlere yaklaştırmakta olan daha büyük hatlar olan ana dağıtım hattı ve ana hatları evlere ve işyerlerine bağlayan daha küçük hatlar olan hizmet dağıtım hatlarıdır (Özmen vd., 2020).

Doğu Akdeniz doğal gazının, doğal gaz piyasalarına taşınması noktasında seçeneklerden bir tanesi de Doğu Akdeniz doğal gaz kaynaklarının, boru hatları ve LNG (Sıvı Doğal Gaz), FLNG (Yüzebilir Sıvılaştırılmış Doğal Gaz) ya da CNG (Sıkıştırılmış Doğal Gaz) seçeneklerinin kullanılarak Avrupa ve dünya pazarlarına taşınmasıdır. Ayrıca bu yöntemlerden birkaçı taşınma sürecinde birlikte kullanılarak da transfer hattı oluşturulabilmektedir. Örneğin, İsrail'den el-Arish Ashkelon boru hattı ile Mısır'a bu hattan doğal gaz taşınmakta ve buraya gelen doğal gaz, Idku ve

Damietta LNG tesislerinde sıvılaştırılarak tüm dünya piyasalarına ulaştırılmaktadır (Çitlioğlu vd., 2022).

Doğu Akdeniz bölgesinde bulunan ülkelere ait LNG terminalleri değerlendirildiğinde; Yunanistan'ın bir adet, Mısır'ın iki adet, Umman'ın bir adet ve son olarak İsrail'in de bir adet LNG terminali bulunmaktadır. Söz konusu LNG terminalleri içerisinde ilk üretime başlayan, İsrail devleti ve işletmecisi olarak Excelerate isimli şirkete ait olan terminal olmuştur. Mısır'a ait terminaller stratejik merkezi konuma sahip bir noktada yer almaktadır. Doğu Akdeniz'in güneyinde bulunan Damietta ve Idku isimli, toplamda 21 bcm gazlaştırma kapasitesine sahip LNG terminalleri Mısır yakınlarındaki büyük rezervlere sahip Zohr ve Kıbrıs adası yakınlarındaki Afrodit sahalarına yaklaşık olarak 100 km mesafede iken Leviatan bölgesine ise yaklaşık 10 km mesafede bulunmaktadır. Bu durumda, ilgili bölgelerden Mısır'da yer alan terminallere boru hatları döşenerek terminallerin verimli kullanımına imkân sağlamaktadır (Özden, 2019).

Şekil 3.4: 2016-2020 Yılları Küresel Doğal Gaz Ticareti (TPAO, 2021)

Dünya genelinde 2020 yılı içerisinde gerçekleştirilen doğal gaz ticaretinin, bir önceki yıla göre % 5,3 oranında azaldığı ve 940,2 milyar m³ olarak gerçekleştiği görülmektedir. Yine 2020 yılında boru hatları ile gerçekleştirilmiş doğal gaz ticareti de % 10,6 oranında düşüşle 452 milyar m³'e gerilemiş buna karşın LNG ticareti % 0,6 artarak, 487,9 milyar m³'e ulaşmıştır. 2025 yılına kadar yapılan projeksiyonlarda,

doğal gaz ticaretinin 2016 – 2020 yılları arasında olduğu gibi artış göstermeye devam edeceği öngörülmektedir. Bu kapsamda, dünya doğal gaz ticaretinde LNG tercihinin öne çıkması, LNG ticaretinin 2025 yılında, 2019 yılına göre yaklaşık % 21 artış göstererek 585 milyar m³'e ulaşması beklenmektedir. 2025 yılına kadar, dünya genelinde LNG ticaretinde ithalat talebinin en yoğun olması beklenen bölge Çin ve Hindistan başta olmak üzere Asya Bölgesi olurken, Kuzey Amerika bölgesinin LNG ihracat miktarını neredeyse üç katına çıkaracağı öngörülmektedir. Dünya genelinde doğal gaz iletiminde güzergâh ve mesafeler sebebiyle boru hatlarının maliyetlerinin yüksekliği, ülkeler arası ittifak dengelerinin değişmesi, siyasi istikrarsızlıklar, güvenlik sorunları kaynaklı olarak LNG tercihinin öne çıktığı görülmektedir (TPAO, 2021).

2.7. Bölgede Mevcut Boru Hatları ve Faaliyetteki Ulaşım Projeleri

Enerji kaynaklarının keşfedilmesiyle birlikte, üretimi ve dağıtım yollarının alt yapısına karşı gerçekleşebilecek terör saldırıların, olası mali sorunların yaratacağı kesintilerin, doğal afetler kaynaklı hasarların yanı sıra ülkelerin siyasi dünyasında oluşabilecek; ambargolar, darbeler, iç isyanlar ve işgaller gibi enerjiye ulaşma konusunda sıkıntı yaratabilecek ihtimallerin göz önüne alınarak değerlendirilmesi önemlidir. Doğu Akdeniz bölgesi de siyasi istikrarsızlığın, terör örgütlerinin sahalarına ve sıcak çatışmalara yakın bir bölgedir. Bu noktada, enerji stratejileri ve arzın güvenliğinin sağlanmasına yönelik konularda, önemli enerji tüketicileri, enerji kaynaklarının coğrafi dağılımını, maliyetlerini, enerjiyi taşıma güzergâhlarını ve talep artışlarını hesaplayarak, bu kaynaklara ulaşabilmek için çok geniş bir yelpaze içinde tüm ihtimalleri göz önünde tutan birçok strateji geliştirmek zorundadırlar. (Sevim, 2012).

Akdeniz bölgesi, kıtaların kesişim noktasındaki üzerindeki boğazlar ve kanal üzerinden okyanusları birbirine bağlamaktadır. Özellikle deniz taşımacılığıyla bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının, Avrupa ve dünya pazarlarına ulaştırılmasında çok önemli bir konumda bulunmaktadır (Telci ve Yorulmaz, 2020).

Doğu Akdeniz'in enerji ticaretinde atılan ilk adım, Kerkük petrolünün Akdeniz'e taşıyan petrol boru hattı projeleriyle gerçekleşmiştir. 1934 yılında yaklaşık 1 milyon

ton civarında gerçekleşmekte olan Kerkük'teki petrol üretimi 1938'de 4,4 milyon tonluk üretime ulaşmış, üretimin yüzde 95'e varan kısmına denk düşen miktarın 2,2 milyon tonu Trablus (Tripoli), 2 milyon tonu Hayfa (Haifa) Boru Hattı'ndan olmak üzere Avrupa'ya ihraç edilmiştir. Orta Doğu'da üretilen petrolün Avrupa ve dünya pazarlarına güvenilir yollarla nakli için düşünülen boru hatlarının bitiş noktaları, dönem açısından genellikle Doğu Akdeniz limanları olmuştur. Amerika ve İngiltere'ye ait petrol Hayfa'ya giderken, Fransızlara ait petrol Trablus'a gönderilmiştir. Petrol ihraç güzergâhlarının belirlenmesinde enerji jeopolitiği ile güçler arasındaki dengenin oynadığı rol ülke sınırlarını da belirleyecek kadar önemli olmuştur. 1943'te Lübnan, 1944'te Suriye bağımsız bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir (Ediger vd., 2012).

Kerkük ve civarındaki petrol üretim sahalarından Ceyhan Deniz Terminali üzerinden Doğu Akdeniz'e ham petrolün taşınması amacıyla Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı, 27 Ağustos 1973 Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti Hükümetleri arasında imzalanan Ham Petrol Boru Hattı Anlaşması çerçevesinde inşa edilmiştir. 986 km. uzunluğundaki ilk hat 1976 yılında faaliyete geçmiş ve tankere yükleme işlemi ilk kez 25 Mayıs 1977 tarihinde gerçekleşmiştir. Birinci boru hattına paralel ve inşasına 1985 yılında başlayan ikinci boru hattı 1987 yılında tamamlanmıştır. Bu boru hattı ile yıllık taşıma kapasitesi 70,9 milyon tona yükseltilmiştir. 19 Eylül 2010 tarihinde Türkiye ile Irak arasında Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı Anlaşması'nın ve ilgili protokollerinin yenilenmesine ve 15 yıl boyunca uzatılmasına yönelik değişiklik anlaşması imzalanmıştır. IŞİD ve PKK terör örgütlerinin varlığı, Irak merkezi hükümeti ile IKBK arasında boru hattı üzerinden pay alma tartışmaları boru hattının faaliyetlerine sekte vurmaktadır (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2024).

Doğu Akdeniz'e petrol ulaştıran önemli bir boru hattı Türkiye topraklarından geçerek bölgeye ulaşan BTC olarak bilinen Bakü Tiflis Ceyhan Ana İhraç Ham Petrol Boru Hattı'dır. BTC Ham Petrol Boru Hattı başta Azerbaycan petrolü olmak üzere, Hazar Bölgesi'nde üretilen petrolün güvenli, düşük maliyetli ve çevreye duyarlı bir boru hattı sistemi aracılığıyla Azerbaycan, Gürcistan üzerinden Ceyhan'da Doğu Akdeniz'e iletimi sağlanmakta ve Ceyhan'dan tankerlerle dünya pazarlarına ulaştırılmaktadır. Bu bağlamda, 18 Kasım 1999 günü Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasında Hükümetler arası Anlaşma imzalanmıştır. BTC boru hattının Türkiye topraklarından

geçen 1076 km'lik bölümü BOTAS tarafından yapılmış olup boru hattının Türkiye kısmının işletimi de BOTAS International Anonim Şirketi (BİAŞ) tarafından gerçekleştirilmektedir. Bakü ve Tiflis üzerinden ülkemize ulaşan ve 4 Haziran 2006 tarihinde işletmeye alınan BTC Ham Petrol Boru Hattı ile Azeri petrolünün yanı sıra üretime bağlı olarak Türkmen ve Kazak petrolleri de taşınmaktadır (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2024).

Bölgede bulunan en önemli gaz rezervlerinden olan Mısır doğal gazının Ürdün, Lübnan ve Suriye'ye iletilmesi için planlanan Arap Doğal Gaz Boru Hattı (Arab Gas Pipeline – AGP) mevcut önemli boru hatlarından birisidir. Boru hattı 2001 yılında Mısır ve Ürdün arasındaki görüşmelerle başlamış daha sonra Suriye ve Lübnan'ın da projeye dâhil olmasıyla 1200 km uzunluğunda şekillenen hat, Mısır'ın Akdeniz kıyısında bulunan El-Arish kentinden başlayıp, Akabe körfezini geçerek, Ürdün'ün Akabe kentine, Akabe'den Suriye Humus'a ve Lübnan'a ulaşmaktadır. Boru hattının, Akabe'ye kadar olan kısmı 2003 yılında faaliyete geçerken, Humus'a ulaşması 2008 yılını bulmuştur. Ancak bölgedeki güvenlik sorunları, hattın özellikle Sina Çölü geçişine ve Arish besleme hattına gerçekleştirilen sabotajlar nedeniyle gaz akışı kesintiye uğramış ve Lübnan 2010 yılı sonrasında hattan düzenli gaz alamamıştır (Kökyay, 2021). Mısır'da yaşanan Arap Baharı esnasında oluşan istikrarsızlık neticesinde bölgede terör örgütlerinin boru hattına saldırılar düzenlemesiyle Arab Gas Pipeline (AGP) güvenliğini yitirmiştir (Çitlioğlu vd., 2022). Arap Baharı ile birlikte Mısır'da yaşanan istikrarsızlık, Suriye iç savaşı ve Mısır'ın gaz üretimindeki düşüş, hattın düzenli kullanımında sorunlar teşkil etmiştir. Mısır, yıllık toplam 10,3 milyar m³ kapasiteli hattı kullanarak, Eylül 2018'den itibaren yeniden Ürdün'e gaz ihracına başlamıştır (Kökyay, 2021).

Avrupa'nın Rusya'ya enerji bağımlılığını azaltmak adına içinde Türkiye'nin de bulunduğu Güney Gaz Koridoru adı altında gerçekleştirilen önemli projeler TANAP ve devamı olan TAP projesidir. Avrupa enerji pazarına ihtiyaç duyulan alternatif kaynakların iletilmesi ve Avrupa ülkelerini Rusya doğal gazına bağımlılıktan kurtarmak üzere Hazar bölgesinden çıkarılan doğal gazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasında bir projeye ihtiyaç duyulmuştur. GGK, Avrupa'nın doğal gaz ihtiyacının karşılanmasında bölgedeki mevcut boru hatlarına göre daha güvenlidir. Bunun sebebi Rusya Ukrayna arasında yaşanan savaş ve AB'nin Ukrayna'dan yana

tavır almasıyla Rusya'nın Avrupa'yı enerji ile tehdit etmesi ve Doğu Akdeniz'de yaşanan aşılamayan diplomatik ve güvenlik sorunlarıdır. GGK boru hattı Azerbaycan doğal gazının yanı sıra ileriki yıllarda Türkmenistan, İran, Kuzey Irak, Katar ve Doğu Akdeniz kaynaklarının katılımıyla birlikte sürekli geliştirilmesi planlanan çok yönlü küresel bir projedir. GGK'nin temel amacı AB'yi Rusya'ya olan gaz bağımlılığından kurtarmak ve Avrupa'nın Rusya karşısında hareket alanını genişletmektir. Bu boyutuyla GGK, AB için stratejik öneme sahip bir projedir. GGK'nın toplam maliyetinin 45 milyar dolar olduğu açıklanmıştır (Erdoğan, 2017).

Şekil 3.5: TANAP ve TAP projesi Haritası (TAP, 2023)

Trans Anadolu Doğal gaz Boru Hattı Projesi (TANAP), 1 Temmuz 2019 tarihinde Azerbaycan doğal gazını Avrupa pazarına iletmek üzere faaliyete hazır hale gelmiştir.

Güney Gaz Koridoru'nun son bölümünü oluşturan Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP) ile birlikte Azerbaycan'ın Şahdeniz-2 enerji sahasından çıkarılan doğal gaz, Avrupa'ya ulaştırılarak enerji arz güvenliğine katkıda bulmaktadır. Türkiye ve Azerbaycan'ın enerji alanında gerçekleştirdiği stratejik iş birliğinin en önemli projelerinden biri olan Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi (TANAP), Türkiye'ye Ardahan'ın Posof ilçesinden girmekte 20 il, 67 ilçe ve 600 köyden geçtikten sonra Edirne'nin İpsala ilçesinden Avrupa'ya bağlanan toplam 1.850 kilometre uzunluğundadır. TANAP, 1 Temmuz 2019 tarihi ile birlikte Azerbaycan doğal gazını Türkiye - Yunanistan sınırında teslim alarak Avrupa'ya Hazar gazının iletimini yapan Trans Adriyatik Boru Hattı'yla (TAP) birleşmektedir. Güney Gaz Koridoru GGK'nin en uzun ve en önemli bölümünü oluşturan TANAP'ın hukuksal çalışmaları 2012 yılında başlamıştır. 2013'te yatırım kararı alınan projenin temeli 2015 yılında Azerbaycan ve Türkiye Cumhuriyet'inin Cumhurbaşkanı Sayın

İlham Aliyev ve Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın katılımıyla Kars'ta gerçekleştirilmiş ve inşaatına başlanmıştır. TANAP'ın Türkiye-Gürcistan sınırından Eskişehir'e kadar olan uzanan ilk kısmı Haziran 2018'de tamamlanmış ve 12 Haziran 2018'de açılış töreni gerçekleştirilmiştir. Eskişehir çıkış noktasında Türkiye'ye ilk ticari doğal gazın akışı 30 Haziran 2018'de başlamıştır. Eskişehir'den Türkiye - Yunanistan sınırına kadar olan ikinci kısmı da Eskişehir'e kadar olan ilk kısımdan bir yıl sonra 2019 Haziran ayının sonunda tamamlanmıştır. TANAP projesinin hissedarları SOCAR ve Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı'nın ortak girişimi olan Güney Gaz Koridoru A.Ş. (SGC – %51), BOTAŞ (%30), BP (%12) ve SOCAR Türkiye Enerji A.Ş. (%7) şirketlerinden oluşmaktadır (TANAP, 2019).

Azerbaycan'ın Şah Deniz 2 sahasından çıkarılan doğal gazı Avrupa'ya ulaştırmak üzere inşa edilen TAP, Türkiye - Yunanistan sınırında TANAP'a bağlanmıştır. TAP'ın inşaat süresi 4,5 yıl sürmüştür ve 13 Ekim 2020'de proje tamamlanmıştır. 2020 yılının sonunda Güney Gaz Koridoru'nun son kısmı olan ve Hazar enerji kaynaklarından çıkarılan doğal gazın Avrupa piyasalarına ulaşımını sağlayan Trans Adriyatik Boru Hattı'nda (TAP) ticari gaz akışı başlamıştır. SOCAR şirketi TAP'ın faaliyete geçtiğini şu açıklamalarla kamuoyuna iletmiştir: “Azerbaycan gazı tarihte ilk kez, direkt bir boru hattı bağlantısıyla Avrupa piyasasına ulaştı.” TAP, Güney Kafkasya Boru Hattı'nın Avrupa ayağını oluşturmaktadır. TANAP ile TAP birlikte Güney Kafkasya Boru Hattı olarak büyük bir enerji projesidir. TAP projesinin kara alanı uzunluğu Yunanistan kısmı 550 kilometre, Arnavutluk kısmı 215 kilometredir. Denizalanı olarak Adriyatik Denizi'nden 105 kilometre geçerek, İtalya'da 8 kilometrelik kara kısım uzunluğu ile Hazar'dan gelen yıllık 10 milyar metreküplük gazı Avrupa'ya ulaştırmaktadır. TAP'ın yüzde 20'ser hisseleri BP, SOCAR ve Snam tarafından kontrol edilirken, projede Fluxys'in yüzde 19, Enagas'ın yüzde 16 ve Axpo'nun da yüzde 5 hissesi bulunmaktadır (AA, 2020).

Bölge ülkelerinden Türkiye'nin enerjide önemli bir nakil hattı olmasını sağlayan bir başka proje de TürkAkımı'dır. Rus doğal gazını Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya nakledecek TürkAkım Doğal Gaz Boru Hattı 8 Ocak 2020'de Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin, Sırbistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Aleksandar Vucic ve Bulgaristan

Başbakanı Boyko Borisov katıldığı törenle açılmıştır. Rusya Devlet Başkanı Putin, Türk Akım ile ilk hattan Batı Sibirya gaz sahalarından doğal gaz geleceğini, ikinci hat ile de doğal gazın Türkiye üzerinden Balkan coğrafyasına, Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'a sevk edileceğini belirtmiştir. TürkAkım Gaz Boru Hattı Projesi; Rusya Federasyonu'ndan başlayarak Karadeniz üzerinden Türkiye Cumhuriyeti'nin Karadeniz kıyısındaki alım terminaline ve devamında Türkiye Cumhuriyeti toprakları üzerinden Türkiye Cumhuriyeti'nin komşu ülkeleriyle olan sınırlarına kadar uzanan, her biri yıllık 15,75 milyar m³ kapasiteye sahip iki hattan meydana gelen bir doğal gaz boru hattı sistemidir. Proje, Rusya Federasyonu'ndan Türkiye'ye doğal gaz iletiminin yanı sıra Rus gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmasını sağlamak amacıyla deniz bölümü ve kara bölümünden teşkil bir boru hattı sistemidir. Deniz bölümünde yer alan iki hattın inşası ve işletimi Rusya Federasyonu tarafından yüklenilmiştir. Kara bölümünde yer alan hatlarından biri sadece Türkiye'ye doğal gaz iletmekte olup, iletim sistemimizin bir parçası olarak BOTAŞ tarafından inşa edilmiştir. Kara bölümündeki diğer hattan ise Avrupa'ya doğal gaz ulaşımı sağlanmaktadır ve bu hattın inşası ve işletimi %50 oranında ortaklık payı ile iki ülkenin ilgili şirketlerince kurulmuş TürkAkım Gaz Taşıma Anonim Şirketi tarafından gerçekleştirilmiştir. (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı).

Şekil 3.6: TürkAkım Projesi ve Diğer Hatlarla Entegrasyonu (İlkha, 2020)

Avrupa'nın, Rusya'ya enerji bağımlılığından kurtulmak istediği oranda Rusya da Avrupa'yı enerjide kendisine bağımlı tutmaya devam etmeye çalışmaktadır. Şekil 3.6'da da görüldüğü üzere TürkAkım projesi, Rusya'nın doğal gazını Türkiye üzerinden güvenilir bir hattın kullanımıyla Avrupa'ya iletmesi, Doğu Akdeniz'de Rusya'yı dışlamaya çalışan Avrupa'ya da yeni alternatif güzergâh ve kanallar sunacaktır. Türkiye açısından bakıldığında ise kendi toprakları üzerinde doğudan Hazar enerji kaynaklarını, kuzeyden Rus enerji kaynaklarını, Orta Doğu'dan Irak petrolü ve İran doğal gaz kaynaklarını birleştirip Avrupa pazarına iletecek bir enerji üssü pozisyonuna gelmesi açısından önemlidir. Bu boyutuyla Doğu Akdeniz'de planlanan her türlü enerji hattı projesi için somut, güvenilir ve hazır olması itibarıyla de düşük maliyetli en uygun alternatif olma durumunu pekiştirmektedir. Böylelikle GKRY, Yunanistan ve AB'nin, Türkiye'yi Doğu Akdeniz'deki enerjilerden dünya ve Avrupa pazarlarına ulaştırılması konusunda yalnızlaştırma politikası gittikçe güçleşmektedir.

2.8. Bölge Hakkında Henüz Hayata Geçirilmemiş Projeler

Bölgedeki henüz hayata geçirilememiş önemli boru hattı projelerinden bir tanesi bilinen adıyla East-Med olarak adlandırılan Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi'dir. Proje, açık deniz (offshore) ve kara (onshore) alanları olarak iki bölümden meydana gelmektedir (Kavaz, 2020).

Doğu Akdeniz rezerv sahalarından çıkarılan bölge doğal gazının Avrupa piyasalarına ulaştırılması için EastMed (Doğu Akdeniz Boru Hattı) projesi Avrupa Birliği Enerji Direktörlüğü'nün sağladığı finansman ile İtalyan Edison ve Yunanistan merkezli DEPA enerji şirketlerine yaptırılmıştır (Yılmaz, 2020).

Projede bulunan boru hatlarının 1300 kilometrelik bölümün deniz altından ve 600 kilometrelik bölümün ise kara üstünden geçirilmesi planlanmıştır. Boru hatlarının Doğu Akdeniz'deki doğal gaz keşiflerinin yoğun olduğu bölgeden başlayarak aşağıdaki güzergâhlar üzerinden satılan enerjinin ulaştırılması planlanmıştır. Boru hattının planlanan bölgesel aşamaları şu şekildedir (Kavaz, 2020):

1- Kıbrıs adasından Levant havzasına uzanan 200 km uzunluğundaki açık deniz boru hattı

2-Girit adası ile Kıbrıs adası arasında 700 km'lik açık deniz boru hattı

3-Yunanistan'dan Girit adasına uzanan 400 km açık deniz boru hattı

4-Yunanistan'ın güneyinde bulunan Mora yarımadasından yine ülkenin kuzeybatısına doğru uzanan 600 km uzunluğundaki kara boru hattı.

Geçiş güzergâhı üzerindeki bu boru hattı projesi; Girit, Yunanistan ve Kıbrıs'ın iç piyasalarına doğal gaz iletilmesinin yanı sıra enerji kaynaklarının Avrupa pazarına transferinin Yunanistan üzerinden İtalya'ya ulaştırılması planlanmaktadır (Kavaz, 2020). Leviatan sahasından başlayıp Güney Kıbrıs ve Girit üzerinden Yunanistan'a ve oradan İtalya'ya ulaştırılması planlanan Doğu Akdeniz Gaz Boru hattı projesi (EastMed) uzun yıllar boyunca tartışma konusu olmuş ancak ABD Dışişleri Bakanlığı'nın projeyi desteklemeyeceğini çeşitli vesilelerle açıklaması üzerine önemini yitirerek askıya alınmıştır (Karbuş, 2022).

Doğu Akdeniz bölgesinden çıkarılacak doğal gazın alternatif seçeneklerle Avrupa'ya iletilmesi bağlamında son seçenek enterkonnekte elektrik iletim hattının oluşturulması projesidir. Bu projenin temelinde doğal gaz rezervlerine sahip ülkelerin kurulacak santraller vasıtasıyla doğal gazı elektriğe çevirerek iletim hattı vasıtasıyla gaz ihraç edilmesi düşünülen ülkelere ulaştırması düşüncesi yatmaktadır. Proje kapsamında rezerv sahibi ülkeler sahip oldukları doğal gaz kaynaklarını kendi sınırları içerisindeki elektrik üretim santrallerinde kullanarak elektrik üretecek ve böylece doğal gaz yerine elektrik ihraç edeceklerdir. Bölge ülkelerinden Mısır ve İsrail'de doğal gaz termik santralleri bulunmaktadır. GKRY ve KKTC gibi diğer bölge ülkelerinde ise doğal gaz altyapısı bulunmamaktadır. Elektrik ihracatı enerji ticareti konusunda büyük esneklik sağlamaktadır. Türkiye AB ülkeleri, Bulgaristan, Gürcistan ve Azerbaycan ile elektrik ticareti gerçekleştirmektedir. Buna benzer bir sistemin kurularak Doğu Akdeniz'deki rezerv sahibi ülkelerin ürettikleri doğal gazı kendi santrallerinde elektriğe çevirerek sürekli, kesintisiz ve verimli bir elektrik ticareti gerçekleştirmeleri planlanmaktadır.

Projenin en büyük engeli Doğu Akdeniz ve Orta Doğu ülkelerinde sıcak çatışmalar neticesinde zarar gören altyapı tesislerinin sürekli elektrik kesintilerine neden olması ve altyapının yetersiz kalmasıdır. East Med doğal gaz iletim hattı ile aynı güzergâhı paylaşması planlanan 1200 km uzunluğundaki kablo hattın yapımı konusunda ABD desteğini çekmiş, Avrupa Yatırım Bankası da 6 milyar doları bulması beklenen maliyet için finansman desteğini çekince proje askıya alınmıştır (Karagöl ve Özdemir, 2017).

3. DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANLARI SORUNU

Ülkelerin, hidrokarbon kaynaklarını elde edebilme ve enerji transfer güzergâhlarını denetim altında bulundurabilme politikalarında son yıllarda, Doğu Akdeniz yoğun bir şekilde merkez konuma gelmiştir. Ülkeler deniz alanlarını kontrol altına alabilmek üzere yasal sınırlandırma yöntemleri aramaktadır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz kıyıdaş ülkeleri arasında deniz yetki alanı uyuşmazlıkları oluşmaktadır. Ülkeler arasında yaşanan deniz yetki alanı uyuşmazlığı, denizlerde yapılan arama ve sondaj çalışmaları ile başlayarak enerjiyi çıkarma ve işleme aşamasına kadar sürmektedir. Ülkelerin mevcut enerji kaynakları arama, sondaj ve transfer faaliyetleri ve deniz alanlarında yapmak istedikleri yeni çalışmalar bağlamında, Doğu Akdeniz'e kıyıdaş ülkeler arasında MEB (Münhasır Ekonomik Bölge), kıta sahanlığı ve deniz sınır anlaşmazlığı görülmektedir. Doğu Akdeniz bölgesinin, XXI. yüzyılın önemli stratejik mücadele alanlarından birisi olduğu ve olmayı sürdüreceği çok açıktır. Menfaatlere dayalı olarak deniz yetki alanlarında süren uyuşmazlık ve anlaşmazlıklar, donmuş ve sıcak çatışmalar, bölgede yatırım ve çalışmalarda bulunmak isteyen uluslararası şirketleri çokça düşündürmektedir. Bölgedeki mevcut olan deniz yetki alanlarının uyuşmazlığının temel sebebi ise geçmişten gelen siyasi konjonktür ve enerji boyutuyla ülkelerin geleceğe dönük projeksiyonlarıdır (Çitlioğlu vd., 2022).

Türkiye ve Yunanistan arasında olduğu gibi Türkiye ve GKRY arasında da Yunanistan'ın da taraf olduğu deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda anlaşmazlıklar bulunmaktadır. GKRY Kıbrıs sorununun çözülmemiş olmasına rağmen Türkiye ile arasındaki sınırın eşit uzaklık çizgisine göre belirlenmesi tezini savunmakta ve Kıbrıs Adası'nın da bütünü temsil ettiği iddiasıyla Türkiye ile eşit miktarda deniz alanı olması gerektiğini ileri sürmektedir (Acer, 2020).

Siyasi açmazların temel kaynağıysa elli yılı aşkın süredir üzerinde uzlaşamayan Kıbrıs sorunudur. Kıbrıs Adası, hem ticaret güzergâhları hem de enerji kaynaklarına yakınlığı ve bölgede bir liman ve enerji hattı projelerinde aktarma istasyonu pozisyonunda bulunması bağlamında stratejik açıdan büyük öneme sahiptir. AB üyeliği ile birlikte GKRY, kendi çıkarları doğrultusunda hemen her alanda (enerji,

askeri işbirliği vb.) çok taraflı ya da ikili anlaşmalar yaparak KKTC'yi yok sayıp, bu anlaşmaların dışında bırakıp adanın tek ve mutlak egemeni olma yönündeki konumunu güçlendirmeye çalışmaktadır. Doğu Akdeniz deniz yetki alanı sınırlandırılması sorunlarının ana nedenleri; uluslararası hukuk kurallarının geçirdiği değişim, bölgenin sıcak ve karmaşık siyasi durumu, bölge ülkelerinin çakışan menfaatleri ve bölgedeki zengin hidrokarbon yataklarının paylaşılması gibi birçok neden bulunmaktadır. KKTC'nin bağımsız bir ülke olarak varlığı, Kıbrıs sorununun diğer önemli uyuşmazlık nedenlerinden biridir. KKTC'nin, uluslararası platformda tanınırlığı ile ilgili süren pozisyonu MEB haklarını da doğal olarak tartışmaya açmaktadır. Ayrıca, Doğu Akdeniz'de bulunan her bir kıyıdaş ülkenin MEB'lerinin iç içe geçmiş olması sebebiyle 200 mil sınırlarının birbiri ile çakışması da bir başka sorun kaynağını oluşturmaktadır (Çitlioğlu vd., 2022). Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları uyuşmazlıklarının önemli bir kısmı, Kıbrıs sorununun denizel alanlara da yansımalarından kaynaklanmaktadır. Doğu Akdeniz'deki temel problem, kıta sahanlığı ile ilgilidir. Bu anlaşmazlık sebebiyle, coğrafi olarak Doğu Akdeniz bölgesinin kıyıdaş ülkeleri; Türkiye, KKTC, Mısır, Yunanistan, Suriye, İsrail, Filistin ve GKRY mevcut anlaşmazlıklarda taraf olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kapsama, GKRY sınırları içinde yer alan Akrotiri ve Dikelya egemen İngiliz Üsleri de (sovereign base) dâhil bulunmaktadır. Bu bağlamda sözü edilen ülkeler kıta sahanlığı ve MEB'lerini en üst sınıra çıkarmaya çalışmakta ve sonuçta çıkar çatışmaları oluşmaktadır (Başeren, 2010).

Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanı uyuşmazlıklarının ve MEB çatışmalarının teorik olarak üç yöntemle çözülebileceği varsayılmaktadır. Bunlar; "Diplomasi ve Anlaşma", "Hakemlik Yolu" ve "Yargı Yolu" olarak adlandırılan "Uluslararası Adalet Divanı'dır." Bu üç seçenektan, "Diplomasi ve Anlaşma," en akılcı ve zararsız yöntemdir. Hakemlik seçeneğinin, Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) göre daha kabul edilebilir olduğunu belirtmek mümkündür. Hakemlik seçeneğinin uygulanmasında hakem ve kuralları tarafların belirlemesi en büyük avantajdır. Serbest usul ya da Lahey'de mahkeme oluşturulmaktadır. Hakemlik seçeneğinde avantajlardan biri de sorunların çözümünde diplomasi gerekmesidir. Taraflar aralarında özel anlaşma yapmakta ve süreç iki tarafın üzerinde uzlaştığı anlaşmaya bağlı olarak yürütülmektedir. Yargı yolu seçeneği ise sorunun doğrudan UAD'a taşınması demektir. Sorunun, UAD'a taşınmasını iki taraf da kabul etmek zorundadır.

UAD Statüsünün, 35.1. maddesine göre, Divan Statüsüne taraf olan ülkeler UAD'a başvurabilmektedirler. Yargı yolu seçeneğinde, hâkimler belirli iken tarafların inisiyatifi zayıf kalmaktadır. Karar, yetki ve sınırları belirli olan usul ve hukuk kuralları çerçevesinde verilmektedir. Her üç seçenek için sürece dâhil olacak olan heyetin, bilgili, donanımlı ve diplomasiye hâkim şekilde olması şarttır. Milletlerarası hukukun sonucunda, çözümü bir tarafın istememesi durumunda çözümler mümkün olamamaktadır zira hukuki bakımdan bütün ülkeler eşit ve egemendir (Çitlioğlu vd., 2022).

3.1. Uluslararası Deniz Hukuku Bölge Uygulamaları

Eski çağlarda kara ulaşımına karşın deniz yoluyla yapılan ulaşımın sağladığı avantajların fark edilmesi, ticari hayatta denizlerin kullanımını artırmıştır. Rodoslu denizcilerin Akdeniz'de sürdürdükleri kolonicilik faaliyetleri, Rodos Adası'nın sahip olduğu jeopolitik üstünlüğün de etkisiyle Rodosluların önemli ticari limanlardan birisi haline gelmelerini sağlamıştır. Rodoslular, Akdeniz'de sürdürmüş oldukları güçlü denizcilik politikası doğrultusunda kısa zamanda Akdeniz'e hâkim olmayı başarmışlardır. Rodosluların oluşturmuş oldukları bilgi ve birikim külliyesi (denizcilik yasaları) zaman içerisinde Romalı hukukçuların da dikkatini çekmiştir (Kurul, 2015). Doğu Akdeniz, Roma İmparatorluğu için M.Ö. I. yüzyıldan sonra önem kazanmaya başlamıştır. Güneşin doğduğu yer anlamına gelen "Levant" ismiyle bilinen Doğu Akdeniz, başlangıçta yalnızca doğudan Akdeniz'e geçiş yolu ve Anadolu'yu Mısır'a bağlayan köprü olarak görülmüştür (Harris, 2005).

Başlarda, Roma İmparatorluğu'nun, bütün Akdeniz Havzası üzerinde egemenlik iddiası olmasına karşın Romalı hukukçular denizlerden tüm insanlığın özgürce yararlanabileceğini savunmuşlardır (Özman, 2006).

M.Ö. V. Yüzyıl ile birlikte Akdeniz havzasında gelişen uluslararası deniz ticareti ve taşımacılığıyla uluslararası deniz hukuku örf ve âdet kurallarının gelişimi de etkilenmiştir. Modern anlamdaki uluslararası hukukun ortaya çıkmasından çok daha öncelere dayanan deniz hukuku kurallarından biri olan "Rodos Yasası-Lex Rhodia" M.S. VII-IX. yüzyıllarda Roma İmparatorluğu tarafından yeniden düzenlenmiştir. M.S. X. yüzyılda "Amalfi Kuralları/Tabula Amalfitona" ve XIV. yüzyılda ise "Consolate del Mar" hukuki düzenlemeleri yapılmıştır (Caşın, 2019).

Modern hukukun gelişmesiyle 1950’lerden sonra denizlerin serbestliği ilkesi, iki adet önemli uluslararası sözleşme ile yazılı hale getirilip düzenlenmiştir. Açık denizlerin hukuki rejimini düzenleyen 1958 Cenevre Açık Denizler Sözleşmesi 2. maddesiyle, 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi 87. maddesinde “denize kıyısı olsun ya da olmasın tüm ülkelerin açık denizlerde; seyrüsefer serbestisi, açık denizlerin hava sahasında uçuş serbestisi, balıkçılık faaliyetleri yürütme serbestisi, 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi Kısım VI kapsamında suni adalar ve milletlerarası hukukun izin verdiği biçimdeki diğer tesisleri inşa etme serbestisi, 1982 BMDH sözleşmesi kısım VI kapsamında sualtı kablo ve boru hattı döşeme serbestisi, 1982 BM Deniz Hukuku sözleşmesi kısım VI ve XIII kapsamında bilimsel araştırma yapabilme serbestisine sahip olduğunu” öngörmektedir. Belirtilen maddeler ve 1958 Cenevre Açık Denizler Sözleşmesi ile 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin açık denizlere ilişkin diğer maddeleri Hugo Grotius tarafından ortaya konulmuş olan denizlerin serbestliği ilkesini referans almaktadır. Belirtilen bu serbestliklerin kullanılmasına ilişkin olarak genel sınırlama ölçütleri ise teamül hukukuna uygun bir şekilde 1982 BMDH sözleşmesi 87/2.- 87/1. ve 88. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre söz konusu serbestlikler ancak, diğer ülkelerin de bu serbestlikteki menfaatleri göz önünde bulundurularak, deniz hukuku sözleşmesi ve uluslararası hukukun diğer kurallarına uygun olarak barışçıl amaçlar için kullanılabilir (Sohn vd., 2010).

1988 yılında Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme’sinin (SUA Sözleşmesi) ihtiyacını yaratan olayın 7 Ekim 1985 gününde İtalya bandıralı Achille Lauro isimli yolcu gemisinin İskenderiye-Port Said seferini yaparken kaçırılması gösterilmektedir. Achille Lauro isimli gemiyi kaçıranlar yolcuları ve mürettebatı rehin alarak; İsrail devletinin 50 Filistinli tutukluyu bırakmaması halinde rehineleri öldürmekle tehdit etmişlerdir (Kraska ve Petrozo, 2013).

Yaşanan bu olayın ardından 1988 yılında Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme (1988 SUA Sözleşmesi) düzenlenmiştir. SUA Sözleşmesi’nde haydutluk olarak nitelenemeyecek bazı eylemler de hukuki çerçeve içine dâhil edilmiş ve suç haline getirilmiştir. Deniz güvenliğine ilişkin olarak kuralların uygulanacağı coğrafi alanlar genişletilmiş ve “iade et ya da yargıla ilkesi” getirilerek sanıkların yargılanmasının önü açılmıştır. Son olarak yapılan düzenleme ise denizde söz konusu olabilecek terörist saldırıların önlenmesine yöneliktir. 2005 SUA

Protokolü ile de diğer bazı eylemler suç olarak tanımlanmış ve açık denizlerde gemilere yönelik olası müdahalelere ilişkin ayrıntılı kurallar benimsenmiştir (Özer, 2016).

3.2. Kıta Sahahlığı

Kara ve denizlerden meydana gelen dünyanın 361 milyon km²'sini okyanus ve denizler, 149 milyon km²'sini de karalar oluştururken dünya yüzölçümü ise toplam 510 milyon km²'dir. Kara kütlelerinin jeomorfolojik açıdan incelenmesinde bazı ana ve alt birimlere ayrılmasında olduğu gibi deniz altı sahaları da jeomorfolojik açıdan alt birimlere ayrılmaktadır. Kıta sahanlığını ve ülkelerin deniz alanlarındaki iddialarını anlayabilmek için bu temel bilgilere değinmek yerinde olacaktır. Deniz altı topografyası bu açıdan incelendiğinde “Kıtasal Kenar” ve “Okyanus Havzası Tabanı” olarak iki ana birimden meydana geldiği ortaya konulmuştur. Kıtasal kenarlar ise; karadan denize doğru incelendiğinde; sahil (kıyı) bölgesi, kıta sahanlığı, kıtasal yamaç ve kıtasal yamaç eteği (kıta yükselimi) olmak üzere alt birimlere ayrılmaktadır (Atalay, 1981).

Kıta Yamacı; kıta kenarı ile deniz ya da okyanusun bir anda derinleştiği noktada bulunmaktadır. Kıta yamacının eğimi yaklaşık kırkta bir civarındadır. Kıta yokuşu ise kıta yamacının bittiği noktada başlamaktadır. Kıta Yokuşu; kıta yamacından hemen sonra başlayan ve okyanus tabanı düzlüğüne kadar uzanan hafif engebeli yapıdaki bir dip topografyasına sahip alandır (Öztürk, 2002).

Normal doğa koşullarında coğrafi açıdan karanın bitimiyle birlikte deniz birden derinleşmemektedir. Deniz ile karanın birleştiği yerden itibaren denizin dip derinliği 133 metreye kadar yavaş yavaş ilerlemektedir. 133 metreden itibaren deniz dibi birdenbire derinleşerek bir yamacı gerçekleştirmektedir. İşte bu yamacın başladığı nokta olan sınırdan itibaren karaya kadar olan deniz alanı “kıta sahanlığı” olarak ifade edilmektedir (Toluner, 1989).

Kıta sahanlığı kavramı genel bir tanımla; denize kıyısı bulunan bir kara devletinin denizin altında devam eden doğal uzantısıdır. Kıta sahanlığı kavramı, hukuksal açıdan II. Dünya Savaşı'ndan sonra gündeme gelmiş ve yer biliminin konu ile ilgili ortaya koyduğu birtakım kriterlere dayandırılmıştır (Pazarcı, 2011).

Uluslararası hukukta kavram olarak kıta sahanlığı ve deniz hukuku II. Dünya Savaşı'ndan sonra önem kazanmış ancak kıta sahanlığı üzerine ülkelerin hak ve talepleri, XX. yüzyıl başlarına kadar dayanmaktadır. Denizcilik alanında dünyanın önde gelen ülkelerinden olan Portekiz, 9 Kasım 1910'da, bir kararname yayınlayarak yüz kulacı aşmayan denizlerde, deniz dibini tarama şeklinde yapılan balık avcılığının balıkların beslenme ve üreme alanlarına zarar verdiği, böylelikle yeri doldurulamayacak bir servet kaybına neden olduğu gerekçesiyle, yüz kulaçtan daha sığ derinliklerde dip taraması yapıp balık avlamayı yasaklamıştır (Doğru, 2003).

II. Dünya Savaşı'nın başlarında, Amerika kıtasında bulunan ülkeler Panama'da bir araya gelerek "Panamerikanizm" adı ile tanınan akımın etkisiyle, 300 deniz millik mesafeye kadar, açık denizde tarafsızlık bölgeleri ilan etmişlerdir (Akın, 1978).

Kıta sahanlığı kavramı, teknolojik gelişmelerle ülkelerin kıyısı oldukları denizlerdeki kaynaklardan yararlanma imkânının oluşması ile önem kazanmaya başlamıştır. Kıta sahanlığı kavramının kullanımı tarihsel olarak çok eskilere gitmemektedir. Kıta sahanlığı kavramını bir bildiri ile ilk kez 23 Eylül 1945 günü ABD Başkanı olan Harry S. Truman ortaya atmıştır. Harry Truman'ın bildirisine göre; "kıta sahanlığı, kıyı devletinin kara ülkesinin deniz altındaki uzantısını oluşturmakta olup, bu alanda doğal kaynakları araştırma ve işletme hususunda kıyı devletine münhasır yetkiler tanınmıştır" (Toluner, 2017).

Truman Bildirisi haricinde kıta sahanlığı kavramını, hukuki açıdan tanımlayan ilk metin 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'dir. Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi, kıta sahanlığını şu şekilde tanımlanmıştır (Gündüz, 2009):

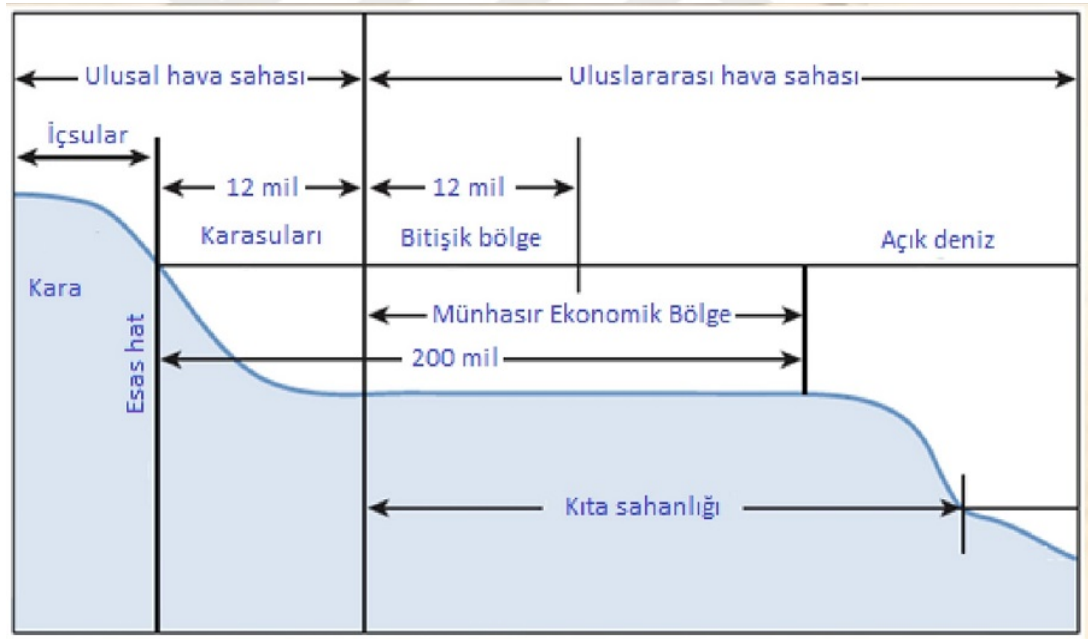
"Hükümetlerin uygulaması açısından kıta sahanlığı terimi; a) kıyıya bitişik, fakat karasuları bölgesi dışındaki, 200 metre derinliğe kadar veya bu sınırın ötesinde bulunup da üzerindeki sular derinliğin oradaki doğal kaynakların işletilmesine olanak verdiği noktaya kadar uzanan, su altı alanlarının deniz yatağını ve toprak altını, b) adaların kıyılarına bitişik aynı su altı alanlarının deniz yatağı ve toprak altını, ifade etmek üzere kullanılmıştır."

Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'ne göre; kıyıdaş ülkenin doğal kaynakları işletebilme olanakları ölçüsünde kıta sahanlığı 200 metre derinlikten daha ileriye uzayabilmektedir. Jeolojik anlamda kıta sahanlığı 200 metre derinlikte son bulduğu için söz konusu sözleşmedeki durumla kıta sahanlığı, jeolojik bakımdan farklı bir boyuta taşınmış olmaktadır. Bu farklılaşma, deniz dibinin aniden derinleştiği ve

böylece geniş bir kıta sahanlığı bölgesine sahip olmayan ülkelere daha fazla olanak sağlayabilmek amacıyla oluşturulmuştur (Gündüz, 1990).

1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi ile deniz hukukunda yaşanan gelişmeler sonrasında 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin yetersiz kaldığı bazı konular için değişikliğe gidilerek işletilme olanağının bulunduğu derinlik kriterini sınırlandıran azami genişlik belirtilmiştir. Başka bir ifadeyle, 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde hukuki olarak kıta sahanlığı, derinlik kıstası ile değil, genişlik kıstası ile ifade bulmuştur (Kuran, 2014).

Ayrıca BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde belirtilen bir şart dâhilinde, adaların da kıta sahanlığı bulunmaktadır. BMDHS'de adaların kıta sahanlığına sahip olması için belirtilen şart, adada insan yerleşiminin olmasıyla ilgilidir. Herhangi bir ekonomik yaşamın olmadığı kayalıkların kıta sahanlığı da özel bir ekonomik bölgesi de bulunmamaktadır. Buna benzer alanlarda bitişik ya da karşılıklı kıyı sahibi olan ülkelerin kıta sahanlığını anlaşılarak sınırlandırmaları gerekmektedir (Balık, 2018).

Şekil 4.1: Kıta Sahanlığı, Münhasır Bölge, Karasuları (Balık, 2018)

Münhasır Ekonomik Bölge kavramının doğuşu, kıta sahanlığı kavramına ihtiyaç olup olmayacağı tartışmalarını gündeme getirmiştir. Bu tartışmaların, 200 deniz millik münhasır ekonomik bölge alanının deniz tabanında ve deniz tabanının altındaki doğal kaynaklarla ilgili yetkileri de kapsamı nedeniyle ilk bakışta haklı olduğu düşünülmektedir (Pazarcı, 2013).

MEB incelendiğinde bu alandaki yetkilerin, kıta sahanlığı alanındaki yetkilerle birebir çakıştığı görülmektedir. Ancak kıta sahanlığı kavramının hukuken varlığının devam etmesinde bir takım yararlar bulunmaktadır. Öncelikle, kıyı devleti münhasır ekonomik bölgeyi ancak ilan ederse sahip olabiliyorken; kara ülkesinin doğal bir uzantısı olarak kıta sahanlığı, herhangi bir ilana gerek duyulmaksızın kara ülkesinin doğal bir uzantısı olarak kabul edilmektedir. Bunun en önemli sonucu, günümüzde birçok ülke, münhasır ekonomik bölge ilan etmemişlerse de doğal olarak ek bir bildirim şartına tabi olmaksızın kıta sahanlığına sahip bulunmaktadır. Bununla birlikte, kıta sahanlığı bazı şartlarla 200 milin ilerisindeki bir alandaki deniz tabanı ve deniz tabanı altındaki alan için de kıyı devletine haklar yaratabilmektedir. Kıta marjının 200 milin ötesine geçtiği durumlarda tanınan bu hak, 350 mile kadar kıyı devletine kıta sahanlığı olanağı sağlamaktadır. Sadece bu nedenler bile münhasır ekonomik bölge kavramına rağmen, kıta sahanlığı rejiminin de hukuken varlığını devam ettirmesinin ne derece önemli olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Acer ve Kaya, 2014). Kıta sahanlığı rejimine dair belirtilmesi gereken bir başka konu ise, kıyı devletine kıta sahanlığı üzerinde doğal olarak tanınan hakların kullanımının, söz konusu alanın üstünde yer alan su kütlesi ve onun da üstündeki hava sahasının rejimini hiçbir şekilde etkilememesidir. Kıta sahanlığı kavramının sınırları dahilinde sadece; madenler ve öteki cansız kaynaklar ile deniz yatağı ve toprak altı ile sürekli temas halindeki canlılar yani dipteki kaynaklar varken, Münhasır Ekonomik Bölge kavramı asıl sorunları oluşturan dibe inen su sütunundaki kaynakları da kapsamaktadır (Bozkurt vd., 2012).

3.3. Münhasır Ekonomik Bölge

Dünya diplomasisi boyutuyla Münhasır Ekonomik Bölge kavramı oldukça önemlidir ve konusuyla ilgili çok temel ihtiyaçlara cevap olmaktadır. Ülkelerin, ekonomik açıdan kazanç sağladığı alanları genişletmelerine, denizlerdeki doğal kaynaklardan yararlanabilmelerine ve böylelikle de ekonomik gelişmişlik seviyelerini artırabilmelerine yarayan MEB, karşılıklı çıkar mücadelesi dolayısıyla birçok ülkeler arasında uyuşmazlık oluşmasına neden olmaktadır. Münhasır Ekonomik Bölgenin bir diğer etkisi olarak, denizlerde avlanma yöntemlerinin teknolojinin de etkisiyle ilerlemesi, doğal kaynakların tehdit altına girmesi ve çevre sorunları da gündeme gelmektedir. Sadece doğal kaynakların tükenmesi değil, aynı zamanda ekonomik

anlamda gelişmiş ülkelerin teknolojik olarak da gelişmiş olduğu düşünüldüğünde petrol, maden gibi biyolojik olmayan kaynakları deniz altından çıkartmaları MEB'in asıl önemini artıran unsurdur. Gelişme, ilerleme ve büyüme düşüncesi, egemenlik hareketleriyle sayıca artan üçüncü dünya ülkeleri tarafından savunulan fikirler sonucunda, münhasır ekonomik bölge kavramı kısa bir süre içerisinde kendini geniş alanlarda kabul ettirdi (Sur, 2008).

MEB, kıyı ülkeleri tarafından genişletilen alanların sınırlarını belirlemek ve tek taraflı iddiaları çözmek, balıkçılıkla ilgili olarak kaynakların dağılımındaki eşitsizlikleri gidermek, kaynakların ülkeler arasında hakça paylaşılmasını sağlamak, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmek, ülkelerdeki yaşam standartlarını yükseltmek ve bölgedeki kaynakların sürdürülebilir biçimde kullanılmasını sağlamak için geliştirilmiştir. Dünya üzerinde 134 ülkenin bir MEB ilan ettiği bilinmektedir. Günümüzde doğal kaynakların kullanımından, çıkartılmasından pay almaya çalışan pek çok ülke MEB alanı ilan etme noktasında oldukça isteklidir. Ülkeler bölgelerindeki haklarını herhangi bir kıyıdaş ülkeye kaptırmamak ve bölgelerindeki doğal kaynaklar üzerinde hâkimiyet kurmak ve bu bölgelere sahip olmak için MEB ilan etmektedirler (Arıdemir ve Allı, 2019).

23 Eylül 1945 tarihli ABD'nin Truman bildirisi ile başka gemilerin geçişlerine engel olmayacak bir şekilde karasuları dışında balıkçılık bölgesi kurulacağını ilanı, münhasır ekonomik bölge kavramının temelini oluşturmaktadır. Truman Bildirisi sonrasında 23 Temmuz 1947 tarihinde Amerika kıtasının bir ülkesi olan Şili, kıta sahanlığı ve kıta sahanlığından itibaren 200 mil uzunluğunda bir deniz yetki alanında menfaatlerini korumak için denizdeki doğal kaynaklar üzerinde iddialar ileri sürmüş ve bu 200 millik alan Şili yasama meclisinde onaylanarak kanun haline getirilmiş ve böylece münhasır ekonomik bölge kavramı ilk kez bir hukuki düzenleme halini almıştır. Şili'den sonra Peru da 200 kilometrelik bir koruma, saklama ve araştırma bölgesi keşfettiğini, bunun ise bölgedeki seyir özgürlüğüne herhangi bir müdahaleye yol açmayacağını bildirmiştir (Bozkurt ve Kütükçü, 2000).

İsviçre'nin Cenevre kentinde, 24 Şubat - 28 Nisan 1958 tarihleri arasında 86 ülkeden 700 delegenin katılımıyla Birleşmiş Milletler tarafından "Birleşmiş Milletler Birinci Deniz Hukuku Konferansı" düzenlenmiştir. BM Konferansı sonucunda; dört öze ilişkin anlaşma ile bir ihtiyari protokol kabul edilmiştir. Bunlar; Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi, Açık Deniz Sözleşmesi, Kıta Sahanlığı Sözleşmesi, Açık

Denizlerde Balıkçılık ve Canlı Kaynakların Korunmasına İlişkin Sözleşme ve Uyuşmazlıkların Zorunlu Çözümüne İlişkin İhtiyari Protokol'dür (Kariotis, 2007).

Az gelişmiş ve denizlere kıyısı olmayan ülkelerin 1958 yılında gerçekleştirilen BM Deniz Hukuku Konferansı'nın taslağının oluşumunda söz sahibi olamamaları ve deniz dibindeki ekonomik kaynaklardan istifade edemeyeceklerine dair olan endişeleri, bu ülkeleri yeni arayışlara sevk etmiştir. Çevre ve doğa kirlenmeye başlamış, okyanus dibi, Antarktika ve uzay gibi alanlar tüm insanlığın yararlanabileceği ortak alanlar olarak görülmeye başlanmış ve bu bölgeler ile ilgili olarak insanlığın endişeleri giderek artmaya başlamıştır. İşte tüm bu endişeler ikinci deniz hukuku konferansının toplanması sonucunu sağlamış ve tüm deniz hukuku kurallarının yeniden gözden geçirilmesine yardımcı olmuştur. Bu konferans neticesinde olumlu bir sonuç çıkmayınca bu kez 1970 yılında BM Genel Kurulu'nun 2570 numaralı kararıyla III. Deniz Hukuku Konferansı'nın yapılması kararı alınmıştır (Özman, 2006).

1973-1982 yılları arasında gerçekleştirilen BM III. Deniz Hukuku Konferansı, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin kabulü edilmesi ile neticelenmiştir. Deniz hukukuna ilişkin tüm bu gelişim süreci içinde örf ve adet hukukunun yanı sıra, anlaşmalar hukukunun ağırlık kazanmaya başlaması, esas olarak 1958 yılında yapılan I. Deniz Hukuku Sözleşmeleri ve BM Deniz Hukuku Sözleşmeleri ile gerçekleşmektedir (Bozkurt, 2007).

Münhasır Ekonomik Bölge kavramı BM Deniz Hukuku Sözleşmesiyle deniz hukuku literatüründe yer almış ve tanımlanmıştır. Yapılan tanıma göre; esas hatlardan 200 mile uzunluğuna kadar olan deniz tabanının altındaki ve üstündeki canlı cansız kaynakları işletme hakkı münhasır ekonomik bölge yetkisi olarak kabul edilmiştir. Yapılan düzenlemelerle kıta sahanlığının tanımında da değişikliğe gidilmiştir. BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin getirdiği bu yeni düzenlemeler konferansa başkanlık eden Singapur Büyükelçisi Tommy T. B. Koh tarafından denizlerdeki kuralların ana kaynağını oluşturması boyutuyla "Okyanusların Anayasası" olarak tanımlanmıştır (Açıkgönül, 2012).

Türkiye'nin 1982 tarihli BMDHS'yi imzalamamasından ötürü bu sözleşmenin Türkiye'yi herhangi bir şekilde bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Ancak Türkiye'nin ulusal menfaatleri açısından bakıldığında sözleşmenin detaylı bir şekilde incelenmesi ve teamül haline dönüşebilecek kuralların saptanması ve bu kurallara karşı tedbir alınması ve araştırmalarda bulunulması Türkiye açısından önemlidir. Bununla birlikte

deniz hukukunda meydana gelen güncel gelişmelerin takip edilmesi Türkiye gibi bir boğaz devleti olan ve üç tarafı denizlerle çevrili, stratejik konumdaki bir ülke için kendi menfaatlerinin korunması anlamında büyük önem taşımaktadır (Kuran, 2014). MEB uygulamalarında üçüncü ülkelerin hakları da saklı kalmaktadır. MEB’de kıyısı olsun veya olmasın tüm diğer ülkelerin seyrüsefer ile uçuş serbestliğinden, denizaltı kabloları ve petrol boruları döşeme serbestliğinden yararlanma hakları bulunmakta ve bu hakları koruma altına alınmaktadır. 1982 BMDHS madde 58 gereği diğer ülkeler bu sözleşmeden kaynaklanan özgürlükleri kullanırken kıyı ülkesinin uluslararası hukuka uygun belirlediği kurallara tabi bir şekilde hareket etmesi gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte diğer ülkelerin, kıyıdaş ülkenin izin verdiği ölçüde, canlı kaynaklardan yararlanma hakları bulunmaktadır (1982 BMDHS, m. 62). Ancak denize kıyısı olmayan ülkeler ve coğrafi açıdan elverişsiz ülkeler için bu yararlanma hakkının boyutu bir takım farklılıklar içermektedir. Bu ülkelerin, gelişmiş ülkelerin MEB’indeki av bakiyesinden yararlanma hakkı, sözleşmede kesin olarak belirtilmiş ve ülkelere bu konuda anlaşma yapmak için görüşme zorunluluğu getirmiştir. Ancak anlaşma yapma adına sözleşmenin kesin kriterler koymaması, uygulamada sorunlar yaratmaktadır (Kuran, 2014).

3.4. Türkiye ve Kıyıdaş Ülkelerin Münhasır Ekonomik Bölge ve İddiaları

Türkiye, hem Avrupa, Asya, Afrika kıtalarının oluşturduğu üçgenin arasında yer alan hem Akdeniz çanağının doğusunda Akdeniz’e en uzun kıyı şeridinde sahip hem Avrupa ile Asya kıtalarını birbirinden ayıran Ege Denizi ve Karadeniz’e kıyıları olan hem de Ege Denizi ve Karadeniz’i birbirine bağlayan Çanakkale ve İstanbul boğazları ile Marmara Denizi’ni içinde barındıran bir ülkedir (Yenigün, 1996).

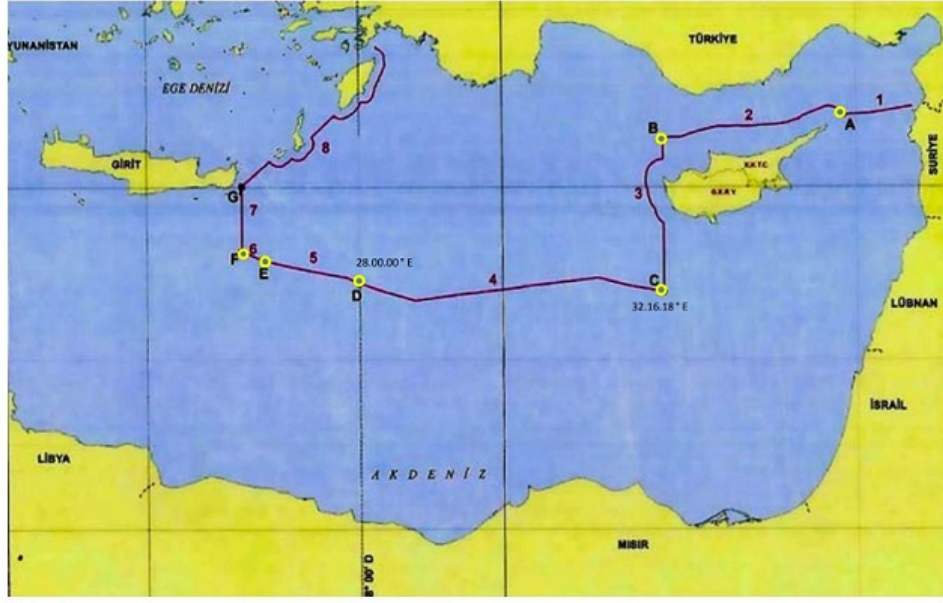
Akdeniz’in yarı kapalı bir deniz olmasından, genişliğinin yeterli olmamasından ve kıyıdaş ülkelerin bölgedeki sola yatık “u” şeklindeki coğrafi yerleşimlerinden kaynaklanan özel durumundan ötürü Doğu Akdeniz Bölgesi’nde MEB belirlenmesi konusunda önemli sorunlar yaşanmaktadır. Anadolu ve Mısır kıyıları arasındaki mesafenin hiçbir noktada 400 mili geçmiyor olması MEB’in dış sınırı belirleme konusunda bölgedeki kıyıdaş ülkeleri anlaşma ve iş birliği yapmaya zorlamaktadır. Bu

iki büyük kıyı arasındaki güney-kuzey yönlü en geniş noktadaki uzaklık yaklaşık 324 mildir (Doğru, 2015).

Doğu Akdeniz Bölgesi geçmişten günümüze kadar önemli bir mücadele alanını oluşturmuştur. Bölge, keşfedilen ve tahmin edilen yeni enerji kaynakları ve birbirleriyle kesişen MEB'lerin ortaya çıkmasıyla günümüzde tartışmaların ve mücadelelerin hâkim olduğu bir alan haline gelmiştir. Doğu Akdeniz'de kıyısı olmayan ülkeler de bölgedeki gelişmeleri takip etmeye ve doğrudan veya dolaylı olarak bölgede sürdürülen politikalarda aktif rol almaya çalışmaktadırlar. Türkiye açısından değerlendirildiğinde ekonomik kaygılarla birlikte anavatanın güvenliği için Doğu Akdeniz'deki çıkarlarının ne derece önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye için mavi vatan olarak görülen Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki pek çok ülkenin askeri gemilerinin varlığı bölgedeki riskleri göstermektedir. Doğu Akdeniz'e kıyıdaş ülkelerin hepsi MEB alanlarında iddialarda bulunmaktadır. Ancak tüm tarafların üzerinde uzlaştığı ve bölgedeki tüm ülkelerin yararlanacağı bir anlaşma üzerinde mutabakata varılamamaktadır. MEB'le ilgili kıyıdaş ülkelerden Türkiye, KKTC, Suriye ve İsrail dışında bulunan diğer ülkeler 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni (BMDHS) onaylamıştır. Sözleşmeye taraf olmayan ülkeler ise örf ve adet hukuku gereği bölgedeki MEB'de haklarını gözetmektedirler (Arıdemir ve Allı, 2019).

Türkiye gibi yeryüzünde bu kadar ticari, askeri, politik vb. açıdan coğrafik öneme sahip ülke sayısı çok azdır. Türkiye'nin bulunduğu coğrafyanın önemi sebebiyle tarihte birçok savaş bu bölgede çıkmıştır. Günümüzde Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı temel sorunların altında yatan meselenin sebebi de budur. Türkiye, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'de özellikle deniz yetki alanlarının paylaşımı hususunda kıyıdaş ülkelerle ciddi sorunlar yaşamakta ve yalnızlaştırılmaya çalışılmaktadır (Yenigün, 1996).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki KS/MEB sınırları

Şekil 4.2: Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki MEB Sınırları (Erciyes, 2019)

Doğu Akdeniz'de yaşanan mesafe yönlü uyuşmazlıkların bir yana bölgede adaların varlığı da sorunları derinleştirmektedir. MEB anlaşmazlıklarıyla birlikte devam eden siyasi sorunlar tartışmalı alanların çözülmesi önündeki en büyük engel olarak durmaktadır. Bu çerçevede Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki potansiyel MEB'i bulanan ülkelerden biri Türkiye'dir. Türkiye Doğu Akdeniz'in en uzun kıyı şeridine sahip ülkesi olarak, Muğla'daki Deveboyu Burnu'ndan Suriye yan sınırına kadar uzanan kıyılarıyla Doğu Akdeniz'deki deniz yetki uyuşmazlıklarında taraflardan biridir. Türkiye'nin doğusundan itibaren Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya ve Yunanistan soruna taraf diğer ülkeleri oluşturmaktadır. Kıbrıs Adası ise Doğu Akdeniz Bölgesi'nin merkezinde bulunması sebebiyle adada bulunan iki ülke olan KKTC ve GKRY'yi deniz yetki alanlarının belirlenmesi konusunda taraf kılmaktadır (Arıdemir ve Allı, 2019).

Doğu Akdeniz'deki kıyıdaş ülkelerden bazıları MEB ilanında bulunmuş, bununla birlikte çeşitli ittifaklar kurulmuştur. Mevcutta bulunan gaz rezervlerinin yeni pazarlara ulaşımı noktasında oluşturulan LNG projeleri veya boru hattı, Türkiye ve KKTC'nin dışarıda bırakılmasıyla oluşan Yunanistan-İsrail-GKRY veya Yunanistan-Mısır-GKRY ittifaklarının enerjiye hâkim olmak ve çıkarlarını sağlamak üzere planlanmıştır. Dolayısıyla, Türkiye bölgedeki çıkarlarını korumak üzere yapılan bu

yalnışlaştırma politikalarına karşı tepki ve bir duruş sergilemektedir. Türkiye ve ittifaklar arasındaki izlenilen politikalar, son gelişmelerle birlikte, değişmeye başlamıştır. Doğu Akdeniz’de en uzun kıyısı bulunan Mısır ve Türkiye’nin yürüttüğü politika, uygulanan enerji projeleri, bölgesel istikrarın ve güvenliğin sağlanması boyutuyla oldukça önemli gözükmektedir (Kalyoncuoğlu ve Kalyoncuoğlu, 2022).

Türkiye’nin kıyılarında karasuları uygulamasına ilk olarak Lozan Antlaşması’ndan sonra (3 mil) başlanmıştır. 15 Mayıs 1964 gün ve 476 sayılı Karasuları Kanunu ile ise karasuları ve balıkçılık bölgesi ayrı ayrı 6 mil olarak ilan edilmiştir. Türkiye, karasularını daha geniş tutan ülkelere karşı olarak Türk karasularının mütekabiliyet esasına göre belirleneceği belirtilmiştir (RG, 1964). 20 Mayıs 1982 gün ve 2674 sayılı Karasuları Kanunu (RG, 1982) ile 15 Mayıs 1964 gün ve 476 sayılı Karasuları Kanunu ve diğer kanunların 2674 sayılı kanuna (RG, 1964) aykırı hükümleri yürürlükten kaldırılarak, Karadeniz dâhil olmak üzere Türk karasularının genişliği 6 deniz mili olarak ilan edilmiştir. Bununla birlikte kıyıları Türkiye’ye bitişik veya karşılıklı olan ülkelerle karasuları sınırlandırmasının anlaşma yoluyla ve bölgenin özellikleri göz önünde tutularak hakkaniyet esasına göre yapılacağı hükme bağlanmıştır. Bakanlar Kurulu adı geçen kanuna dayanarak 29 Mayıs 1982 gün ve 8/4742 sayılı bir kararı ile 1982 tarihli karasuları kanunun yürürlüğe girmesinden önce halen yürürlükte olan Karadeniz’deki karasularının genişliğini 12 mil olarak ilan etmiştir (Ceyhan ve Oral, 2011).

23 Haziran 1978 tarihinde Türkiye ile SSCB’nin imzaladığı Kıta Sahanlığı sınırlandırması anlaşması (Resmi Gazete, No: 16355, 4 Temmuz 1978) ile Karadeniz’de Kıta Sahanlığı sınırlandırması gerçekleştirilmiştir. 1991 yılında SSCB’nin dağılmış olmasıyla birlikte, Türkiye’nin SSCB ile olan Kıta Sahanlığı sınırı, uluslararası sınırlara ilişkin anlaşmaların otomatik olarak sonraki ülkeleri de bağlaması ilkesinin doğal sonucu olarak Gürcistan, Rusya Federasyonu ve Ukrayna için de geçerli olmuştur (Günaydın, 2000).

1986 yılında Türkiye, Karadeniz’deki karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattan itibaren 200 mil genişliğine uzanan alanı, hakkaniyet ilkesiyle birlikte diğer ülkelerin; seyrüsefer, uçuş, deniz altı kablo ve boru hattı döşeme haklarını da tanıyarak, münhasır ekonomik bölge olarak ilan etmiştir (Gündüzler, 2013).

14 Temmuz 1997 tarihinde Gürcistan ile Türkiye, bir Protokol imzalayarak, SSCB döneminde Türkiye ile yapılmış, 1973 Protokolü, 1978 Kıta Sahanlığı Sınırlandırması,

1986-1987 MEB Sınır anlaşmalarının her iki ülke için de geçerli olduğunu kabul etmiştir (Özcan, 2006).

Türkiye ile Bulgaristan arasında 4 Aralık 1997 tarihinde imzalanan anlaşma (Resmi Gazete, No: 23198, 11 Aralık 1997) ile Karadeniz’de iki komşu ülke arasında Kıta Sahanelığı sınırı belirlenmiştir (Günaydın, 2000).

Türkiye’nin son yıllarda bölgesinde yaşanan enerji rekabetinde geri kalmamak için denizlerde oluşturduğu enerji filosu ile Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) öncülüğünde gerçekleştirilen sondaj faaliyetlerinde, Karadeniz’de bulunan Sakarya gaz sahasındaki Tuna-1 sondaj kuyusunda 2020 yılının Ağustos ayında 320 milyar metreküplük, daha sonra Ekim 2020’de 85 milyar metreküplük, son olarak da Sakarya gaz sahasında bulunan Amasra-1 sondaj kuyusunda 135 milyar metreküplük toplam değerinin 135 milyar dolar olduğu, 540 milyar metreküp miktarında doğalgaz keşfi gerçekleştirdiği belirtilmektedir (Kavaz, 2021).

Şekil 4.3: Karadeniz Münhasır Bölgesi (Balık, 2018)

Ege Denizi, Afro-Avrasya dünya ana kıtasının kuzey-güney istikametindeki önemli bir deniz bağlantısını oluşturmaktadır. Akdeniz'den Karadeniz'e geçiş bölgesi olması nedeniyle sadece Türkiye ve Yunanistan için değil, Karadeniz'e kıyısı olan diğer ülkeler için de stratejik bir öneme sahiptir. Bu küresel ölçekli bağlantı, Balkanlar'dan

Ortadoğu'ya kadar uzanan bölgede jeopolitik, jeostratejik, jeoekonomik ve jeokültürel etkileşimleri de yansıtmaktadır (Davutoğlu, 2010).

Ege Denizi, kuzeyden güneye yaklaşık olarak 660 km boyunca uzanan; genişliği kuzeyde 270 km, orta kısmında 150 km ve güneyde 400 km olan yarı kapalı bir denizdir. Yüzey alanı 214.000 km² civarındadır. Çanakkale Boğazı vasıtasıyla Marmara Denizi'ne, oradan da İstanbul Boğazı'yla Karadeniz'e bağlanır (Ak, 2017).

Ege Denizi, dünyada hiçbir bölgede görülmeyen coğrafi bir özelliğe sahiptir. Ege Denizi üzerinde toplam büyüklüğü 23000 km² yüzölçümüne sahip 3000 civarında ada ve adacık bulunmaktadır. Bu adalar Ege Denizi yüzölçümünde yaklaşık %10'luk bir alanı kaplamaktadır. Yüzölçümü olarak büyük olan adaların büyük bir çoğunluğu Türkiye'nin hemen yanı başına serpilmiştir. Ege'nin güney kesimi de 21 tane adayla bir zincir gibi kapatılmış bulunmaktadır. Bu yapısıyla Ege, hukuki açıdan özel bir coğrafi deniz durumundadır (Yenigün, 1996).

Venizelos'un 1928'te yapılan seçimlerde iktidara gelmesiyle birlikte Yunanistan, Doğu Akdeniz ve Balkanlar'da ılımlı bir siyaset güderek, ülkeler arası sağlıklı ilişkiler kurulmasına önem vermiştir. İki dünya savaşı arası dönemde özellikle İtalya'nın Doğu Akdeniz ve Balkanlar'da çıkarı doğrultusunda hareket edeceği algısı Yunanistan ile Türkiye'yi umulmadık bir yakınlık ve iş birliği olanağı sağlamış ve iki ülke Balkan Pakti içerisinde yer almışlardır (Hatipoğlu, 1997).

Türkiye ile Yunanistan arasındaki kıta sahanlığı sorunu, Yunanistan'ın 1960'lı yıllarda başladığı sismik araştırmalar ve Türkiye'nin buna cevaben 1973 yılında TPAO'ya (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı) petrol arama izni vermesi ile gelişmiştir (Şahin, 2021).

Ege Denizi'nde bulunan karasuları ve kıta sahanlığı sorunlarının kriz oluşturmasında üç ana neden bulunmaktadır: İlk olarak, Yunanistan'ın Kıbrıs'ı kendi ülke sınırlarına bağlama hedefi olan Enosis politikasını Ege Denizi'ne yaymasıdır. Özellikle 20. yüzyılın başlarından itibaren Yunanistan'ın Helenizm ideolojisi üzerinden Enosis politikalarını hayata geçirme çabası, sorunun ana köklerinden birini oluşturmaktadır (Şen, 2015).

İkinci neden ise, tüm dünya ülkelerinin ortaklaşa uygulamaya koymayı amaçladığı deniz hukuku kodifikasyonu faaliyetleridir. 1967-1972 yılları arasında yapılan Birinci ve İkinci BM Deniz Hukuku Konferansları (BMDHS), genel deniz hukuku kurallarını

karşılamaktan uzak kalmıştır. Bu nedenle Üçüncü BMDHS, 1973 yılında başlayan ve 1982 yılına kadar süren görüşmeler sonucunda ortaya çıkmış ve çoğu ülke tarafından kabul edilmiştir. Bu süreç, Ege Denizi gibi siyasi ve coğrafi konumuna uygun bir deniz hukuku kuralı oluşturma çabasıyla Türk ve Yunan delegasyonlarının diplomasi alanında güç mücadelesi haline gelmesine neden olmuştur. Türkiye, özellikle Ege Denizi gibi yarı kapalı denizler için özel bir statü ve kıyıdaş ülkelerin ortak kararlar almasını savunurken, Yunanistan bu tür denizler için farklı bir uygulama önerisini engellemeye çalışmış ve karasularının genişliği için 12 mil kuralının genel bir kural olarak kabul edilmesi için çaba sarf etmiştir. Yunanistan'ın 12 mil karasularını genel bir kural olarak Ege Denizi'nde uygulanmasını savunmasının temel nedeni, böyle bir uygulamanın Ege Denizi'ni tamamen bir "Yunan Denizi" haline getirecek olmasıdır. Yunanistan'ın 1930'lardan bu yana Ege Denizi'ndeki karasularını sürekli genişletme çabası, Türkiye'nin hareket ve etki alanını sınırlama isteğinin bir sonucudur (Şahin, 2021).

Ege Denizi'nde yaşanan sorunlardan üçüncü olan ise; Türkiye ve Yunanistan'ın siyasi hayatında demokrasinin sürekli olarak askeri darbelere uğramış olmasıdır. Yunanistan'da yaşanan 1967 Albay Papadopoulos ve 1973 General Demetrius'un yaptığı askeri darbeleri ülkenin dış siyasetinde diplomasinin arka planda kalmasına sebebiyet vermiştir. Bu durumun bir sonucu olarak, ülkede Ege ve Anadolu üzerinde Megalo İdea, Kıbrıs'ta ise Enosis politikalarının yeniden canlanması olmuştur. (Maden vd., 2023).

1973 yılında Ege Denizi'nde araştırma yapan "Oceanic Exploration of Denver, Colorado" şirketi Taşoz Adası açıklarında ticari anlamda ciddi sayılabilecek petrol rezervlerine ulaşmıştır. 1986 yılında, günde 28.000 varil petrol üretimi yapılan ve Prinos olarak isimlendirilen bu bölgedeki toplam rezerv, 1993 yılında yapılan çalışmalarda 20 milyon varil olarak tahmin edilmiştir. Ayrıca, Prinos bölgesinin hemen yakınlarında küçük bir doğalgaz rezervi de mevcuttur. Ancak bölgeden çıkartılan petrolde yüksek miktarda kükürt bulunması nedeniyle kalitesi oldukça düşüktür. Ege Denizi'nde araştırmaların başladığı uzunca süreden bu yana, Taşoz Adası'nda bulunan rezervin dışında, ticari anlamda işletilebilir petrol ve doğalgaz rezervlerine rastlanmamıştır. Ancak yine de Prinos'da petrolün bulunması, Ege'deki gerilimi artırmış, petrol bakımından tamamen ithalata bağlı olan Türkiye ile

Yunanistan arasındaki ilişkileri, iki ülkeyi silahlı bir çatışmaya götürecek derecede zayıflatmıştır (Syrigos, 1998).

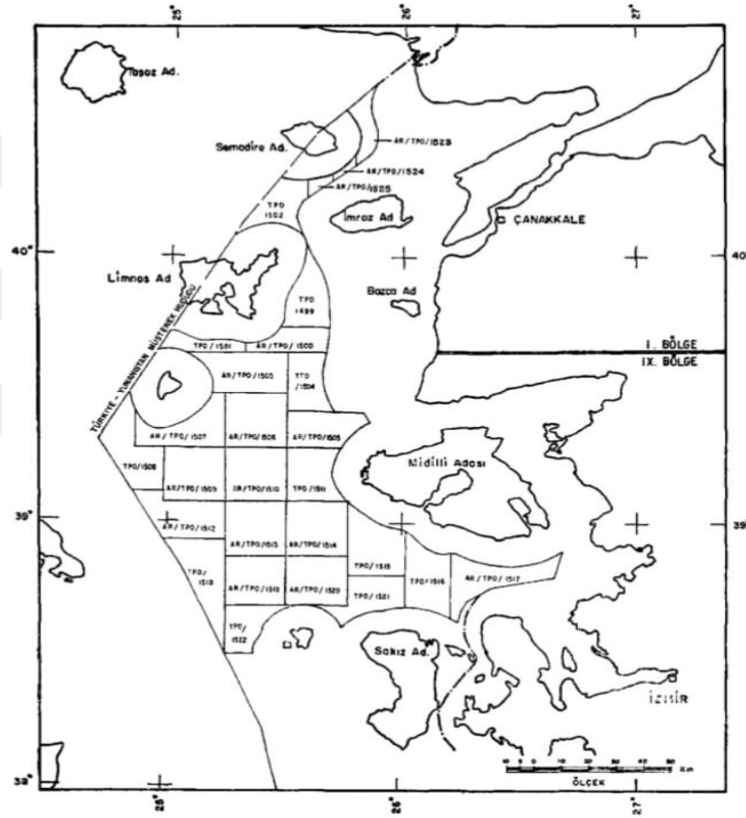
Yunanistan'ın Ege Denizi'nde sismografik araştırmalar ve petrol araştırma faaliyetleri yürütmesine karşılık olarak Türkiye de 18 Ekim 1973 tarihinde Ege'de kıta sahanlığı üzerinde bulunan 27 bölge için Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'na petrol arama ruhsatları vermiştir. Verilen bu araştırma ruhsatları neticesinde Trakya ve Anadolu'ya yakın Yunan adalarına, karasuları haricinde kıta sahanlığı alanı bırakmayınca, olayı, Yunanistan 07 Şubat 1974 tarihinde resmen protesto etmiştir. Yunanistan kendi tezine dayanak olarak, bu bölgeler üzerindeki egemenlik haklarını, 1972 yılında kabul ettiği 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin b fıkrası ve 2. maddesine dayandırmıştır. Bununla birlikte Yunan tarafı, bu notasıyla Türkiye'nin bölgede vermiş olduğu petrol arama izinlerini tanımadığını belirterek, 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 2. maddesinin 2. ve 3. paragrafları hükümlerine göre, söz konusu adaların doğal kaynakları üzerinde araştırma yapmak ve bu doğal kaynaklardan yararlanmak konusunda egemen haklara sahip olduğunu ve bu haklarını saklı tuttuğunu belirtmiştir (Toluner, 2017).

Yunanistan verdiği notada referans gösterdiği Cenevre Sözleşmesi'nin 2. Madde, 1. Paragrafına göre, Yunanistan'a ait olan adaların kıta sahanlığı üzerinde sadece Yunanistan'ın hükümler hakkı olduğunu ileri sürmektedir. Söz konusu Madde 2. Paragraf 1 şu şekildedir: "Sahildar devlet, kıta sahanlığının doğal kaynaklarını araştırmak ve işletmek hususunda hükümler haklara sahiptir." Yunanistan tarafı sürekli olarak kendi tezlerini ileri sürerken hakkın mevcudiyetinin adalarda da geçerli olduğunu ileri sürmektedir. Cenevre Sözleşmesi Madde 2. Paragraf 2 ve 3 ise şu şekildedir: "Paragraf 2: Bu maddenin 1. paragrafında söz edilen haklar o devlete münhasır olup sahildar devlet kıta sahanlığını araştırmadığı veya doğal kaynaklarını işletmediği hallerde dahi hiç kimse, sahildar devletin özel müsaadesi olmaksızın böyle bir faaliyete geçemez ve kıta sahanlığı üzerinde de bir hak iddia edemez. Paragraf 3: Sahildar devletin kıta sahanlığı üzerindeki hakları, fiili olsun nasyonal olsun bir işgale veya herhangi bir özel tebliğe bağlı değildir" (Franz, 1975).

Yunanistan'ın bu notasına karşılık olarak Türkiye de bu alanların Türkiye'nin doğal uzantısı içinde bulunduğunu ileri sürerek 27 Şubat 1974 tarihinde karşı bir nota yayımlayarak Yunanistan'ın protestosunu reddetmiştir. Ortaya çıkan bu uyuşmazlık, Türkiye'nin karşı adım olarak 1974 yılında TPAO'ya yeni ruhsatlar vermesi ve

Yunanistan tarafının da Türkiye'nin bu karşı hamlesini protesto etmesi ile devam etmiştir (Toluner, 2017).

Türkiye, 29 Mayıs 1974 tarihinde de “Çandarlı” isimli araştırma gemisini Türk savaş gemilerinin koruması eşliğinde tartışmalı bölgelerde sismik araştırma yapmak üzere görevlendirmiştir. Çandarlı gemisinin Ege'deki çalışmaları esnasında Yunanistan'ın protestoları ve Türkiye'nin karşı açıklamaları ile gerginlik hem denizde hem diplomaside sürmüştür. Türkiye'nin bunlara cevabı, 6 Haziran ve 18 Temmuz 1974 tarihlerinde TPAO'ya yeni arama izinleri vererek olmuştur (Sönmezoğlu, 2000).

Şekil 4.4: TPAO'ya petrol arama ruhsatları verilen bölgeleri gösteren harita (Maden vd., 2023)

Yunanistan, 6 Ağustos 1976 tarihinde Ege Denizi'ne açılan “Sismik I” isimli Türk araştırma gemisinin Yunan kıta sahanlığını ihlal ettiği gerekçesiyle sorunu, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Uluslararası Adalet Divanı'na taşımıştır (Pazarcı, 2011).

B.M. Güvenlik Konseyi, taraflarla görüşmelere başlama ve Adalet Divanı'na başvurma önerisinde bulunmuştur. Uluslararası Adalet Divanı, Yunanistan'ın "ihtiyatı tedbir" talebini 11 Eylül 1976 tarihinde reddetmiştir (Sönmezoğlu, 2000).

Bununla birlikte Adalet Divanı, Yunanistan'ın talebinden üç yıl sonra, 1979 yılının Ocak ayında, Ege Denizi Kıta Sahanlığı konusunda yetkisiz olduğuna karar vermiştir (Sönmezoğlu, 2000).

Türk ve Yunan tarafları arasında 2–11 Kasım 1976 tarihlerinde, İsviçre'nin Bern kentinde yapılan toplantıda, kıta sahanlığı konusunda yapılacak olan görüşmelerde nasıl davranılacağı hususunu belirleyen birtakım kurallar saptanmıştır (Pazarcı, 2011). Karşılıklı görüşmeler sonucunda 1976 Bern Anlaşması ile taraflar, görüşmeleri olumsuz etkileyecek girişimlerden kaçınmayı taahhüt etmişlerdir (Yıldız ve Yaşar, 2012).

Türkiye ve Yunanistan imzaladıkları Bern Deklarasyonu ile aralarında çıkabilecek olası bir savaşa karşı kendi özgürlüklerinden fedakârlık yaparak Ege Denizi'nde gerçekleştirdikleri araştırma çalışmalarına son vereceklerini açıklamışlardır. Bern deklarasyonu ile iki ülkenin arasındaki ilişkilerde bir düzelme yaşanmışsa da bu düzelmenin uzun ömürlü olmadığı ileriki yıllarda ortaya çıkmıştır (Eralp, 1997).

Bu sürecin ardından 10–11 Mayıs 1978'de iki ülke başbakanları; Ecevit ve Karamanlis Montreux'da bir araya gelmişler, ancak ne sorunun çözümü için ne de izlenecek yöntem konusunda herhangi bir uzlaşa sağlayamamışlardır (Sönmezoğlu, 2000).

1981 yılında Papandreou iktidara gelince Bern deklarasyonu'nu geçersiz sayarak iki ülke arasında devam eden alt görüşmelerin de sonlandırılmasını sağlamıştır. Papandreou iki ülke arasında sürdürülen diyalogun “Türkiye'nin, Ege'nin hukuki statüsüne karşı olduğu müddetçe” yürütülemeyeceğini açıklamış ve Taşoz Adası yakınlarında petrol arama çalışmalarını başlatacağına dair demeçler vermiştir. Türkiye ise Yunanistan'ın Ege'de yapacağını bildirdiği keşif çalışmalarına karşılık sert açıklamalar yaparak, Yunanistan tarafından yapılan hareketlere aynı şekilde karşılık verileceğini açıklamıştır. Papandreou, Türkiye'nin sergilediği kararlı tutuma karşılık iki ülkeyi savaş ortamına sürüklememek adına, tekrar yumuşama eğilimleri göstermiş ve 1982 yılında içeriği Bern Deklarasyonu ile aynı olan moratoryumu kabul etmiştir (Eralp, 1997).

Çözüme varmak amacıyla gerçekleştirilen en büyük girişim 28 Ocak 1987'de iki tarafın başbakanlarının bu kez Davos'ta bir araya gelmeleri olmuştur (Pazarcı, 2011).

Türkiye ve Yunanistan arasında gerginlik yaratan bir diğer olay ise Şubat 1987'de Atina'nın, Kanadalı bir şirketin başını çektiği bir konsorsiyumun Ege'nin kuzeyinde petrol arama ve çıkarma ruhsatını iptal etmesi ile meydana gelmiştir. Sonrasında

Yunanistan Ege’de petrol arama çalışmaları için kendi milli petrol firmasını gevlendirmiştir. Bu duruma sert bir tepki gösteren Türkiye, kıta sahanlığının sınırlarının belirlenmediği ve konunun Atina’nın bilgisi dâhilinde olduğunu belirterek, 1982 moratoryumuna uyulmadığını belirtmiştir. Yunanistan’ın tavrına karşı bir hamle olarak Türkiye kendisine ait olan bölgelerde ve yetki alanları tartışmalı birçok bölgede petrol arama ruhsatı çıkarmış ve sonrasında Sismik–I araştırma gemisi harekete geçmiştir (Eralp, 1997).

Ancak Yunanistan bu görüşmenin hemen ardından Mart 1987’de kendi kıta sahanlığı olduğunu iddia ettiği bölgede petrol arama izni vermiştir. Bu gelişme zerine Türkiye de 25 Mart 1987 tarihinde Yunan adalarının çevresinde petrol arayacağını bildirmiştir. Silahlı atışma olasılığının çok yaklaştığı bir bunalım doğduysa da 27 Mart 1987 tarihinde her iki taraf mevcut karasuları dışına çıkmayacaklarını açıklamışlardır (Pazarcı, 2011). İki taraf arasında tırmanan bu gerginlik savaş söylemlerine neden olduysa da zamanın Başbakanları Turgut zal ve Papandreou’nun yürüttükleri diplomasi ile gerginlikten geri adım atmasıyla olası bir savaş nlenmiştir (Eralp, 1997).

1982 Türk Karasuları Kanunu’na göre Türkiye, Ege Denizi’ndeki karasularını 6 mil, Karadeniz ve Akdeniz’deki karasularını ise 12 mil olarak ilan etmiştir. Ancak bilindiği gibi Türkiye ve Yunanistan arasındaki karasuları ve kıta sahanlığı sorunu uzun yıllardır sürmektedir. Yunanistan, Ege’deki deniz alanlarını sınırlandırırken, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin tanımış olduğu azamı sınırlardan yararlanmak, Ege’de karasularına sahip diğer ülke olan Türkiye’yi ise daha dar bir alana sıkıştırmak istemektedir. rnek olarak; BMDHS’nin üçüncü maddesine göre, devletler en fazla 12 mil deniz karasuları ilan edebilirken; Yunanistan da, Ege denizinin buna elverişli olmamasına rağmen, BMDHS’de belirlenmiş bu sınırların azamı limitlerini kullanmak istemektedir. Yunanistan, deniz alanına ilişkin sınırların ölçüleceği esas hattı oluşturan noktayı, Ege Denizi’ndeki adalarından itibaren başlatmayı ve adalar ile Türkiye arasında eşit uzaklık ilkesini kullanarak kendi yetkisindeki deniz alanlarını belirlemeyi talep etmektedir (Doğu, 2003).

Doğu Akdeniz’de Yunanistan’ın politikasını şekillendiren en önemli konu Kıbrıs meselesi olsa da aradaki sorunlar bununla sınırlı kalmamıştır. Adalar denizinin coğrafi koşulları iki ülke arasında çıkar çatışmaları oluşturmaya devam etmiş ve günümüzde de Yunan dış politikasının önemli bir bölümünü teşkil eder hale gelmiştir. İki lke

arasındaki en önemli mücadele alanı karasuları sorunudur. Adalar denizindeki karasuları sorunun kaynağı uluslararası hukuk kaynaklıdır. BMDHS'nin Kısım II, 2. bölüm, 3. maddesinde, her ülkenin karasularının genişliğini tespiti noktasında karar hakkının kendi ülkesinde olduğu ve karasuların esas hattan itibaren 12 deniz milini geçemeyeceği hususu ortaya konulmuştur. Yunanistan, BMDHS'yi imzalayan ülkelerden biri olmasını öne sürerek, bu sözleşmeye uygun bir şekilde karasularını 12 deniz miline çıkarma hakkının olduğunu dile getirmektedir. Bununla birlikte, tüm Yunan adalarının Yunanistan anakarası ile teritoryal bir bütünlük oluşturduğunu, dolayısıyla Adalar denizindeki tüm adalarında bu kuralın uygulanması gerektiğini belirtmektedir. Adalar denizinde Yunanistan'a ait ada sayısı 2.383'tür (Gül, 2019).

Yunanistan'ın iddiasına göre, Ege Denizi'ndeki adalar Yunanistan'ın bir parçası olduğundan dolayı, adalar Yunan anakarasından ayrı olarak değerlendirilemez. Bu nedenle Yunanistan, anakarası ve adaları ile birlikte bir bütün olarak kıta sahanlığına sahip olduğunu savunmaktadır. Yunanistan'a göre, adaların Türkiye tarafındaki karasularının bittiği yerden kıta sahanlığı sınırlarının başlatılması gerekmektedir. Türkiye ise Ege Denizi'ndeki kıta sahanlığı sınırlarının belirlenmesinin son derece karmaşık olduğunu, bu nedenle karşılıklı görüşmeler yoluyla yapılması gerektiğini savunmaktadır. Türkiye, Ege Denizi'ndeki kıta sahanlığı sınırlarının belirlenmesinde doğal uzantı prensibinin esas alınması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu görüşe göre, Ege Denizi'ndeki deniz yatağının büyük bir bölümü Anadolu'nun doğal uzantısıdır ve bu nedenle jeomorfolojik olarak Anadolu'nun uzantısı olan adaların kıta sahanlığı içinde değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Sönmezoğlu, 2000).

Yunanistan, MEB sınırlandırmasının “eşit uzaklık ilkesine” göre uygulanmasını, Türkiye ise BMDHS madde 74-83 gereği MEB sınırlandırmalarının eşit uzaklık ilkesine göre değil hakkaniyet ilkesine yapılacağı tezini savunmaktadır. Ayrıca Yunanistan'ın tezleri deniz yetki alanlarının belirlenmesindeki en önemli ilkelerden biri olan coğrafyanın üstünlüğü ilkesini göz ardı etmektedir. Bu ilke gereği, “anakaraların sınırlandırmada ana rol oynadığı ve kıyıların uzunluğunun sınırlandırmada ilgili / özel koşul oluşturduğu geçmiş sınırlandırma uygulamalarında” görülmektedir. Bununla birlikte adalara verilecek tam etki ve eşit uzaklık yöntemi ile bir sınırlandırma yapılması durumunda Anadolu kıyılarının önü kapanmakta, Türkiye'nin açık denizlere erişimi engellenerek kapamama ilkesine aykırı bir durum oluşmaktadır. Uluslararası mahkemelerin verdiği karar örnekleri de bu yöndedir. 1977

yılında görülen İngiltere ve Fransa arasındaki Kanal Adaları davasında, Fransa kıyılarına çok yakın olan İngiltere'ye ait Kanal Adaları'na, yalnızca karasuları genişliğinde bir yetki alanı tanınmış ve hakkaniyete uygun bir sonuca ulaşılmıştır. 2004 yılında görülen Ukrayna ile Romanya arasındaki davada ise Romanya kıyılarına yakın ve görece küçük olan Ukrayna'ya ait Serpent (Yılan) Adası'na karasuları genişliğinde bir hak tanınarak MEB sınırlandırılmasında göz önünde bulundurulmamıştır (Yaycı, 2012).

Şekil 4.5: Ege Denizi'nde 6 mil ve 12 mile göre karasuları durumu (Balık, 2018)

Ege Denizi'nde, kıta sahanlıklarının sınırı henüz belirlenebilmiş değildir. Yunanistan, adaların da kıta sahanlığı olduğu tezinde ısrarını sürdürürken, Türkiye de Ege kıta sahanlığının Anadolu karasının denizdeki devamı olduğu görüşü noktasında durmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye haklı olarak 'doğal uzantı' tezinden hareketle Ege kıta sahanlığının iki ülke kıtaları arasında çizilecek ortay çizgiyle paylaşılmasını talep etmektedir (Balık, 2018).

Türkiye, yarı kapalı bir deniz olması ve 3000'e yakın adasıyla Ege Denizi'nin özel bir konumunun olduğunu ve sorunların karşılıklı müzakereler yoluyla çözülebileceğini ifade etmektedir. Türkiye'ye göre, Yunanistan ve Türkiye, Ege Denizi'nin iki paydaş ve kıyıdaş ülkeleri olarak karşılıklı benzer haklara sahiptirler. Bu haklar 1923 Lozan

Antlaşması ile de onaylanmıştır. Lozan Antlaşması'nda bir denge unsuru sağlanmış ve Yunanistan'ın karasularını genişletilme talebi bu dengeyi bozmaktadır. Yunanistan'ın dayandığı 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ile Lozan'ın çakışması durumunda da hukukta genel kabul gören “daha özel nitelikli hukukun genel nitelikli hukuktan önce geleceği” ilkesi geçerli olacaktır (Sönmezoğlu, 2000).

BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin kıta sahanlığı kavramına dâhil ettiği adaların da kıta sahanlığı olduğu noktası Yunanistan'ın günümüzde Ege'deki kıta sahanlığının genişliği ile ilgili ileri sürdüğü iddiaların temelini oluştururken Türkiye ise 1958'de Cenevre'de imzalanan Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'ne taraf olmadığı için bu anlaşmanın kendisini bağlamadığını ileri sürerek, Ege'de kıta sahanlığının iki ülke arasında yapılacak görüşmeler yolu ile belirlenmesi gerektiği tezinin arkasında durmaktadır. Öte yandan Türkiye'nin Ege'nin kıyı şeridinde, Ege Denizi'nde bulunan adalarda yaşayan nüfustan ve dahası Yunanistan'ın toplam nüfusundan daha fazla insan yaşamaktadır. Dolayısıyla, Türkiye için Ege Denizi'nin önemi Yunanistan için olduğundan çok daha fazladır (Çelikkol ve Karabel, 2017).

Bilindiği üzere Ege Denizi'nde uluslararası anlaşmalarla ismen Yunanistan'a verilmemiş ve aidiyeti belli olmayan önemli sayıda ada, adacık ve kayalık bulunmaktadır. Uluslararası anlaşmalarda adları geçmeyen bu ada, adacık ve kayalıkların Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetinden, mirasçısı olan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçtiğinin kabul edilmesi gerekir. Buna rağmen Türkiye gerekirse bu ada, adacık ve kayalıkların statüsünün iki ülke arasında görüşülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Yunanistan tarafı ise Ege Denizi'nde sahipliliği tartışmalı ada, adacık ve kayalık bulunmadığını iddia etmektedir. Ege Denizi'ndeki ada, adacık ve kayalıklar da çözümü zorlaştıran etkenlerdendir (Balık, 2018).

Ege Denizi'nde kıyıdaş iki ülke olan Türkiye ile Yunanistan arasında son önemli gerginlik, Kardak Kayalıkları üzerindeki hâkimiyet tartışmaları olmuştur. Yunanistan Ege Bakanlığı'nın 1995 yılı Kasım ayında yayınladığı genelge ile Yunanistan'a ait olduğu varsayılan ada, kayalıkların ve adacıkların iskâna açılmasının önerilmesi, kayalıkların egemenliğini tartışmaya açmıştır. Yaşanan gerginlik sonucunda her iki ülke de asker çıkarmış ve kendi ulusal bayraklarını dikmiştir. Kriz tırmandıktan sonra, Yunanistan Silahlı Kuvvetleri'nden 17 general ve amiral emekliye ayrılmıştır, bu da krize son vermiştir (Öztürk, 2004).

1997 yılında yaşanan gerginliğin yatıştırılması amacıyla ABD'nin girişimleriyle ortaya çıkan Madrid Deklarasyonu, sorunun çözümü için önemli bir adım olmamakla birlikte yeni krizlerin önlenmesi açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Altı maddelik Madrid Deklarasyonu'na göre taraflar, tek taraflı eylemlere girişmeyeceklerini, birbirlerine karşı güç kullanmayacaklarını beyan etmişlerdir.

Ancak bu deklarasyona rağmen Yunanistan, hem karasuları hem de kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge konularında iddialarını çeşitli vesilelerle gündeme getirmeye devam etmektedir. Buna karşılık Türkiye ise bu tür girişimleri savaş sebebi olarak göreceğini ifade etmektedir (Sönmezoğlu, 2000).

3.4.1. Doğu Akdeniz’de Münhasır Ekonomik Bölge Sorunu

Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, KKTC, GKRY, Yunanistan ve Kıbrıs Adası’nda üsleri bulunması dolayısıyla İngiltere’nin kıyısının olduğu Doğu Akdeniz, bölgesel ve küresel güçlerin göz ardı edemeyeceği jeopolitik bir öneme sahiptir. Doğu Akdeniz, enerji kaynakları bakımından zengin olan bölge ile komşu durumda ve dünya petrol rezervlerinin büyük bölümünün (%65,4) bulunduğu Orta Doğu’nun batıya açılan kapısı konumundadır. Dünya deniz trafiğinin %30’u, petrol taşımacılığının ise %25’i Akdeniz’den geçmesi de bölgenin önemini artırmaktadır (Canyaş vd., 2013).

Dünya ticaretinin ve eski kıtaların merkezi konumundaki Doğu Akdeniz; jeopolitik, jeostratejik, tarihsel, ekonomik ve güvenlik alanlarında oldukça önemli ve uluslararası alanda süregelen olaylar bakımından da siyasi konjonktür açısından karmaşık bir coğrafi alanı teşkil etmektedir. Bunun önemli bir sebebi; Doğu Akdeniz’in stratejik açıdan, doğal kaynaklar açısından önem arz eden pek çok farklı ülkeyi barındırıyor olmasından kaynaklanmaktadır. İsrail - Lübnan, İsrail - Filistin, KKTC - GKRY ve Türkiye-Yunanistan gibi çeşitli ülkelerin arasında cereyan eden uluslararası güçlerin de dâhil olduğu mevcut gerilim ve uyuşmazlıkların etkisiyle, çakışan çıkarlar çeşitlenmekte ve bu da ülkeler arasındaki güven sorunlarını artırmaktadır (Kuran, 2014).

Doğu Akdeniz’de, kıyıdaş ülkeler için yeterli genişlikte kıta sahanlığı ve MEB alanları bulunmamaktadır ve haliyle çözüm de gerçekleşmemektedir. Doğu Akdeniz’de kıyısı bulunan ve dolayısıyla sınırlandırma sorunlarına taraf olan çok sayıda ülke

bulunmaktadır. Bu ülkeler; Türkiye, KKTC, Suriye, Mısır, İsrail, Filistin, Lübnan, Libya, Yunanistan (bazı adaları kaynaklı) ve GKRY'dir (Acer, 2020).

Doğu Akdeniz'de karşılıklı kıyıların uzunluğu 400 deniz milinden daha kısa bir mesafedir (Balık, 2018). Bunun neticesinde, kıyıdaş ülkelerin tek taraflı MEB ilan etme imkânları bulunmaktadır ve MEB sınırlarının belirlenmesi için karşılıklı mutabakatları gerekmektedir. Türkiye, Doğu Akdeniz'de tek taraflı MEB ilanı yoluna gitmemiştir. Bunu fırsat bilen GKRY, Türkiye'nin aksine 2003 yılında Mısır, 2007 yılında Lübnan ve 2010 yılında İsrail ile MEB anlaşmaları imzalamıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin MEB ilanı, adanın kuzey kesiminde yaşayan Kıbrıs Türk halkının da temsilcisi gibi tüm ada adına atılan bir adım olmuştur. Yunanistan ise Meis Adası güneyindeki sahada MEB'i kabul ettirmeye çalışmaktadır. Yapılan MEB paylaşımına göre, Doğu Akdeniz'e en fazla kıyısı bulunan (569 deniz mili) Türkiye'ye bırakılan MEB'in iyi niyet ve hakkaniyet ilkesinden yoksun bir düşüncenin ürünü olduğu görülmektedir. Özellikle Antalya'nın Kaş İlçesi'nin hemen karşısında yer alan ve insanların tüm ihtiyaçlarını bu ilçeden giderdiği Meis Adası marifetiyle adeta Türkiye'nin denizle olan irtibatının kesilmeye çalışılması Türkiye'nin tahammül sınırlarını zorlayan art niyetli bir uygulama olduğu ortadadır. Bu yüzden Türkiye, GKRY'nin ilan ettiği MEB'i, bazı kıyıdaş ülkeler ile yaptığı anlaşmaları ve verdiği petrol ve doğalgaz arama ruhsatlarını tanınamamaktadır. Ayrıca Türkiye, GKRY'nin belirlediği bölgelerde arama yapmaya karar veren petrol şirketlerine yaptırım uygulamaktadır (Tamçelik ve Kurt, 2014).

Doğu Akdeniz'in kıyıdaş ülkelerinden Mısır ve Yunanistan, 6 Ağustos 2020 günü bölgede MEB sınırlandırma anlaşması imzalamışlardır. İki ülke, söz konusu sınırlandırma anlaşmasına yönelik müzakerelere 2005'te başladılar. Türkiye gibi iki ülke dışında kalan üçüncü ülkelerin muhtemel haklarının varlığının yarattığı hukuki ve siyasi zorluklar görüşmeleri uzatmış ve anlaşmanın kısa sürede yapılmasını engellemiştir. Ancak Türkiye ve Libya Ulusal Mutabakat hükümeti arasında 28 Kasım 2019'da sınırlandırma anlaşması imzalanmıştır. Türkiye-Libya anlaşması ile sınır çizilen alanda Yunanistan bu anlaşmayı kendi tarafınca bir nevi “etkisiz kılmak” ve Türkiye'nin bölgede faaliyetlerini “bloke etmek” için diğer bir aktör olan Mısır ile MEB anlaşma sürecini hızlandırmıştır. Mısır BM'e gönderdiği notada, Türkiye – Libya arasındaki bu anlaşmanın “Libya Siyasi Anlaşması” hükümlerinin “usulsüz yapıldığı” iddiası söyleminde bulunmuştur. Yunanistan ise “kendi adalarının kıta

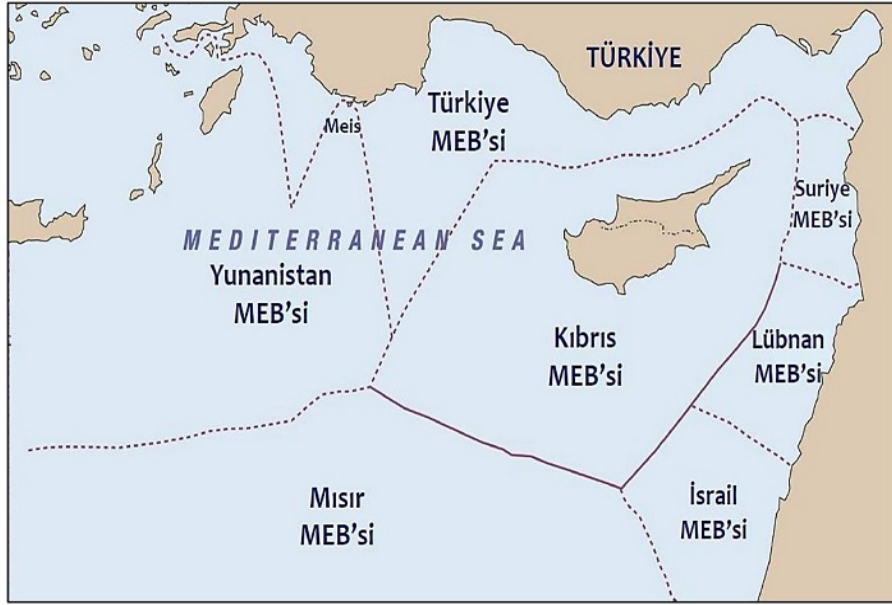
sahanlığı alanlarını ihlal ettiği” gerekçesi altında Türkiye-Libya sınırlandırma anlaşmasına itiraz etmiştir (Acer, 2020).

4. BÖLGE ÜLKELERİNİN İDDİA VE EYLEMLERİ

4.1. GKRY'nin MEB İddiaları ve Tek Taraflı Eylemleri

Uluslararası raporların ortaya koyduğu verilere göre Doğu Akdeniz'in toplam dünya doğal gaz rezervlerinin yüzde 47'sine ev sahipliği yaptığı belirtilmektedir. Son yıllarda bölgede sürdürülen doğal gaz arama faaliyetleri ise önemli keşiflerle sonuçlanmıştır. İsrail'in, Akdeniz'deki Leviatan ve Tamar sahalarında sürdürmüş olduğu faaliyetler sonucunda 1 trilyon metreküpten fazla kanıtlanmış doğal gaz rezervi keşfettiği bilinmektedir. Buna ek olarak İsrail, GKRY'nin vermiş olduğu izin neticesinde Afrodit sahasında 100 milyar metreküpün üzerinde doğal gaz rezervi tespit etmiştir. İtalyan şirketi Eni ise Mısır'ın Zohr sahasındaki doğal gaz rezervlerinin 850 milyar metreküp olduğunu bildirmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde önemli miktarda doğal gaz rezervlerinin keşfedilmesinin etkisiyle Doğu Akdeniz uluslararası enerji şirketlerin ilgisini çekmektedir. Ancak bu kaynakların nihai tüketici Avrupa ve dünya pazarlarına nasıl aktarılacağı ile ilgili belirsizlikler sürmektedir. Doğu Akdeniz'de çok sayıda kıyıdaş ülkenin bulunması ve bu ülkeler arasında tarih boyu süren mücadeleler ile bütün taraflarca kabul edilmiş bir MEB anlaşmasının imzalanmamış olması sebebiyle bölgede henüz bir çözüm süreci gerçekleşmemiştir. Hidrokarbon aramaları ve ihracat güzergâhlarının geçeceği yollar gibi konularda hiçbir ülkenin diğerlerinden bağımsız hareket etmesini mümkün kılmamaktadır. Örnek olarak GKRY sahalarında keşfetmiş olduğu gazını bir boru hattıyla Avrupa pazarına doğrudan ulaştırma girişiminde bulunduğu takdirde bu hattın Türkiye'nin MEB kabul ettiği alandan geçmesi söz konusu olmaktadır. Benzer bir şekilde İsrail de Türkiye'ye uzanan bir boru hattı inşa etmeyi planladığında bu hattın GKRY'nin MEB kabul ettiği alandan geçmesi gerekmektedir (Yılmaz, 2018).

Şekil 4.6: GKRY'nin Doğu Akdeniz'de İddia ettiği MEB Sınırları (Pamir, 2015)

Rum tarafının siyasi açıdan Kıbrıs Adası'nı AB ve uluslararası alanda tek temsilci olarak kabul ettirmesi, sorunun çözümsüzlüğüne katkıda bulunmaktadır. GKRY, KKTC'ni Kıbrıs Adası'nda bağımsız bir ülke olarak ve hak talep eden bir aktör olarak kabul etmemesi görüşmeleri çıkmaza sokmaktadır. GKRY, adanın tamamının Rum-Ortodoks bir yönetim altında olduğu düşüncesiyle hareket etme pozisyonundan taviz vermemektedir. (Stone, 2001). Bu durum KKTC'yi için kabul edilemez bir durumdur çünkü Türk tarafının talep ve kaygıları yok sayılmaktadır.

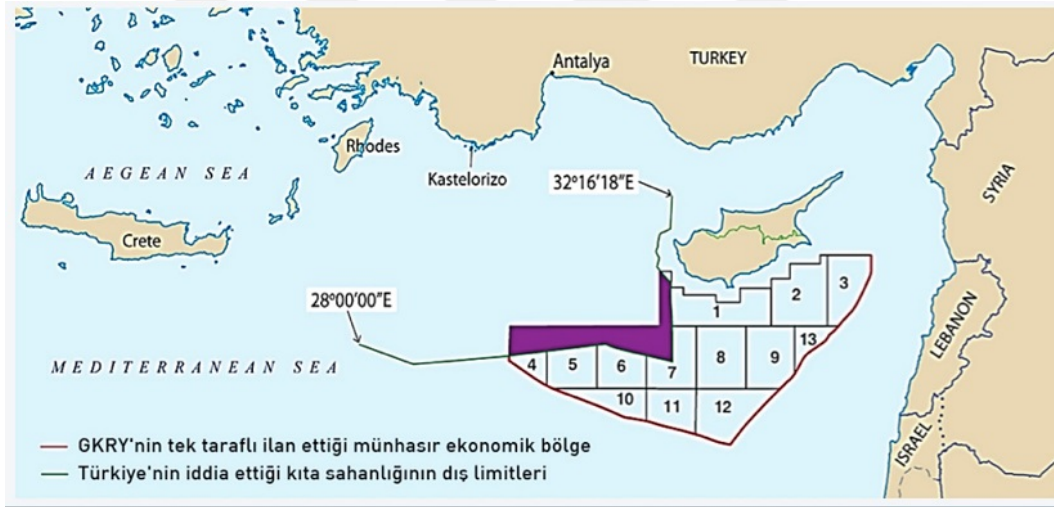
Kıbrıs'ta 1963 yılında GKRY, deniz yetki alanlarıyla ilgili ilk adımını atmış ve 1964 yılında kabul edilen Karasuları Kanunu (The Territorial Sea Law No. 45) ile bu konuda düzenlemeler yapmıştır. 1974 yılında ise GKRY, Akdeniz enerji politikasının önemli bir adımını "Cumhuriyet kıta sahanlığının araştırılması ve faydalanılması ve ilgili diğer konuları düzenlemek maksadıyla" çıkarılan Kıta Sahanlığı Kanunu (Continental Shelf Law No. 8) ile atmıştır. Aynı sene içinde GKRY'nin hidrokarbon politikalarını belirleyen diğer bir kanun olan 1974/25 sayılı Petrol Kanunu da kabul edilmiştir.

Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan hemen önce çıkarılan bu kanunlar, fiilen Rumlara kazanım sağlamasa da, 1969 yılında Mısır'ın sığ denizlerde yaptığı keşiflerle eş zamanlı olarak önem kazanmıştır. GKRY, uluslararası hukukta kendisine dayanak oluşturabilmek amacıyla 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne (BMDHS) 1988 yılında taraf

olmuş ve böylece Akdeniz'deki enerji alanında uluslararası destek alma yolunda önemli bir adım atmıştır.

GKRY, ilerleyen yıllarda Akdeniz'deki kıyıdaş ülkelerle yaptığı deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşmalarını bu sözleşmeye dayandırarak meşrulaştırmaya çalışmıştır. 2000'li yıllarda ekonomik olarak büyük miktarları ifade eden hidrokarbon kaynakları tahminleri ve gerçekleşen keşiflerle birlikte, GKRY bölgedeki kaynaklardan pay almak için girişimlerde bulunmuş ve öncelikle Doğu Akdeniz'in önemli kıyıdaş ülkesi olan Mısır ile 17 Şubat 2003 tarihinde deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma, Akdeniz'deki ciddi sıkıntıların ilk adımı olan MEB ilanını gerçekleştirmiştir. (Kökyay, 2021).

GKRY, 02 Nisan 2004 tarihinde üyesi bulunduğu AB'nin desteğini de alarak Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ta Türkiye'nin MEB'ni ve adadaki Türk toplumu olan KKTC'nin haklarını hiçe sayarak "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına MEB ilanında bulunmuştur (Yaycı, 2012).

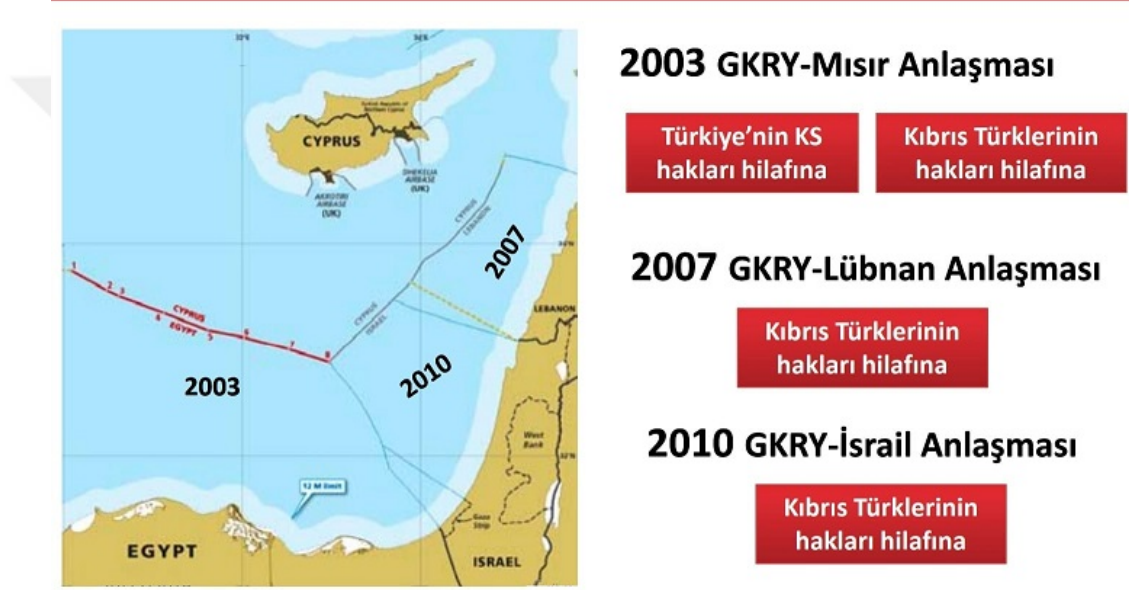

Şekil 4.7: GKRY'nin tek taraflı MEB ilanı ve Türkiye'nin kabul ettiği MEB (Yılmaz, 2018)

Türkiye ise GKRY'nin tek başına Kıbrıs'ın tamamının temsilcisiymiş gibi uluslararası anlaşma yapma yetkisi bulunmadığı tezini ileri sürerek yukarıda adı geçen anlaşmaları tanımadığını her mecrada ifade etmektedir. Türkiye ayrıca keşfedilen kaynakların Kıbrıs halkının tamamına ait olduğunu ve bu kaynakların nasıl geliştirileceği konusunda Ada'da yaşayan iki toplumun beraber karar vermesi gerektiğinin altını çizmektedir. Bununla beraber GKRY'nin tek taraflı attığı adımlara karşı hamle olarak

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) de 2011 yılında Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına (TPAO) 1, 2, 3, 8, 9, 12 ve 13 numaralı bloklarda arama izni vermiştir (Yılmaz, 2018).

Daha önce de belirtildiği üzere GKRY, 2003 yılında Mısır, 2007 yılında Lübnan ve 2010 yılında İsrail ile Kıbrıs Cumhuriyeti adına MEB anlaşması yapmış ve bu bölgelerde petrol ve doğalgaz arama faaliyetlerine ilişkin işbirliği anlaşmaları imzalamıştır. Ancak Türkiye'nin diplomatik girişimleri sonucunda Lübnan meclisinde iç hukuk onayı alınmadığı için GKRY ile imzalanan anlaşma yürürlüğe girmemiştir (Yaycı, 2012).

Şekil 4.8: GKRY'nin Attığı Tek Yanlı Adımlar (Erciyes, 2019)

GKRY 2003'te Mısır'la imzalamış olduğu MEB anlaşmasından sonra Doğu Akdeniz'deki enerji çalışmalarını tek taraflı olarak sürdürmektedir. Ayrıca Ada'nın kurucu unsuru olan Türk toplumunun haklarını göz ardı edip, diğer yandan da enerji kaynakları üzerinden Kıbrıs Adası'nın temsili noktasında bölgesel ve uluslararası bir gündem oluşturmak istemektedir (Yılmaz, 2018).

GKRY, bir ada ülkesi olmasına rağmen, Mısır ile yaptığı anlaşma sonucunda eşit haklar elde etmiştir. Ancak bu anlaşma Türkiye'yi doğrudan ilgilendirdiği gibi Kıbrıs Türklerinin hukukunu göz ardı etmiş ve haklarını ihlal etmiştir. Türkiye, 2 Mart 2004 tarihli ve 2004/Turkuno DT/4739 sayılı notayla Mısır ile GKRY arasında imzalanan anlaşmada belirlenen 320 derece 16 dakika 18 saniye boylamının batısında kalan

bölgelerin, Türkiye'nin uluslararası hukuk ilkeleri gereğince fiilen (ipso facto) ve başlangıçtan beri (ab initio) mevcut olan hukuki haklarını içerdiği gerekçesiyle bu anlaşmayı tanımadığını deklare etmiş ve tepkisini ortaya koymuştur. Ayrıca Türkiye, Kıbrıs Türklerini ve Kıbrıslı Rumlarını ortaklaşa temsil etme yetkisine sahip 'tek bir otorite'nin bulunmadığını özellikle vurgulamıştır. Buna karşılık GKRY'den beklenildiği üzere, Türkiye'nin görüşlerini kabul etmediğini belirterek karşı görüşlerini BM'ye bildirmiştir. GKRY'nin 28 Aralık 2004 tarihli notasında (Kökyay, 2021);

- “Mısır ile GKRY'nin imzaladığı anlaşmanın iki egemen devlet tarafından imzalandığı ve taraflardan birinin Türkiye'nin iddia ettiği gibi ‘Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’ değil ‘Kıbrıs Cumhuriyeti’ olduğu,
- Bu konuda Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 3212 (1974), Güvenlik Konseyinin (BMGK) 541 (1983) ve 550 (1984) sayılı kararının yeterli olduğu, ayrıca GKRY'nin 2004 yılından beri Avrupa Birliği üyesi olduğu,
- GKRY'nin 1974 yılında kıta sahanlığı sınırlandırması ve 1993 yılında da koordinatları hakkında BM'ye bildirimde bulunduğu, Türkiye'nin buna itiraz etmediği ve bunun uluslararası kurallar gereği tanıma olarak kabul edildiği,
- Türkiye'nin iddia ettiği gibi 320 16' 18" boylamının batısına ilişkin ada ülkesinin haklarının olmadığı söyleminin uluslararası kurallara, Deniz Hukuku Sözleşmesine ve Uluslararası Adalet Divanı kararlarına karşı gelmek olduğu” öne sürülmüştür.

GKRY'nin 2007'de kendi MEB'i olarak belirlediği alanı 13 parsele bölerek uluslararası enerji şirketlerine Kıbrıs Cumhuriyeti adına kaynak arama faaliyetlerine izin vermiştir. Bununla birlikte 2011 yılında ABD'li Noble Enerji şirketinin başlattığı çalışmaları Fransız Total ve İtalyan Eni gibi büyük uluslararası enerji şirketleri, çeşitli parsellerde enerji faaliyetleri yürütmüşlerdir. GKRY, uluslararası şirketleri bölgede arama çalışmalarına çekmeyi başarmıştır. Başta İsrail ve Mısır ile olmak üzere enerji alanındaki iş birliğini ilerletmiş, ek olarak da askeri alanları kapsayacak şekilde genişletmiştir (Yılmaz, 2018).

İlk doğal gaz keşifleri GKRY'nin 12 nolu parselde Noble Energy ve İsrail şirketi olan Delek Drilling tarafından 2011 yılında doğru sonuçlar vermeye başlamıştır. 2015 yılında varlığı keşfedilen sahada 129 milyar m³ doğalgaz bulunduğu tahmin

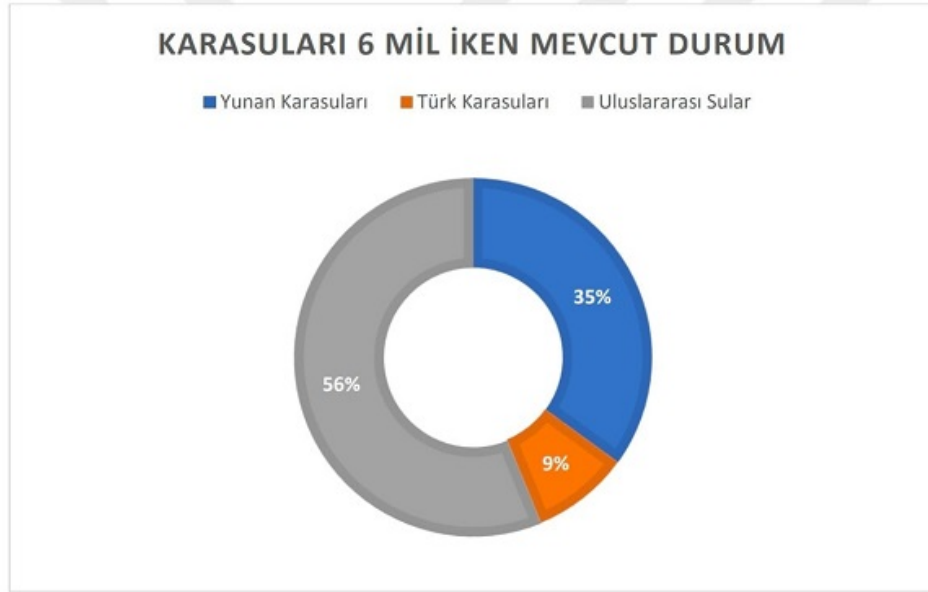
edilmektedir. İlk keşfin ardından GKRY'nin belirlediği parselde gerçekleşen ExxonMobil Exploration and Production Cyprus (Offshore) Limited ve Qatar Petroleum International Upstream LLC ortaklığının 10 no'lu parselde 28 Şubat 2019 tarihinde gerçekleştirdiği arama sondaj faaliyetleri neticesinde yaptığı keşifler raporlarla paylaşılmıştır. Glaucus-1 diye isimlendirilen kuyu verilerine göre, 142-227 milyar metreküp aralığında bölgede doğalgaz olduğu tahmin edilmektedir. 2018 yılında GKRY'nin 6 numaralı parselinde de ENI Cyprus Limited ve Total E&P Cyprus BV ortaklığındaki araştırmalar neticesinde düşük miktarda olsa doğalgaz keşfi gerçekleşmiştir. Calypso-1 ismi ile bahsedilen sahanın rezerv miktarı hakkında henüz kesin bir bilgi paylaşılmamakla birlikte ENI, Mısır'ın Zohr sahasında da aynı şekilde gelecek vaat eden verilere ulaşıldığını belirtmektedir (Kökyay, 2021).

GKRY, ekonomik anlamda sıkıntılar yaşayan bir ülkedir. Ödemeler dengesi açığı vermektedir. GKRY, elektrik üretimi için rafine petrole bağımlıdır. Bölgedeki kaynaklar, ekonomisini düzeltmesi anlamında da GKRY için bir ihtiyaçtır (Çitlioğlu vd., 2022).

GKRY'nin ilan ettiği parsellerde ABD'li dev enerji şirketi Chevron'un liderlik ettiği konsorsiyum faaliyetlerde bulunmaktadır. Rezervlerin keşfinin üzerinden on yıldan daha uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen GKRY hâlâ gelir elde edemediği için süreci hızlandırmayı amaçlamaktadır. İsrail gazının, Kıbrıs adasının güneyine intikalini sağlamak ve Kıbrıs'ta elektrik enerjisine dönüştürerek Avrupa'ya satma hayali olan Rumlar yapılması gereken yatırımın büyüklüğünü, bölgedeki dengeyi, Türkiye'nin varlığını, Kıbrıs adasında yaşayan Türk tarafını hesaba katmamaktadır. Ayrıca gazın sıvılaştırılması ve / veya elektriğe dönüştürülmesi sonrasında piyasaya sürülmesi için hâlâ altyapı sorunları bulunmaktadır. Bunlarla birlikte gazın elektriğe çevrilip satılması durumunda Kıbrıs adasında yaşanacak çevresel sorunlar ise Rum tarafınca görülmek istenmeyen bir diğer konudur. Ve bu çevre sorunu sadece Kıbrıs'ta yaşayan Rumların değil aynı zamanda Kıbrıs Türk'ünü de ilgilendirmektedir (Aslan, 2023).

4.2. Yunanistan MEB İddiaları ve Tek Taraflı Eylemleri

Yunanistan, Doğu Akdeniz, Hazar ve Ortadoğu'dan gelen petrol ve doğal gazı Avrupa ülkelerine ulaştırmada enerji merkezi bir ülke olmayı ekonomik hedef olarak belirlemektedir. Bunun en büyük nedenlerinden birisi istikrarlı bir ekonomik gelişmenin sağlanabilmesidir. TANAP, TAP, Dedeağaç LNG terminali ve EastMed projelerine bu nedenle önem vermektedir. Yunanistan bir yandan da Total, Exxon Mobil ENI gibi enerji şirketleriyle İyon Denizi ve Girit adası çevresinde doğal gaz arama çalışmalarını sürdürmektedir. Yunanistan'ın siyasi hedefi ise Kıbrıs adasında ve Ege Denizi'nde kontrolünü artırmaktır. Bu nedenle Türkiye'yi en büyük rakibi olarak gören Yunanistan, Türkiye'yi denizlerde izole etmeye çalışmaktadır. Ege Denizi'nde 6 mil olan karasularını 12 mile çıkarmak isteyen Yunanistan, bu talebini BMDHS'ye dayandırmaktadır (Pawlowski, 2020).

Şekil 4.9: Ege Denizi'nde karasuları 6 mil uygulanınca durum (Fırat, 2009)

Şekil 4.9'da da görüldüğü üzere Ege Denizi'nde karasuları 6 mil olarak uygulandığında Türkiye Ege Denizi'nden karasuları olarak yüzde 9'luk bir pay elde ederken, Yunanistan yüzde 35 oranında bir karasuları hakkına sahip olmaktadır. 6 mil uygulaması ile uluslararası karasuları ise yüzde 56 olmaktadır. Ancak Yunanistan tarafı olduğu BMDHS'ye atıfta bulunarak Ege Denizi'nde 12 millik karasuları uygulanmasını istemektedir. Ege Denizi'nde karasularının 12 mil olarak hesaplanması

durumunda Şekil 4.10'da gösterildiği üzere Türkiye'nin 6 mil uygulanırken karasularından aldığı yüzde 9 pay 12 mil uygulandığında yüzde 10'a çıkarken, neredeyse hiçbir artış oluşmamaktadır. Karasuları 12 mile çıkartıldığında Yunanistan'ın 6 milken elde ettiği yüzde 35'lik pay bu kez yüzde 64'e ulaşmaktadır. Karasuları 12 mil olduğunda uluslararası pay ise yüzde 56'dan yüzde 26'ya düşmektedir. Yani kısaca özetlemek gerekirse Yunanistan'ın Türkiye'nin taraf olmadığı BMDHS'yi dayanak olarak göstererek elde etmeye çalıştığı pay ile Türkiye'yi adeta Ege Denizi'nde hareketsiz bırakmaya çalışmaktadır. Bu şekilde Kıbrıs Adası'nda, MEB ilanlarında, bölgede ekonomik, güvenlik, enerji alanlarında kurulacak olası ittifaklarda, hidrokarbon rezervleri arama faaliyetlerinde ve Doğu Akdeniz'in mevcut ve potansiyel enerjisinin Avrupa'ya iletilmesinde hâkimiyet kurmaya çalışmaktadır. Türkiye açısından ise kendi tezleri ile ortaya koyduğu biçimiyle Yunanistan'ın uluslararası hukuka aykırılık teşkil eden bu talebinin hiçbir koşulda kabul edilmesi mümkün değildir.

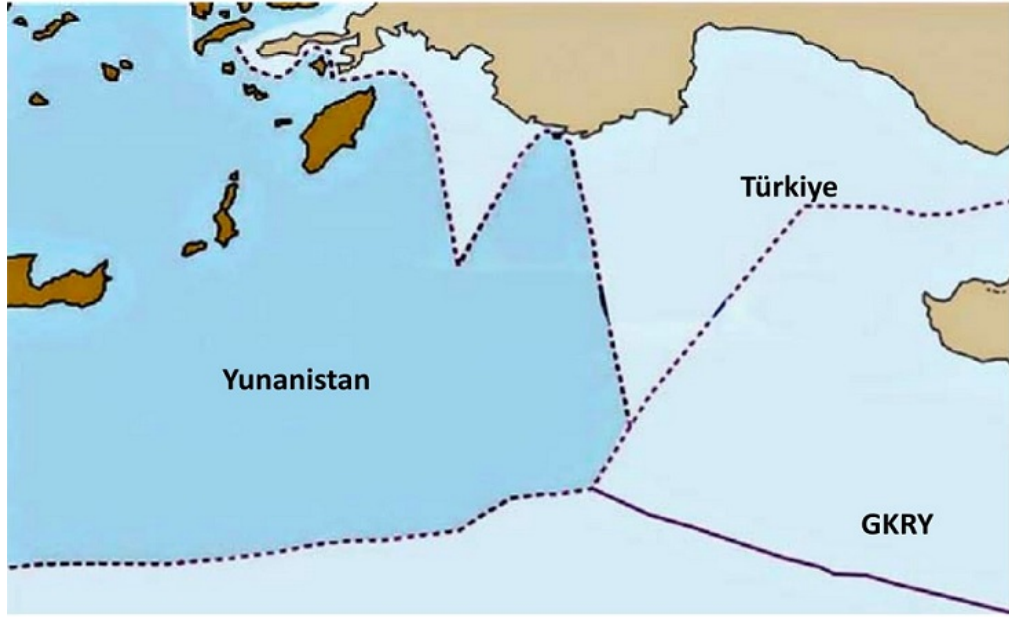
Şekil 4.10: Ege Denizi'nde karasuları 12 mil uygulanınca durum (Fırat, 2009)

Yunanistan'ın beklentisinin AB üyesi olan GKRY üzerinden Kıbrıs Adası'nın tamamını kapsayan MEB alanları ile bölgedeki Yunan adaları ile ilgili olduğu görülmektedir. Yunanistan'ın üzerinde durduğu en önemli tezi, Doğu Akdeniz'e karşı olan adaları ile Meis Adası'nın sınırlandırılmasında, Türkiye ve diğer ana kara olan

lkelerle eŖit statüde değerlendirmesidir. Yunanistan kendi adaları ile ana kara olan diğer ülkelerle arasında eŖit uzaklık sınırı olması gerektiğini belirlemektedir. Konu hakkında Türkiye Cumhuriyeti DıŖıŖleri Bakanlığı'nın yaptığı resmi açıklamalarda ifade edildiği üzere, yaklaşık birkaç km2 olan Meis Adası'na Yunanistan, 40.000 km2 denizalanı talep etmektedir (Acer, 2020).

Yunanistan'ın kendi grŖlerine göre, Ege'de sadece kıta sahanlığının sınırlandırılması ve egemenliği tartıŖmalı adalar sorunları mevcuttur; diğer tüm konular Türkiye tarafından suni yaratılmıŖ, uluslararası hukuku ihlal edici ve en önemlisi de Yunanistan'ın egemenlik haklarına tecavüz eden konulardır. Türkiye ise, Yunanistan'ın özellikle 1923 Lozan BarıŖ AntlaŖması'ndan günümüze Ege'de tek taraflı bir biçimde uluslararası hukuka, hakkaniyete ve adalete, iyi komŖuluk iliŖkilerine aykırı icra ettiği giriŖim ve uygulamalardan kaynaklanan en az yedi sorun bulunduğunu vurgulamaktadır. Bu sorunlar; karasularının 6 deniz milinin üzerinde geniŖletilmesi, kıta sahanlığının sınırlandırılması, Yunanistan'ın 10 deniz millik hava sahası iddiaları, FIR (UuŖ Bilgi bölgesi), egemenliği tartıŖmalı adalar, gayri-askeri statüdeki adaların silahlandırılması, SAR (Arama-Kurtarma) ve komuta-kontrol sorumluluk sahaları sorunlarıdır (Kaynar, 2017).

Günümüzde Yunanistan hava sahasını (FIR) 10 mil olarak beyan etmektedir. Bunun sonucu olarak Yunanistan'ın Ege adalarının karasuları 6 mil karasularına sahipken adaların üzerindeki hava sahası ise 10 mil olmuŖtur. Bu durum hâlihazırda Türk savaŖ jetleri ile Yunan savaŖ jetlerinin Adaların üzerinde hava sahasında karŖı karŖıya gelerek tırmanma siyaseti olarak ifade edilen duruma gelmektedir. Adalar denizi hava sahasının kontrolüne iliŖkin iki ülke arasında yaŖanan anlaŖmazlıęın sona erdirilmesine yönelik olarak Türk ve Yunan tarafı 1975-1979 yılları arasında bir araya gelmiŖ olsalar da hava sahası sorunu günümüzde de sürmektedir. NATO Genel Sekreteri General Rogers 1980'de bir plan çerçevesinde Ege'de yaŖanan FIR sorununu çözmek üzere tarafları ikna etmeye alıŖmıŖtır. Bu plan çerçevesinde Ege hava sahası kuzey-güney istikametinde ikiye ayrılmıŖ ve adalar denizi üzerindeki hava sahası tüm sivil uuŖlara aılmıŖtır (Gl, 2019).

Şekil 4.11: Yunanistan ve GKRY'nin MEB iddiaları (Erciyes, 2019)

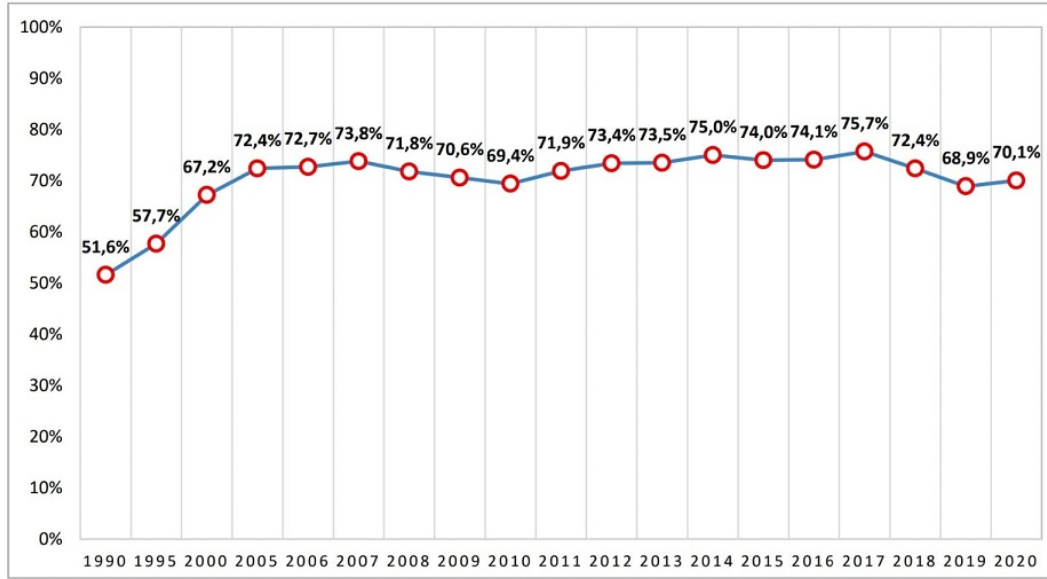
Şekil 4.11'de de görüldüğü üzere Yunanistan'ın ve GKRY'nin 12 mil temelli MEB iddialarına göre Türkiye'nin Muğla şehrinden kalkan bir Türk gemisinin Yunanistan'dan izin almadan Türkiye'nin herhangi bir şehrinde bulunan bir limana ulaşma kabiliyeti olamamaktadır.

4.3. Türkiye ve KKTC'nin Tepkileri ve Eylemleri

Dünyanın petrol ve doğal gaz rezervleri bakımından en zengin bölgeleri olan Orta Doğu, Hazar Bölgesi, Rusya ve Orta Asya ile başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere petrol ve doğal gaz ithalatına bağımlılığı yüksek olan ülkeler arasındaki coğrafi konumuyla Türkiye, bu kaynakların arz ve talep edildiği bölgeler arasındaki taşınmasında stratejik öneme sahiptir. Özellikle Azerbaycan gazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıyan TANAP ve Rus gazını Türkiye kanalı ile Avrupa'ya taşıyan Türk Akımı'nın faaliyete geçirilmesi, Türkiye'nin enerji hatları alanındaki stratejik önemini daha da ön plana çıkarmıştır. Türkiye'nin tarihsel olarak büyük ölçüde hidrokarbon enerji kaynaklarında ithalata bağımlı olması nedeniyle milli petrol şirketi TPAO ve diğer enerji şirketleri ile farklı projelerle yerli kaynakların değerlendirilmesi ve yeni kaynakların keşfedilmesi için çalışmaktadır. Bu faaliyetler bağlamında, TPAO tarafından Karadeniz'de 2020 yılında gerçekleştirilen Sakarya doğal gaz rezervinin

keşfedilmesi ve 2021 yılında gerçekleştirilen Amasra-1 keşfi hem Türkiye enerji güvenliği, hem de bölgedeki petrol ve doğal gaz sektörü için paradigma değişikliğine yol açacak kadar önemli bir gelişme olarak dikkat çekmiştir (TPAO, 2021).

Türkiye son 20 yılda İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkeleri arasında enerji talebi en hızlı artan ülke olmuştur. Ayrıca bu dönemde Türkiye elektrik ve doğal gaz talep artışında Çin'den sonra dünyada ikinci sırada yer almıştır. Türkiye, bölgesindeki en büyük doğal gaz ve elektrik pazarlarından biri haline gelmiştir. Türkiye enerji tüketiminde yaklaşık %74 oranında dışa bağımlıdır. Enerji kaynakları ithalatına ihtiyacı olan Türkiye'nin enerji stratejilerinin ana hedefi, enerji arz güvenliğini güçlendirmek için güzergâh ve kaynak çeşitlendirmesini sağlamaktır. Bununla birlikte Türkiye bölgesel ve küresel enerji güvenliğine katkıda bulunmayı ve enerjide bölgesel ticaret merkezi olma hedefiyle hareket etmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024).

Şekil 4.12: 1990-2020 Yılları Türkiye Enerji Talebinin Dışa Bağımlılık Oranı (TPAO, 2021)

Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılık oranı, özellikle 1990 yılından itibaren sanayileşmenin artması, konutlarda, işyerlerinde ve elektrik üretiminde doğal gaz tüketimindeki yüksek artışa bağlı olarak önemli bir yükseliş göstermiş ve 2000'li yıllara gelindiğinde yıllık %70-76 arasında bir bantta seyretmiştir. Son yıllarda enerjide dışa bağımlılığı azaltmaya yönelik yürütülen, Doğu ve Güneydoğu Anadolu

Bölgesi'nde petrol arama ve sondaj faaliyetleri ile Batı Karadeniz'de sürdürülen doğal gaz arama ve sondaj faaliyetleri sonuç vermeye başlamış, 2018 ve 2019 yıllarında enerjide dışa bağımlılık oranında düşmeler görülmüştür. Ancak 2020 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık %1 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Türkiye'nin doğal gaz tüketiminde dışa bağımlılık oranı, petrolde dışa bağımlılık oranı ile mukayese edildiğinde daha yüksektir. Türkiye tükettiği doğal gazın yaklaşık olarak %99,3'ünü ithalat ile karşılamaktadır. Türkiye'de, 2021 yılında yaklaşık 59,6 milyar m³ doğal gaz tüketilirken, bu miktarın ancak % 0,7'si yani 415 milyon m³'ü yurt içi üretim ile karşılanabilmiştir. Türkiye'nin 2021 yılında doğal gaz ithal ettiği ülkelere bakıldığında, 2020 yılında ithal edilen doğal gazın % 33,6'sı Rusya'dan gerçekleştirilirken bu oran 2021 yılında %44,9'a yükselmiştir. Türkiye'nin 2020 yılında en çok doğal gaz aldığı ikinci ülke % 24'lük oranla Azerbaycan iken, 2021 yılında İran, %16,1 pay ile Türkiye'nin en çok doğal gaz ithalatı gerçekleştirdiği ikinci ülke konumuna yükselmiştir. Azerbaycan ise 2021 yılında % 15 ile üçüncü sırada yer almıştır. 2021 yılında, Katar'ın % 6,7 olan payının bir önceki yıla göre % 0,5'e düşmesi ve İran'ın payının bir önceki yıla göre % 11,1'den % 16,1'e yükselmesi dikkat çekici değişiklikler olarak görülmektedir. Türkiye cari açığına da yansıyan enerjide dışa bağımlılığını azaltabilmek için son yıllarda arama faaliyetlerine ağırlık vermiştir. 2022 yılı nisan ayı verileriyle Türkiye'de aynı anda sondaj yapan aktif kule sayısı 34 olarak belirlenmiştir. Türkiye bu rakam ile Avrupa'da arama faaliyetlerini en yoğun biçimde gerçekleştiren ülke olup deniz alanlarında da 3 adet derin deniz sondaj gemisi ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye'nin ardından, 19 kule sayısı ile Norveç ve 8 kule sayısı ile Birleşik Krallık gelmektedir (TPAO, 2021).

Kıbrıs Adası, Türkiye'nin güney sahil kesiminin karşısında konumlanmakta olan Akdeniz'in yüzölçümü olarak en büyük üç adasından birisidir. Akdeniz'in yüzölçümü olarak Sicilya (25.460 km²) ve Sardinya Adası'ndan (24.090 km²) sonra en büyük üçüncü adası olsa da stratejik konumu açısından belki de en önemli adası durumundadır. Kıbrıs (9.251 km²), Türkiye Cumhuriyeti'ne 70 km, İsrail'e 264 km, Mısır'a 435 km, Yunanistan'ın bölgedeki en büyük adası olan Girit'e 800 km ve Atina'ya 1100 km uzaklıktadır. Afro-Avrasya ve tüm Doğu Akdeniz havzasını kontrol edebilen konumuyla sabit bir deniz üssü yahut bir uçak gemisine benzetilmektedir (Davutoğlu, 2011).

GKRY'nin tek taraflı olarak attığı adımlara karşılık olarak Türkiye de bölgedeki haklarından vazgeçmeyeceğini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca GKRY ile Türk tarafının ilan ettiği bölgeler arasında çakışmalı alanlar ortaya çıkmıştır. Türkiye, Rum kesiminin ilan ettiği sözde MEB alanlarını ve parselleri tanımadığını fiili olarak göstermiştir (Başeren, 2010). Kıbrıs Adası'ndaki toplam kıyı uzunluğuna bakıldığında adanın en az yarısı kadarına sahip olması yönünden KKTC'nin, Doğu Akdeniz bölgesindeki MEB'ler üzerinde en az GKRY kadar yetki sahibidir ve 12 mil genişliğinde karasularına sahip olduğu tartışmasızdır. Bununla birlikte KKTC, kıta kenarının veya Kıbrıs'ın doğal uzantısının dış sınırına doğru uzanan 200 mile kadar uzanmadığı yerlerde, karasularının başladığı esas hatlardan başlayarak 200 mile kadar uzanan su altı alanlarını deniz yatağı, toprak altlarını ise kıta sahanlığı olarak kabul eden bir “Deniz Yetki Alanları Yasası”na sahiptir (Başeren, 2010, s.35).

Bölgede yaşanan enerji keşifleri ile ilgili taraflar arasında yaşanan gerginliklerin asıl sebebi birbiri ile çakışan bölgeler oluşturmaktadır. Yıllardan beri süregelen Türk ve Rum tarafları arasındaki gerginlik geçmişten günümüze kutuplaşarak devam etmektedir. Bununla beraber bölgenin önemli bir enerji üssü olması sebebiyle çok sayıda küresel güç olan ülkelerin bölgede bulunması, bölgesel mücadeleleri ikili olmaktan çıkarıp uluslararası bir boyuta taşımaktadır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz havzasının küresel güçlerin rekabet platformuna dönüştüğünü söylemek mümkündür. Bölgedeki çekişme, enerji kaynaklarına erişim ve bu kaynakların verimli bir şekilde kullanımı etrafında yoğunlaşmaktadır. (Kavaz, 2020).

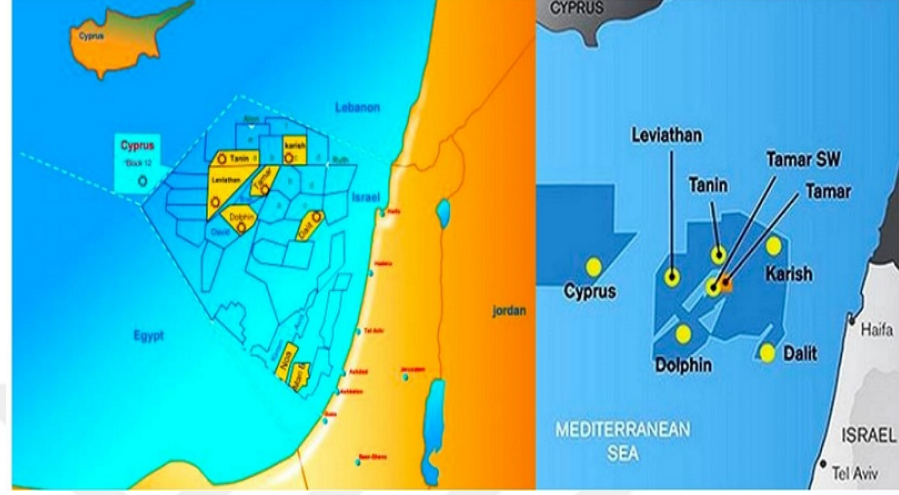
Doğu Akdeniz'de GKRY ile Türkiye arasındaki deniz sınırları sorununun başlangıcını 17 Şubat 2003 tarihinde GKRY ile Mısır arasında ortaya hat/eşit uzaklık esasına göre yapılan “Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Anlaşması” oluşturmaktadır. GKRY bu anlaşmayı, Mısır ile tüm adayı temsilen “Kıbrıs Cumhuriyeti” olarak gerçekleştirmiştir. GKRY-Mısır arasında gerçekleşen “MEB Sınırlandırma Anlaşması”na tepki olarak Türkiye, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği (BMGS) nezdinde gerçekleştirdiği “Bilgi Notu” ile tescil ederek kayıtlara geçilmesini sağlamıştır. GKRY ile Mısır arasında yapılan MEB anlaşmasının Türkiye ve KKTC tarafından bakıldığında kabul edilemez bulunmasını iki açıdan değerlendirmek mümkündür. Türkiye açısından değerlendirildiğinde, Türkiye'nin batı kıta sahanlığının ihlal edilmesi sonucunu doğuran bir “sınırlandırma” gerçekleşmesi söz

konusu olmuştur. KKTC açısından ise, GKRY'nin Kıbrıs sorunu çözülmeden, adanın “tek otoritesi” gibi davranarak deniz alanlarında Kıbrıs Türklerinin haklarını gasp etme girişimlerinde bulunmasıdır.

GKRY'nin tezleri ve attığı adımlar, 1982 BMDHS madde 300 ile öngörülen “Ülkelerin anlaşma doğrultusunda üzerine aldıkları yükümlülükleri iyi niyet içerisinde yerine getireceklerine, hakları kötü kullanmamaları” prensibine, BMDHS madde 56(2) fıkrasında belirtilen “hakların kullanılmasında diğer ülkelerin haklarını ve yükümlülüklerini gerektiği şekilde göz önünde bulunduracağı ve 1982 BMDHS hükümleriyle bağdaşacak biçimde hareket edileceği” hükmüne, “1970 Birleşmiş Milletler Anlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusunda Bildirge” doğrultusunda “iyi niyet ilkesine saygı” esasına, sınırlandırma yoluna gidecek her ülkenin belirleyeceği sınırlarda üçüncü tarafların haklarını gasp etmeden hareket etmeleri ve hakça sonuç sağlamaları temel ilkesine aykırıdır. BMDHS hükümleri ile birlikte GKRY ve KKTC sadece komşu iki ülke değil aynı zamanda bir adada yaşayan siyasi yönetim sorunu uluslararası arenada henüz çözülmemiş iki bağımsız ülkedir (Gözügüzelli, 2019).

Türkiye'nin deniz yetki alanlarıyla ilgili politikasının hareket alanı Doğu Akdeniz bölgesinde imzalamış olduğu MEB sınırlandırma ve kıta sahanlığı anlaşmalarından kaynaklanmaktadır. Türkiye bu konudaki ilk adımını 2011 yılında, KKTC ile yaptığı anlaşmayla atmıştır. Tarihler 21 Eylül 2011 günü gösterdiğinde “Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasında Akdeniz’de Kıta Sahanlığı Sınırlandırılması Hakkında Anlaşma” iki ülke arasında imzalanmıştır. Anlaşmanın peşi sıra Türkiye Petrol Anonim Ortaklığı (TPAO) ile KKTC arasında 2 Kasım 2011 tarihinde petrol arama faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla kara ve deniz alanlarında “Petrol Sahası Hizmetleri ve Üretim Paylaşım Sözleşmesi” imzalanmıştır. Türkiye ve KKTC arasında gerçekleştirilen anlaşmanın amacı bölgede GKRY'nin Kıbrıs Adası'nın tamamı adına hareket ettiği tek taraflı eylemlerine karşılık olarak gerçekleştirilen bir önleyici anlaşma olması boyutuyla önem kazanmaktadır. KKTC tarafından TPAO'ya verilen sismik araştırma ruhsatı sonrasında Türkiye, Kıbrıs adasının kuzeyinden güneyine uzanan bölgelerde hidrokarbon rezervlerini keşfetmek ve işletmek amacıyla araştırma, tarama ve sondaj faaliyetlerine başlamıştır. (Allı ve Arıdemir, 2019).

4.4. Bölgedeki Diğer Devletler ve Uluslararası Örgütlerin Tepkileri ve Eylemleri

Şekil 4.13: İsrail'in Deniz Ruhsatları ve Doğalgaz Sahaları (Balkaş, 2019)

İsrail, uzunca bir dönem, Arish-Ashkelon Boru Hattı ile ilişkilerinin sorunlu olduğu Mısır'dan önemli miktarda doğal gaz ithal etmiştir. İsrail'e bölgede uygulanan boykot sebebiyle İsrail komşularından daha düşük maliyetle petrol almak yerine Rusya, Afrika, Meksika ve Norveç gibi uzak ülkelerden doğal gaz ithalatı gerçekleştirmek zorunda kalmaktadır. İsrail, kömür ihtiyacını ise Güney Amerika'dan karşılamaktadır. Rus Gazprom'a bağımlı olan Avrupa için de İsrail'in doğal gaz kaynakları önemlidir. Kanıtlanmış ve bulunacak başkaca rezervlerin yeterli olması durumunda İsrail bölge siyasetinde oyun değiştirici bir konumuna gelebilecektir (Demir ve Tekir, 2017).

İsrail doğal gaza dayalı ekonomisinin desteğinde ekonomik yönden gelişeceğini öngörmektedir. Geçtiğimiz on yıllık süreç üzerinden değerlendirildiğinde İsrail; fosil yakıtların net bir ithalatçısı iken, uzun vadede önemli ihracat potansiyeline sahip bir doğal gaz üreticisi ülke pozisyonuna geçmiştir. Bölgede yeni arama ruhsatlarının Energean (Yunanistan) ve Hintli bir girişime tahsis edilmesine karşın, Noble Enerji (ABD) ve Delek Group'un (İsrail) egemenliği görülmektedir. Noble Enerji, İsrailli ortaklarıyla beraber; Tamar (2009), Dalit (2009), Dolphin (2011), Noa 2 (2011), Leviatan (2011), Tanin (2012), Pinnacles (2012) ve Karish (2013) gibi önemli doğal gaz sahalarının keşfini gerçekleştirmişlerdir. Bu sahalar; 6 milyon yıl önce (Messinian,

Latest Miocene) tüm Akdeniz'i etkileyen ve deniz seviyesinin yaklaşık 1500 m düşmesi ile yaşanan tuz krizi sırasında oluşan kalın evaporit / tuz kütlesi altında kalan seviyelerde keşfedilmiştir. Ayrıca İsrail'in deniz alanlarında keşfedilen doğal gaz sahalarından yapılacak ihracatın yüzde 40 oranıyla sınırlandırılması yönündeki hükümet kararı, İsrail Yüksek Mahkemesi'nce onaylanmıştır (Balkaş, 2019).

Lübnan bölgenin güçlü ülkelerinden biriyken dış müdahalelerin de etkisiyle 1975-1990 yılları arasında etnik, mezhepsel iç savaşlar yaşamıştır. İç savaşıdan bitmesine rağmen Lübnan ekonomisi zor dönemlerden geçmektedir. Bunun sonucu olarak Lübnan, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarından pay almak isteyen ülkelere birisidir. Lübnan bu yönde bölgede bazı adımlar atmış ve GKRY ile 17 Ocak 2007 tarihinde MEB sınırlandırma anlaşması imzalayarak 2010 yılında bu anlaşmayı BM'ye deklare etmiştir. Ancak varılan anlaşma Lübnan Parlamentosu'nda onaylamadığı için yürürlüğe girmemiştir (Acer, 2020).

Uzun yıllar boyunca deniz sınır anlaşması yaşayan iki ülke olan İsrail ve Lübnan 11 Ekim 2022 tarihinde MEB sınırlarını ve karasularını belirleyen bir anlaşma imzalamıştır. Türkiye bu anlaşmadan memnuniyetini belirtmiş ve bu anlaşmanın KKTC ve GKRY ilişkilerinde bir örnek olması gerektiğini belirtmiştir. Türk dışişleri açıklaması şu şekilde olmuştur (TC Dışişleri Bakanlığı, 2022):

“ABD'nin arabuluculuğunda Lübnan ve İsrail arasında yapılan dolaylı görüşmeler neticesinde bugün (27 Ekim) imzalanan deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşmasını memnuniyetle karşılıyoruz. Bu anlaşmanın, hâlihazırda birçok sınımlarla karşı karşıya olan Doğu Akdeniz'deki barış ve istikrara katkı sağlamasını temenni ediyoruz.

Anlaşma, aynı zamanda, iki tarafın kıta sahanlığındaki belirli hidrokarbon ruhsat sahaları için, üçüncü taraf aracılığıyla, ortak işletme modeli ve gelir paylaşımı öngörmektedir. Dünyada benzer örnekleri de olan bu model, bölge ve özellikle Kıbrıs Türkleri ve Rumları için olumlu bir emsal teşkil edebilir. Nitekim KKTC geçtiğimiz Temmuz ayında Rum tarafına, uluslararası petrol şirketlerinin mevcut haklarını haleldar etmeyecek şekilde, hakça gelir paylaşımı oranlarının tespit edilerek, ortak işletme anlayışına dayalı bir işbirliği önerisinde bulunmuş ve bu amaçla bir ortak komite kurulmasını teklif etmişti. 2020 yılında kapsayıcı bir Doğu Akdeniz Konferansı düzenlenmesi önerisinde bulunan Türkiye, KKTC'nin 2011, 2012, 2019 ve 2022

yıllarında ortaya koyduğu hidrokarbon işbirliği önerilerini desteklemeyi sürdürmektedir.”

Libya bölgede MEB alanları ilan edilirken Avrupa geçiş yolu üzerinde olması sebebiyle coğrafi anlamda da Doğu Akdeniz’deki önemli ülkelerden birisidir. Libya Arap Baharı sonrasında siyasi istikrar konusunda sıkıntılar yaşayan bir ülkedir. Türkiye, Libya’nın istikrar ve güvenlik sorunları ile ilgilenererek Libya’nın yanında yer almaktadır. İki ülke arasındaki bu işbirliği yapılan anlaşmayla somutlaştırılmıştır. “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve BM tarafından tanınan Libya Devleti UMH (Ulusal Mutabakat Hükümeti) Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası” ile “Güvenlik ve Askeri İşbirliği Mutabakatı” 27 Kasım 2019’da imzalanarak 7 Aralık 2019 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanmasının ardından yürürlüğe girmiştir (Acer, 2022).

Şekil 4.14: Türkiye – Libya Arasındaki Deniz Yetki Alanları Sınırlandırılması (Yaycı, 2020)

Libya’da ise Başkanlık Konseyi’nin 6 Aralık 2019’da onaylamasıyla birlikte anlaşma, iç hukukta yürürlüğe girmiştir. Türkiye anlaşmaları BM’ye bildirmiş ve Türkiye-Libya Deniz Sınırı Anlaşması uluslararası kamuoyuna ilan edilmiştir. Bu anlaşma sonucunda Türkiye ve Libya Devletleri artık Doğu Akdeniz’de deniz üzerinde komşu birer ülke olmuşlardır. Dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu 1 Ekim 2020’de düzenlenen basın açıklamasında BM Genel Sekreteri’nin imzalamış olduğu 30 Eylül 2020 tarihli onay belgesini kamuoyuna sunmuştur (Mira, 2022). “Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası” Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de uluslararası hukuktan doğan haklarını koruyabilmek bağlamındaki en önemli hamlelerinden birisi olduğu kadar hem hukuki hem fiilen yapılan akademik ve diplomatik çalışmaların önemli bir sonucu da olmuştur. Bu anlaşma ile birlikte iki ülkenin Akdeniz’de hakları korunmuş ve iki ülke arasında Akdeniz’deki yetki alanları sınırı netleşmiştir. İki ülke yaptıkları anlaşmayla beraber Libya’nın Bardiya-Tobruk ve Derne kıyılarına karşılık gelen Türkiye’nin Kaş-Fethiye-Marmaris kıyıları ekseninde uzanan hattın üzerinde kesişen deniz yetki alanlarının Libya ve Türkiye arasında kıta sahanlığı oluşturması konusunda anlaşılmıştır (Özekin, 2020).

Türkiye’nin Libya ile imzaladığı mutabakat muhtırası ile Türkiye’nin elde ettiği kazanımları şu şekilde belirtmek mümkündür (Yaycı, 2020):

- Türkiye’nin bir kıyıdaş ülke ile yaptığı ilk Münhasır Ekonomik Bölge sınırlandırma anlaşmasıdır.
- Türkiye Doğu Akdeniz’de savunduğu tezlerine yönelik olarak hukuki ve meşru bir zemin elde etmiştir.
- Müktesep hak elde edilmiştir.
- Doğu Akdeniz’de siyasi üstünlük kazanılmıştır.
- Bölgedeki Türkiye’nin deniz yetki alanlarının batı sınırında uluslararası hukuka uygun bir düzenleme sağlanmıştır.
- Türkiye’nin savunduğu meşru hakların hukuki dayanağı oluşmuştur.
- Uluslararası kamuoyuna Türkiye’nin hukuk ve diplomasi araçlarını kullandığı mesajı verilmiştir.
- Türkiye ile Libya arasında sınırlandırılan deniz yetki alanı şeridi, Yunanistan, GKRY ve Mısır arasında bir kalkan şeklinde yer almıştır.

- GKRY ve Yunanistan'ın savunduğu ve AB tarafından da desteklenen adeta Sevr niteliğindeki sözde Seville Haritası ile Türkiye'yi 41 bin kilometrekarelik bir deniz alanına sıkıştırmak amacıyla yapılan siyasi oyunlar ve hesaplar bozulmuştur.
- Türkiye açısından Doğu Akdeniz'deki en kötü senaryo olan Yunanistan - Mısır ve Yunanistan- GKRY arasında sınırlandırma anlaşması yapma olanağı ortadan kalkmıştır.

Bu mutabakat Türkiye'ye Akdeniz jeopolitiğinde söz sahipliği verirken Türkiye'yi dışarıda bırakmaya çalışan enerji denklemlerini boşa çıkarmıştır. AB, Yunanistan ve Mısır, Türkiye'nin Libya ile yaptığı anlaşmalara sert tepki gösterse de 3 Ekim 2022 tarihinde Türkiye ve Libya Doğu Akdeniz'deki dengeleri tekrar değiştirecek bir anlaşmaya daha varmışlardır. 3 Ekim 2022'de imzalanan Türkiye-Libya Hidrokarbon Anlaşması 2019 yılında imzalanan anlaşmayı pekiştirerek iki ülke arasındaki enerji iş birliklerini derinleştirmiş ve gelişmesine zemin hazırlamıştır. Hidrokarbon anlaşmasına karşı Libya içinden ve dışından yükselen çatlak seslere karşı Türkiye'nin yürüttüğü aktif diplomasi trafiği ve Libya'daki farklı yerel temsilcilerle kurduğu diyalog mekanizmaları, siyasi eğilimlerin potansiyel ortaklıkların önüne geçmesine engel olmaktadır. "Türkiye Cumhuriyeti ve Libya Ulusal Birlik Hükümeti Arasında Hidrokarbon Alanında İşbirliğine Dair Mutabakat Muhtırası" başlığı altında yapılan anlaşma dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve dönemin Libya Dışişleri Bakanı Necla Manguş'un Trablus'ta ortak basın toplantısında yaptıkları açıklamada anlaşmayla ilgili kurulan mutabakatın esasen hidrokarbon kaynaklarının aranması ve işletilmesi bağlamında ortaklık zemini kurduğu belirtilmiştir. Uzlaşılan mutabakat, iki taraf ülkenin, Libya'nın hem kara ülkesinde hem de deniz ülkesinde hidrokarbon enerjileri arama, geliştirme, işletme ve entegre projeleri geliştirme konularını karara bağlamıştır (Acer, 2022).

15 Mart 2011 tarihinden beridir iç savaş sorunuyla mücadele eden Doğu Akdeniz Bölgesi'nin bir başka kıyıdaş ülkesi olan Suriye, 2003 yılında çıkardığı bir yasa ile esas hatlardan itibaren 12 deniz mili genişliğinde karasuları, 24 deniz mili bitişik bölge ve 200 deniz mili MEB ilan ederek BM'ye bildirmiştir. Bu yasa çerçevesinde Suriye, ABD'li bir şirketle yaptığı anlaşma ile söz konusu şirkete kendi yetki alanındaki kıyılarda sismik araştırma ve yeni enerji rezervleriyle ilgili süreli araştırma izni

vermiştir. Suriye'nin arama çalışmalarında izin verdiği bölgenin kuzey kısmı Türkiye'nin deniz yetki alanlarına girmektedir (Yaycı, 2012).

Ortadoğu petrollerinin geçiş noktası, deniz yolu üzerinden Batı'yı Doğu'ya bağlayan Süveyş Kanalı'na sahip Mısır bu konumuyla ve Türkiye'den sonra Doğu Akdeniz'de 522 mil ile en uzun kıyı şeridinde sahip olmasıyla tarihsel olarak Doğu Akdeniz'in en önemli aktörlerinden biridir. 1969 yılına kadar bölgede enerji kaynaklarını çıkarma konusunda büyük gelişmeler gösterememiş olsa da 1969'daki hamlesinden itibaren hidrokarbon kaynaklarını üretme konusunda önemli bir aktör olmaya başlamıştır. Doğu Akdeniz'de ilk gaz keşfini gerçekleştiren ülke 1969 yılında Mısır olmuştur. Doğal gaz rezervi keşfi sonrası ciddi yatırımlar yaparak sıvılaştırılmış doğalgaz alt yapısı kuran Mısır, iki adet uluslararası boru hattı inşa ederek bölgedeki önemli enerji merkezlerinden biri haline gelmiştir. 1999-2010 yılları arasında ise hidrokarbon rezervleri arama faaliyetleri hız kazanmış ve uluslararası enerji şirketleri ile Mısır'da 427 adet keşif yapılmıştır (Telci, 2020).

Mısır uzun yıllar boyunca siyasi istikrarsızlıklar yaşayan bir ülke olarak Doğu Akdeniz politikasında da yönetimlere bağlı olarak değişiklikler yaşamıştır. 2000'li yıllarda yönetimde olan Hüsnü Mübarek iktidarı, Doğu Akdeniz politikalarına önem vermeye başlamış ve MEB belirlemek üzere girişimlerde bulunmuştur. Mısır'ın Doğu Akdeniz'de MEB'e yönelik ilk adımı GKRY ile 17 Şubat 2003 yılında imzalanan MEB anlaşmasıdır. Mısır'ın dönem itibarıyla Doğu Akdeniz bağlamında ortak hareket alanı oluşturmaya çalıştığı bir diğer ülke ise İsrail'dir. İki ülkenin yapmış oldukları anlaşmalara dayanarak Mısır, İsrail'e Sina yarımadası üzerinden doğal gaz ihraç etmekteydi. Bölgeyi etkileyen Arap Baharı hareketleri ile 2012 yılında Mısır'da yapılan seçimlerin neticesinde Muhammed Mursi iktidar olmuş ve Mısır'ın Doğu Akdeniz politikalarını 180 derece dönüştürmüştür. Bu bağlamda Mısır 2003 yılında GKRY ile yapmış olduğu MEB anlaşmasından geri çekilmiş, İsrail ile yapılmış olan enerji anlaşmaları da askıya alınmıştır. Sonraki dönemde Mursi yönetiminin devrilip yerine Sisi'nin iktidara gelmesi ile birlikte Mısır'ın Doğu Akdeniz politikaları yeniden yön değiştirmiş ve GKRY ve Yunanistan ile ilişkiler geliştirilerek işbirliğine dönük üçlü zirve toplantıları düzenlenmiştir (Kurt ve Tamçelik, 2015).

Mısır, Cezayir ve Nijerya'dan sonra Afrika kıtası ülkeleri arasında en büyük Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) dışı petrol üreticisi ülke konumunda

bulunmaktadır. Mısır'da uzun yıllardır faaliyette bulunan köklü ENI enerji şirketinin Mısır deniz yetki alanında 2015 yılında yaptığı arama / sondaj faaliyetleri esnasında 850 milyar metreküp olduğu belirtilen bir rezerve ulaşılmıştır. Doğu Akdeniz bölgesindeki en büyük hidrokarbon gaz keşfini gerçekleştiren ENI enerji şirketi Zohr sahasının hisselerinin %10'unu İngiliz BP'ye, %30'unu Rus Rosneft'e ve %10'unu da Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) kökenli bir yatırım fonu olan Mübadele şirketine devretmiştir (Yorulmaz ve Demirdöğen, 2020).

Mısır ile GKRY arasında gerçekleştirilen ilk toplantı Mısır'ın başkenti Kahire'de düzenlenmiş olup toplantıda Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynakların durumu ve güvenlik meselelerinin ele alındığı bildirilmiştir. Bu olayın hemen ertesinde 2015 yılında Mısır ile GKRY, Afrodit gaz sahasından çıkarılan doğal gazın doğrudan Mısır'a boru hatları vasıtasıyla iletilmesine yönelik bir anlaşma imzalamıştır. 19 Eylül 2018 tarihinde dönemin Mısır Enerji Bakanı Tarek El Molla ile dönemin GKRY Enerji Bakanı George Lakkotrypīs'in imzaladığı anlaşma ile 2015 yılında varılan uzlaşının somut adımı atılmış, Afrodit gaz sahasından Mısır'a bir doğal gaz boru hattı döşenmesi ve Afrodit doğal gaz sahasından çıkarılacak enerjinin Mısır üzerinden dünya pazarlarına sunulması konusunda mutabık kalınmıştır. Bu anlaşma, Doğu Akdeniz'den çıkarılan doğal gazın LNG (sıvılaştırılmış doğal gaz) olarak ilk kez Avrupa'ya ve uluslararası piyasalara ihraç edilmesine yönelik bir adım olması vesilesiyle büyük önem taşımaktadır (Telci, 2020).

Mısır'ın 2018 yılında enerji alanında Doğu Akdeniz'deki yeni politik duruşunu yansıtan diğer hamlesi de İsrail ile yaptığı anlaşmadır. Mısır (Dolphin), İsrail (Delek) ve ABD (Noble) menşeli şirketlerin katılımının sağlandığı 15 milyar dolar büyüklüğündeki anlaşmayla birlikte İsrail'e ait Tamar ve Leviatan doğal gaz sahalarından 2030 yılına kadar 65 milyar m³ doğal gazın Mısır'a ihraç edilmesi öngörülmüştür (Güneş, 2022).

Mısır'ın izlediği Doğu Akdeniz politikaları 2019 yılından itibaren bölgedeki enerji hareketliliğine paralel olarak daha da yoğunlaşmıştır. Son yıllarda bütün dünya ve bölge ülkeleri enerjiye yoğunlaşmış ve Doğu Akdeniz havzasında arka arkaya açıklanan büyük enerji rezerv keşifleri bu durumu tetiklemiştir. Mısır, bulunan enerjiyi, bölgesel güç olma hedefine ulaşmakta olan bir araç olarak gördüğü ve merkez olma yönündeki faaliyetlerini stratejik hamleler yaparak sürdürmektedir. Bu süreçte

bölgede görülen en büyük siyasi girişim Mısır'ın öncülüğünde Kahire'de gerçekleştirilen ve Yunanistan, İsrail, İtalya, Ürdün, Filistin, GKRY enerji bakanlarının ve Dünya Bankası ile Avrupa Birliği Komisyonu üyelerinin de katılımıyla oluşturulan Doğu Akdeniz Gaz Forumu'dur (Butter, 2021). Bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının çıkarılması ve Avrupa pazarına ulaştırılması bağlamında bir perspektif geliştirerek bölgesel bir iş birliği gerçekleştirmek amacıyla toplandığı belirtilen bu oluşumda Doğu Akdeniz'in bölgede en uzun kıyıya sahip ve güçlü ülkelerinden olan Türkiye'nin ve Doğu Akdeniz'e kıyıdaş ülkelerden; Libya, Lübnan, KKTC gibi ülkelerin de Türkiye ile birlikte forumda yer almaması dikkat çekmektedir. Doğu Akdeniz Gaz Formu'nun oluşturulmasının Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de izlediği mevcut ve meşru politikalarına yönelik olduğu değerlendirilmektedir (Telci, 2020).

Mısır'ın, Doğu Akdeniz'den çıkarılan doğal gazın Avrupa'ya taşınmasını amaçlayan EastMed Boru Hattı projesinde ve 2019 yılında kurulan Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun gelişiminde önemli katkıları olmuştur (Butter, 2021). Mısır'ın Doğu Akdeniz'deki diğer bir önemli girişimi 6 Ağustos 2020 tarihinde Yunanistan ile imzalamış olduğu MEB anlaşmasıdır (Acer, 2020). Türkiye'nin yok hükmünde saydığı bu anlaşma Mısır ile Yunanistan'ın Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de sürdürdüğü girişimleri doğrudan engelleme ve akamete uğratma çabaları olarak görülmektedir (Korkut, 2020).

Şekil 4.15: Mısır ve Yunanistan arasında imzalanan MEB Anlaşması'nın etkisi (Timeturk, 2020)

Şekil 4.15’te de görüldüğü üzere Mısır ve Yunanistan’ın 2020 yılında imzaladığı MEB Anlaşması, 2019 yılında imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve BM tarafından tanınan Libya Devleti UMH (Ulusal Mutabakat Hükümeti) Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat’ın belirlediği alanı keserek ihlal etmektedir. Türkiye, Dışışleri Bakanlığı nezdinde bu duruma karşı sessiz kalmamış ve tepkisini göstermiştir. Mısır ve Yunanistan’ın üzerinde anlaştığı sözde sınırlandırılmış alan, Türkiye’nin Birleşmiş Milletler’e bildirmiş olduğu Türk kıta sahanlığı içinde yer almaktadır. Mısır, 2003 yılında GKRY ile imzaladığı anlaşmayla 11.500 km²’den vazgeçmiş, Yunanistan ile imzaladığı MEB anlaşması ile de deniz yetki alanı kaybını kabul etmiştir. Ayrıca anlaşma Libya’nın da meşru haklarını gasp etmeye yöneliktir. Türk Dışışleri Bakanlığı, Türkiye’nin, anlaşmaya konu olan bölgede herhangi bir çalışmaya izin vermeyeceğini, Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin ve KKTC’nin var olan meşru hak ve çıkarlarını savunacağını belirtmiştir (TC Dışışleri Bakanlığı, 2020).

5. DOĞU AKDENİZ BÖLGESİNDE EGEMENLİK POLİTİKALARI

Soğuk Savaş dönemi sonrasındaki süreçte güvenlik tehditlerinde meydana gelen çeşitlenme, güvenlik sorununun ortaya çıkartmıştır. Özellikle sonrasında oluşan Kuzey Afrika ve Orta Doğu bölgelerindeki karışıklıklar Akdeniz bölgesi üzerinden Avrupa'ya sıçraması endişesi ülkeler arasında güvenlik meselesini ilk sıraya koymuştur. Avrupa Birliği kendi iç istikrar ve huzurunu koruyabilmek adına, Akdeniz bölgesinde bir barış huzur ve güvenlik alanı oluşturma stratejisini uygulamaya koymuştur. Diğer coğrafi bölgelerini etkileyen güvenlik tehditleri dünyanın merkezi konumundaki Akdeniz'in de yüksek derecede etkilendiği görülmektedir. Akdeniz Havzası'nın güvenliğini olumsuz etkileyen faktörler arasında, Akdeniz güzergâhı üzerinden gerçekleşen yasadışı göç ve mülteci akınları, enerji kaynaklarına yönelik rekabet, uluslararası terörizm, insan, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, bölgedeki çatışmalar, iç savaşlar, silahlanma yarışları, salgın hastalıklar ve çevresel sorunlar bulunmaktadır (Karaarslan, 2022).

Hidrokarbon ve birçok enerji çeşitliliği olduğu tespit edilen Doğu Akdeniz'in önemi, son on yıl boyunca başta ABD ve Rusya olmak üzere bölge dışı aktörlerin ilgisini bölgeye çekmektedir.

Avrupa Birliği, enerji talebinin artmasıyla birlikte özellikle Doğu Akdeniz'deki enerji sektöründeki gelişmeleri yakından takip etmektedir. İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya gibi Avrupa ülkeleri, bölgedeki gelişmelerde daha aktif bir rol oynamaya çalışmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti son zamanlarda Doğu Akdeniz'e Tek Yol Tek Kuşak Projesi çerçevesinde yoğun bir ilgi göstermeye başlamıştır. ABD ve Rusya gibi başlıca dış jeopolitik aktörler, özellikle Suriye ve İsrail başta olmak üzere birçok bölgede enerji odaklı hâkimiyet peşinde koşan politikalar yürütmektedir. Örneğin, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs arasındaki yetki alanlarıyla ilgili gerilimler, bu güçler arasındaki çatışmayı açıkça ortaya koymaktadır. Bu rekabet ve sonuçları, Doğu Akdeniz'deki dış güvenlik stratejileri ile enerji ticaretindeki iş birliğini etkileyecektir (Tziarras, 2019)

ABD'nin de artan enerji kaynakları ihtiyacı, Doğu Akdeniz'de enerji güvenliğinde etkin ülke olma çabasını artırmaktadır. ABD, Orta Doğu ve Hazar enerjisinin Doğu Akdeniz'e aktığı bu bölgede AB ve Rusya gibi güçlerin etkin olmasından rahatsızlık duymaktadır. ABD'nin tercihi, Hazar enerji kaynaklarının Basra yerine Anadolu üzerinden dünyaya ulaşmasıdır. Türkiye'nin bölgedeki güvenliği sağlama rolü, özellikle Kıbrıs üzerinden Ortadoğu'daki çatışmalara karşı Anadolu enerji koridorunu daha uygun ve ekonomik hale getirmiştir. Ayrıca, Kıbrıs'ın enerji güvenliği sağlamasının yanı sıra ABD için Ortadoğu operasyonlarında sabit bir uçak gemisi işlevi görmesi önem arz etmektedir. Ancak Rum kesiminin Rus S-300 füze savunma sistemi kurma girişimleri, ABD'yi endişelendirmektedir (Tamçelik, 2014).

Rusya coğrafi açıdan bölgeye yakın olan konumuyla Doğu Akdeniz'e dışarıdan müdahil olmaya çalışmaktadır. Rusya bu politikasına yönelik askeri ve ticari adımlar atmaktadır. Özellikle Karadeniz'de bulunan büyük donanmasını Akdeniz'e indirerek Ortadoğu'da geçiş alanlarını kontrol etmeye çalışmaktadır (Özdemir, 2018).

Rusya'nın dünyanın en büyük gaz ihracatçısı ülkelerinden birisi olması, doğal gaz ihracında ise en büyük pazarının Avrupa ülkeleri olması sebebiyle Rusya Avrupa pazarındaki hâkimiyetini korumak adına Körfez ve Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynakları üzerinde etki sahibi olarak planlanan doğalgaz boru hattı projelerini Suriye'deki varlığı üzerinden kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeyi amaçlamaktadır (Hüdaverdi, 2020).

Arap baharı ile Akdeniz'deki hâkimiyet alanlarını kaybeden Rusya, bölgedeki satranç oyunuyla siyasi ve ekonomik açıdan kazanımlarını özellikle Suriye'deki etkinliğiyle yeniden artırmıştır. Mısır ile Devrek ve Tobruk silah anlaşmaları imzalayan Rusya, bu silah anlaşmaları dışında nükleer reaktör inşası ve bu nükleer santralin 60 yıllık bakımını da yapacağı bir proje üzerinde mutabık kalmıştır. Sina çölünde yolcu uçağı düşürülmesine rağmen ilişkilerini bozmamış, silah anlaşmaları ve Zohr havzasında keşfedilen doğalgazı çıkarma konusunda Rusya petrol ve doğal gaz şirketi Rosneft ile anlaşma sağlanmıştır (Bayraktar, 2020).

Rusya'nın Doğu Akdeniz stratejisinde özellikle askeri varlığı ve enerji politikaları önemli bir yer tutmaktadır. Rusya'nın bölgedeki ülkelerle ilişkisi bu politikaları doğrudan etkilemiştir. Bu ülkelerden Türkiye ve İran, Rusya'nın önemli yakınlık kurduğu ülkeler olarak dikkat çekerken Mısır ve İsrail ile beklenen yakınlık tesis

edilememiştir. Doğu Akdeniz üzerinden Ortadoğu'daki dengeleri derinlemesine sarsan Rusya izlediği strateji ile bölgede yeni ittifakların oluşmasını sağlamaktadır. Bunun sonucu olarak Türkiye ile kurduğu yakınlık üzerinden Suriye iç savaşının gidişatını değiştirmeyi başarmış, bölgenin geleceği için ABD'nin hareket alanını daraltarak yeni bir projeksiyon oluşturmuştur. Rusya, İran ile kurduğu yakın ilişki sayesinde Suriye iç savaşında beklediği sonuçları elde ederken ABD'nin bölgedeki ağırlığını azaltmıştır. Kısaca Rusya Doğu Akdeniz'de artan varlığıyla Ortadoğu'daki dengeleri değiştirmeye başlamış ve ABD'nin bölgedeki nüfuzunu tehlikeye sokmuştur. Bu durum sahadaki müttefiklik ilişkilerini de etkilemiş ve bölgede yeni bir güç dengesi oluşmuştur (Özdemir, 2018).

Dünyadaki önemli güçlerden ve enerji tüketicilerinden olan Avrupa Birliği, enerji ihtiyacını kaynak çeşitlendirme yolu ile gidermeye çalışsa da ürettiğinden daha fazla enerjiye gereksinim duymaktadır. AB, petrol ihtiyacını; Rusya ve OPEC ülkelerinden karşılarken, doğalgaz ihtiyacını ise; Rusya, Cezayir ve Norveç'ten karşılamaktadır. Rusya; AB geneline ulaşan doğalgazın yaklaşık dörtte birinin tedarikçisi konumundadır. Baltık ülkelerinden Letonya, Litvanya, Estonya ile Macaristan, Finlandiya ve Bulgaristan'ın doğal gaz ihtiyacının neredeyse tamamı Rusya tarafından karşılanmaktadır. Avrupa Birliği'nin enerji bağımlılığı, maliyetleri artırmakta ve enerji ihtiyaçlarını karşılamak için yılda ortalama 350 milyar Euro ödeme yapılmaktadır. Avrupa Birliği, enerji maliyetlerini azaltmak için çeşitli tedarik kanalları ve enerji kaynakları arayışındadır (Güneş ve Arslan, 2018).

Arap ülkelerinin ilki 1948 yılında daha sonraları ise; 1956, 1967 ve son olarak 1973 yılında İsrail ile yaşadıkları savaşların etkisiyle, dünyada 1973-74 ve 1979 petrol krizleri ekonomik sıkıntıların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu krizden etkilenen ülkelerin başında enerji kaynakları ithalatçısı Avrupa ülkeleri gelmektedir. Avrupa Birliği'nde hidrokarbon kaynaklarının üretimi yetersiz olduğu için enerji maliyetlerini artıran krizler, ödemeler bilançosunda dengesizliğe ve fiyatlarda istikrarsızlığa yol açmaktadır. Buradan hareketle Avrupa Birliği, enerji tedarik araçlarını genişletmeye ve politika amaçlarını ulusal hükümetlerin de uygulayabileceği bir mevzuat çerçevesinde ele almaktır. Bu açıdan AB, bölgede kararlı ve daha aktif bir politika uygulama zorunluluğu ile karşı karşıyadır (Bayraç, 2009).

27-28 Kasım 1995 tarihlerinde İspanya'nın Barselona şehrinde gerçekleştirilen Avrupa – Akdeniz Konferansı'nda öncelikle “Siyasi Diyalog ve Güvenlik Ortaklık” başlığı altında Avrupa - Akdeniz paktı oluşturulmuş, ikinci olarak “Ekonomik ve Mali Ortaklık” kurulmuştur. Bu ortaklıklar bağlamında AB, bölge ülkeleri ile söz konusu başlıklar altında hareket alanı oluşturmak üzere anlaşmalar imzalamıştır. 1997 yılında Filistin yönetimiyle, 2000’de İsrail, 2002 yılında Ürdün ve son olarak 2004 yılında Mısır ile anlaşmalar yaparak hem anlaşmalar yoluyla ilişki kurulan ülkelere ekonomik destek sağlanması hem de sosyal hayatın ve siyasi yönetim standartlarının ileri seviyeye çıkarılması amaçlanmıştır. Ancak bu yaklaşımlar daha çok güvenlik kaygıları üzerine geliştirilmiştir (Ülger, 2020). Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının, bölge ülkelerinin iç taleplerini karşılamak için koydukları ihraç yasaları, kotalar ve teknik engeller nedeniyle Avrupa'nın enerji beklentilerini karşılaması zor olabilir. Bununla birlikte, AB'nin enerji kaynaklarını çeşitlendirme çabaları, Rusya'nın politik ve ekonomik tehditlerine karşı direncini artırabilir ve böylece daha bağımsız bir dış politika ve güvenlik stratejisi izlemesine olanak tanıyabilir. Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının, Rusya'nın Avrupa doğal gaz piyasasındaki hâkimiyetini sona erdirebileceği düşünülme de, Rusya'nın enerjiyi AB'ye karşı bir koz olarak kullanma eğilimini azaltabileceği öngörülmektedir (Oğurlu, 2017).

Avrupa Birliği, Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynaklarının paylaşım mücadelesinde yaşanan uzlaşmazlıklarda, özellikle 2010’dan itibaren AB üyesi olan GKRY ve Yunanistan’dan yana olan tavrını açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye Doğu Akdeniz’de en uzun kıyı şeridinde sahip ülke olmasına rağmen, bölgedeki faaliyet alanını Antalya Körfezi gibi oldukça dar bir alanla sınırlandırmaya çalışmaktadır. Türkiye’nin kendi menfaatleri ve hakları doğrultusundaki MEB ve kıta sahanlığı itirazlarının, 2003’ten bu yana dikkate alınmaması, fiili olarak harekete geçmesiyle neticelenmiştir. Bugün gelinen noktada AB, Yunanistan ve GKRY’nin genel tutumu nedeniyle Türkiye’nin, AB ve dünya nezdinde, dayatmacı politikalar izleyen ve uzlaşmaya yanaşmayan bir ülke olarak konumlandırılmasına sebebiyet vermektedir. Bu durum Türkiye ve AB ile olan ilişkileri kopma noktasına getirmiştir. Nitekim AB Genel İşler Konseyi de Haziran 2019’da, Türkiye’nin AB’den giderek daha fazla uzaklaştığı yönündeki Haziran 2018 tarihli Konsey tutumunu yinelemiştir. Bu nedenle, Türkiye’nin AB üyeliğine tam katılım müzakereleri fiilen durma noktasına gelmiştir (Ermağan ve Karcı, 2018). AB Konseyi, 2021 Mart ayında yapılan toplanmasında

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki arama ve sondaj faaliyetlerini hukuk dışı olarak nitelemiştir. Ayrıca faaliyetlerine derhâl son vermesi çağrısını yaptırım tehdidiyle birlikte yinelemiştir (Mat vd., 2021).

Türkiye'nin Fatih sondaj gemisini Doğu Akdeniz'de arama-tarama faaliyetlerinde bulunması için göndermesi sonrasında Avrupa Birliği, süregelen deniz yetki alanları anlaşmazlıklarında yine kendi üye ülkesi olan GKRY'den yana tavır almış ve Türkiye'ye tepki göstermiştir. Bununla birlikte 2018'de Yunanistan, GKRY, İsrail, Mısır, Filistin, Ürdün yönetimini ve Dünya Bankası'nın hazır bulunduğu toplantıya katılarak Doğu Akdeniz Gaz Forumu kurulmasına katkı vermiştir. Ana hedefinin hidrokarbon enerji piyasasında arz-talep dengesini sağlama olduğu ifade edilen Doğu Akdeniz Gaz Forumuna Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumu ise davet edilmeyerek dışarıda bırakılmıştır. AB'nin önemli ülkelerinden Fransa da 15 Mayıs 2019'da GKRY ile askeri iş birliği anlaşması imzalamıştır. Yapılan savunma iş birliği anlaşmasına göre GKRY Mari bölgesinde Fransa'ya askeri üs tahsis etmiştir (Ülger, 2020).

Avrupa Birliği, enerji bağımlılığında Cezayir, Nijerya ve Rusya gibi enerji ihraç eden ülkelere karşı alternatif pazar arayışlarına girmesi ve yeni pazar olanaklarından yararlanmak istemesi yaşanan krizi derinleştirmektedir. Çünkü enerji talep piyasasında öncül olan Avrupa ülkelerinin, keşfedilen rezervlerden dolayı bölgeye ilgisi her geçen gün artmaktadır. Bu nedenle Avrupa ülkeleri, bölgeden çıkarılacak hidrokarbonların işlenmesi, hangi güzergâhtan transfer edileceği, hangi kanallarla satışının yapılacağı konularında etkin olarak ithal edeceği petrol ve doğal gazın fiyat esnekliğinden yararlanmak suretiyle başta Rusya olmak üzere diğer ülkelere olan enerji bağımlılığından kurtulmaya çalışmaktadır (Yorulmaz, 2019).

6. SONUÇLAR

Doğu Akdeniz Bölgesi tarih boyunca kıtaların, ticaret güzergâhlarının merkezi konumundaki jeostratejik boyutta her zaman önemli bir bölge olmuştur. Ticaret yollarına hâkim olabilmek, yeni yerlere ulaşmak, askeri hedeflerde avantajlı duruma geçmek için tarihin her döneminde güçlü olan devletler Akdeniz'i kontrol altında tutmak istemişlerdir.

Yakın zamanda ise keşfedilen hidrokarbon kaynakları enerjiye ihtiyacı olan büyük güçlerin bölgede hâkimiyet kurma, enerjiden ve enerjinin taşınmasından pay alma çabalarına girmelerine sebebiyet vermiştir.

Bölgedeki zengin enerji kaynaklarının çıkarılması ve taşınmasında çeşitli ittifaklar kurulmakta ve bu ittifaklar neticesinde, ülkelerin menfaatleri doğrultusunda en uygun haliyle çeşitli projeler geliştirilmektedir. Ancak bölgedeki siyasi istikrarsızlıklar dönem dönem dengeleri değiştirmekte, kurulan ittifaklar dağılmakta, yeni ittifaklar oluşmaktadır. Bu da üzerinde uzlaşılan projelerin askıya alınmasına yeni konjonktüre uygun yeni projeler oluşturulmasına sebebiyet vermektedir.

Dünyada önümüzdeki on yıllar boyunca fosil yakıtlara talebin artacağı öngörülmektedir. Doğu Akdeniz'de de önemli hidrokarbon rezervleri bulunmaktadır. Ancak bu kaynakların çıkartılması ve dünya ve Avrupa pazarına transferi önünde büyük engeller mevcuttur. Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde, bölge ülkelerinin karşı karşıya olduğu makroekonomik yapısal sorunlar arasında mali kısıtlamalar, düşük GSMH oranları, yüksek iç ve dış borçlar, ekonomik krizler, yüksek enflasyon, ödemeler dengesi açıkları, altyapı eksiklikleri ve işsizlik sorunları bulunmaktadır.

Mevcut ekonomik sorunların yanında yaşanan siyasi gerginlikler ve enerjiye ihtiyacı olan, yeni enerji kaynaklarına ulaşmak isteyen büyük güçlerin bölgede alınan pozisyonlara müdahil olması ile Doğu Akdeniz'deki doğal kaynakların çıkarılması ve dünya pazarlarına iletimi konusunda sıkıntılar oluşturmaktadır. En büyük siyasi sorunlar MEB çatışmaları kapsamında meydana gelmektedir. İsrail ile Lübnan arasındaki deniz yetki alanı uyuşmazlığı, Kıbrıs sorunu ve bu çerçevede ortaya çıkan Türkiye, Yunanistan, KKTC ve GKRY arasında bulunan deniz yetki alanı anlaşmazlığı, Arap Baharı sonrası bölgedeki idari sorunlar, Suriye'deki iç savaş, genel

olarak Filistin sorunu, Mısır'daki askeri darbenin ardından oluşan siyasi ortam, Lübnan'ın siyasi yapısı, Ürdün-İsrail ilişkileri, İsrail'in bölgedeki farklı kimliği ve takip ettiği agresif politikaları ile Gazze'deki saldırıları, Türkiye'nin GKRY, Suriye, Mısır ve İsrail ile olan siyasi ve diplomatik sorunları bölgenin ana siyasi meseleleridir. AB'nin Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarını Avrupa'ya taşıyarak Rusya'ya karşı bir alternatif oluşturma çabası, Rusya'nın ise kendi enerji pozisyonunu kaybetme ihtimaline karşı bölgede aktif rol alma çabası, güvenlik sorunları ve uzunca yıllardır süren terör faaliyetleri ve bölgede konuşlu terör örgütleri, ABD, Rusya, İngiltere ve Fransa'nın bölgede askeri güç bulundurması ve bölgedeki küresel güçlerin denge politikaları Doğu Akdeniz'i uzun yıllar uluslararası konularda başta tutacağını göstermektedir.

Türkiye, Doğu Akdeniz bölgesinde Akdeniz'e en uzun kıyısı olan ülkedir. Doğu Akdeniz bölgesi Türkiye için batıda Ege Denizi ile Doğu Akdeniz'de ise Kıbrıs Sorunu ile tıkalıdır. Bölgenin coğrafi yapısı, Kıbrıs adası ve Yunanistan'a bağlı adalar MEB anlaşmazlıklarına sebebiyet vermekte, Türkiye'nin haklarını sınırlandırmada adeta bir bahane oluşturmaktadır. GKRY'yi kullanan Yunanistan ile Yunanistan'ın arkasındaki AB, Türkiye'yi yalnızlaştırılmaya çalışılmaktadır. Yunanistan'ın adalarına tanıtmaya çalıştığı deniz yetki alanlarının, Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre tam karşılığı yoktur. Anakaranın üstünlüğü ilkesine göre Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de kıtası yoktur. Bu sebepten Türkiye hiçbir zaman Yunanistan'ın iddia ettiği tezleri kabul etmemektedir.

Doğu Akdeniz'in siyasi, ekonomik, güvenlik ve enerji konularındaki önemi, bölgenin güçlü ülkesi olan Türkiye'yi de çok yakından ilgilendirmektedir. Türkiye, GKRY'nin AB'ye üye olması sebebiyle Doğu Akdeniz'de adeta AB'nin çıkarlarının karşısında yer alıyor bir pozisyonadadır. AB, bölgeden çıkarılan enerjiyi GKRY'yi kullanarak Kıbrıs adası üzerinden Avrupa'ya taşımak istemektedir. Ancak Türkiye'nin jeopolitik konumu sebebiyle enerjide Rusya'ya bağımlılıktan kurtulmak isteyen AB için Rus enerjisine alternatif olarak Hazar ve Ortadoğu petrol ve doğal gazını Avrupa'ya ileten en güvenli ve en ekonomik güzergâh olması avantajı önemli bir denge unsurudur. Doğu Akdeniz enerjisinin taşınması konusundaki sıkıntılar AB'nin Türkiye'yi göz ardı etmesine engel olmaktadır.

Bölgede hâkimiyet kurma mücadelesi yürüten Rusya ve ABD, Türkiye'ye ihtiyaç duymaktadır. Ancak her iki ülkeye karşı Türkiye de denge politikası sürdürmek zorunda kalmaktadır. Hazar bölgesinden gelen doğal gazın BTC hattı ile Ceyhan'a inmiş olması, TANAP projesi ile enerjinin Türkiye'den Avrupa'ya ulaşması Doğu Akdeniz gazının ve petrolünün Türkiye'deki mevcut hatların entegrasyonu ile Avrupa ve dünya pazarlarına taşınması konusunda avantaj oluşturmaktadır. Türkiye bölgedeki istikrarlı ve güvenli ülkedir. Ancak Türkiye'nin kendi hakları için taviz vermeden kararlı duruşunu sürdürmesi gerekmektedir. Türkiye enerji ithal eden ve dış ticaret açığının ana kaynağını enerjinin oluşturduğu bir ülke olarak, bölgedeki hidrokarbon kaynaklarından pay almak ve kurulan oyunun dışında kalmamak için haklarını savunması gerekmektedir. Kaynakların dünya piyasalarına iletimi özellikle güzergâhlarının Türkiye üzerinden geçişi için çabalayan politikalar izlenmelidir.

Türkiye için Doğu Akdeniz hayati ve milli bir öneme sahiptir. Kıbrıs Türk halkının eşit haklarının mücadelesinin tavizsiz sürdürülmesi gerekmektedir. KKTC devletinin bağımsızlığının uluslararası arenada tanınması yönündeki çabalar devam ettirilmelidir. Libya ve Mısır ile diplomatik ilişkiler sürdürülmeli, Türkiye, Yunanistan ve GKRY'nin yapacağı hamlelerle Akdeniz'de dar bir bölgeye sıkıştırılma riskini bertaraf etmelidir.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki dış politika stratejisi, bölgedeki enerji kaynakları ve deniz yetki alanları konusundaki hak arayışına odaklanmıştır. Milliyetçilik söyleminin ötesine geçerek pratik adımlar atan Türkiye, bu stratejiyi çeşitli yöntemlerle uygulamaya koymuştur:

Birinci olarak Türkiye, Doğu Akdeniz'de kendi Münhasır Ekonomik Bölgesi'ni ilan etmiş ve bu kapsamda çeşitli anlaşmalar yapmıştır. Bu adımlar, bölgedeki deniz yetki alanlarını netleştirmek ve uluslararası hukuka uygun şekilde haklarını savunmak amacı taşımaktadır. İkinci olarak Türkiye, enerji kaynakları potansiyelini değerlendirmek amacıyla sismik araştırmalar ve sondaj çalışmaları yapmaktadır. Bu faaliyetler, deniz altındaki kaynakların belirlenmesi ve kullanılabilirliğinin tespiti açısından önemlidir. Üçüncüsü Türkiye, hem Ege Denizi hem de Doğu Akdeniz'de Navtex (denizcilik uyarı sistemi) alanları ilan ederek deniz faaliyetlerine yönelik uyarılarda bulunmaktadır. Bu ilanlar, Türkiye'nin deniz yetki alanları üzerindeki egemenlik ve kontrolünü pekiştirmektedir. Dördüncüsü ve son olarak Türkiye'nin BM'ye bildirilen sondaj

faaliyetleri, Türk kıta sahanlığı içinde bulunan ruhsatlı adalarda gerçekleştirilmektedir. Bu, Türkiye'nin uluslararası hukuk çerçevesinde haklarını ve yetkilerini kullanarak bölgedeki enerji kaynaklarına yönelik çalışmalarını sürdürme kararlılığını göstermektedir.

Türkiye'nin bu stratejisi, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına erişim ve deniz yetki alanları üzerindeki haklarını koruma amacı güderken, uluslararası hukuk çerçevesinde haklarını savunma çabalarını da sürdürmektedir. Bu bağlamda, arama ve sondaj faaliyetlerinin devam etmesi, Türkiye'nin bölgedeki stratejik hedeflerine ulaşma ve enerji güvenliğini sağlama çabalarının bir parçasıdır.

Doğu Akdeniz meselesi, Türkiye için ekonomik, askeri ve siyasi boyutlarıyla büyük bir öneme sahiptir ve bu konuda kamuoyunun bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi, ulusal stratejinin başarıya ulaşması açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda ekonomi açısından Doğu Akdeniz, büyük enerji kaynakları potansiyeline sahip bir bölge olarak Türkiye'nin enerji güvenliği ve ekonomik kalkınması için önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu kaynakların keşfi ve işletilmesi, Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılama ve ekonomik büyüme sağlama hedefleri açısından büyük önem taşır. Askeri boyutunda Türkiye'nin en uzun kıyı şeridinde sahip olduğu bu bölge, askeri strateji ve güvenlik açısından kritik bir noktadadır. Bölgedeki askeri varlıklar, olası dış tehditlere karşı Türkiye'nin savunma kapasitelerini artırma gerekliliğini göstermektedir. Siyasi açıdan ise Doğu Akdeniz'deki egemenlik hakları ve deniz yetki alanları, uluslararası ilişkilerde Türkiye'nin siyasi ağırlığını ve stratejik konumunu etkileyen faktörlerdir. Bölgedeki diğer ülkelerle olan ilişkiler, Türkiye'nin dış politikada etkili bir rol oynamasını sağlayabilir.

Medya organlarının ve siyasetçilerin, Doğu Akdeniz meselesinin ulusal önemini vurgulayan haberler ve açıklamalar yapması, kamuoyunun konuyu anlamasını ve desteklemesini sağlayabilir. Özellikle ulusal güvenlik ve enerji bağımsızlığı konularındaki bilinç artırılmalıdır. Akademik kurumların ve bilim insanlarının, Doğu Akdeniz'in stratejik önemi üzerine araştırmalar yapması ve bu bilgileri kamuoyuyla paylaşması, konunun bilimsel ve analitik bir temele oturtulmasını sağlar. Eğitim ve seminerler aracılığıyla bilgi aktarımı yapılabilir.

Türkiye için Doğu Akdeniz, sadece ekonomik bir fırsat değil, aynı zamanda milli güvenlik ve var oluş meselesidir. Bölgedeki askeri gemilerin ve olası tehditlerin

varlığı, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü ve ulusal güvenliğini koruma gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki stratejik çıkarlarını ve ulusal güvenlik hedeflerini destekleyen, bilgilendirici ve bilinçlendirici bir kampanya yürütülmesi önemlidir. Bu, hem ulusal hem de uluslararası alanda Türkiye'nin konumunu ve haklarını güçlendirecektir.

KAYNAKLAR

- AA, (2020), (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/trans-adriyatik-boru-hattinda-ticari-gaz-akisi-basladi-/2094835>, (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2024).
- AA, (2022), (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/silivri-yer-alti-dogal-gaz-depolama-tesisinin-kapasitesi-4-6-milyar-metrekupe-cikiyor/2582487>, (Erişim Tarihi: 30 Nisan 2024).
- Abulafia, D. (2012), “Büyük Deniz” (G. Ç. Güven, Çev.) Alfa Yayınevi, İstanbul.
- Acer, Y., (2020), “Doğu Akdeniz’de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması Ve Türkiye, The Delimitation Agreement Between Greece and Egypt in the Eastern Mediterranean Sea and Turkey,” Adalet Dergisi, 2020/2, Sayı: 65, ss.13-26.
- Acer, Y., Kaya, İ., (2014), “Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı,” 5. Baskı, Ankara.
- Açıkgönül, E. Y., (2012), “Deniz Yetki Alanlarının Hakça İlkeler Çerçevesinde Sınırlandırılması,” Legal Yayıncılık, İstanbul
- Ak, G., (2012), “Megali İdea, Hissiyat, Önyargı ve Güvensizlik Fenomenleri Bağlamında Türk Yunan İlişkileri’ne Bir Bakış,” Ulvi Keser (ed.), Mare Nostrum Adalar Denizi’nden Kıbrıs’a: Akdeniz ve Sorunlar, AKAUM Yayını, Ankara.
- Akın, M. Z. (1978), “Karasuları, İç Sular, Gemilerin Bu Sulardaki Rejimi ve Kıta’a Sahaneliği” Ankara.
- Alper, G., (2020), “Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Doğu Akdeniz’deki Münhasır Ekonomik Bölge İlanları ve Sınırlandırmaları: Türkiye’nin Güvenliği ve KKTC Üzerindeki Etkiler,” Anadolu Strateji Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, ss.29-42.
- Arıdemir, H., Allı, Ç., (2019), “Doğu Akdeniz Bölgesindeki Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmalarının Analizi,” İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 4(10), ss. 188-202.
- Aslan, Murat (2023), “Son Gelişmeler Işığında Doğu Akdeniz,” Kriter Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 83, SETA Yayınları.
- Atalay, İ., (1981) “Denizaltı Jeolojisi ve Jeomorfolojisi,” Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.
- Balık, İ., (2018), “Kent Akademisi,” Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi, Cilt: 11, Sayı: 1, ss. 86-98.
- Balkaş, Ö., (2019), “Doğu Akdeniz’de Doğal Gaz Keşifleri, Pazarlama Senaryoları, Enerji Güvenliği Ve Jeopolitika,” TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Yayını.

Başeren, S. H. (2010), “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı,”TÜDAV Yayınları, İstanbul.

Bayraç, H.N. (2009), “Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol ve Doğalgaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma,” Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 10(1), ss. 115-142, Eskişehir.

Bayraktar, B., (2020), “Donanma Doktrini Işığında Rusya’nın Doğu Akdeniz Politikası,” Ed. Şahin. M., Yılmaz, M., L., Akdeniz’de Devlet ve Düzen, ss.37-57.

Baysoy, E., 2015. Antik dönem Doğu Akdeniz jeopolitiği. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi. 4 (8), ss. 13-21.

BOTAŞ, (2021), (Çevrimiçi) <https://www.botas.gov.tr/Icerik/ilk-fsru-gemimiz-ertugrul-gazi/379>, (Erişim Tarihi: 30 Nisan 2024).

Bozkurt, E., Kütükçü, M.A., (2000), “Devletler Hukuku,” Nobel Yayınevi, Ankara.

Bozkurt E., Kütükçü, M. A., Poyraz, Y., (2012), “Devletler Hukuku,” Yetkin Yayınları, Ankara.

Bozkurt, E., (2007), “Türkiye’nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı,” 4. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

Braudel, F., (1989), “Akdeniz ve Akdeniz Dünyası,” (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Eren Yayıncılık, İstanbul.

Butter, D. (2021), “Egypt’s Energy Ambitions and its Eastern Mediterranean Policy,” Michaël Tanchum (Ed.), Eastern Mediterranean In Uncharted Waters: Perspectives on Emerging Geopolitical Realities, ss. 45-51, içinde, Konrad Adenauer Stiftung, Ankara.

Canyaş, H., Kocakuşak S., Canyaş, O.F., (2013), “Doğu Akdeniz Güvenlik Mimarisi ve Küresel Güç İlişkileri Bakımından İsrail, Kıbrıs İlişkileri,” Amme İdaresi Dergisi, Sayı: 46(2): ss. 111-128.

Caşın, M.H., (2019), “Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları,” Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

Ceyhun, G. Ç., Oral, E. Z. (2011), “Türkiye’nin Deniz Alanlarındaki Sınır Anlaşmaları ve Güncel Durum”, Uluslararası Deniz Hukuku’nda Kıyı Devletinin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları Sempozyumu, ORSAM Karadeniz Kitapları No: 1, Karadeniz Teknik Üniversitesi, ss. 6-26, Trabzon.

Çelikkol, A.O., Karabel, S., (2017), “Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Denizden Kaynaklanan Uluslararası Sorunlar,” Bilge Strateji, Cilt: 9 Sayı: 16, ss. 13-31.

Çitlioğlu, E., Kansu, Z.N., Okur, A.O., (2022), “Doğu Akdeniz,” Cinius Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul.

Çomak, H., Sancaktar, C., Demir, S., (2016), “Enerjide Karşılıklı Bağımlılık ve Uluslararası Çatışma” Ed. Demiryol, T., “Uluslararası Güvenlik- Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar,” 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, ss. 227-247.

Çulcu, M., (2006), “Marjinal Tarih Tezleri” E Yayınları, İstanbul.

Davutoğlu, A., (2010), “Stratejik Derinlik,” 42. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul.

Demir, S. (2012), “20. ve 21. Yüzyılların Başlangıç Dönemlerinin Karşılaştırılması: Örtüşen ve Ayrışan Olguların Bir Analizi” Gazi Akademik Bakış Dergisi, 5(10), ss. 207-228.

Demir, N., Tekir, O., (2017), “Sharing Energy Resources of Eastern Mediterranean: Regional and Global Dynamics,” Economic and Environmental Studies, Vol. 17, No. 4.

Demir, İ., (2019), “Doğal Gaz,” M. Şahin içinde, Ortadoğu, Kopernik Yayınları, 1. basım, ss. 291-308, İstanbul.

Dinçer, İ., Ezan, M.A., (2020), “TÜBA-Enerji Depolama Teknolojileri Raporu,” Türkiye Bilimler Akademisi Yayını TÜBA Raporları No:5, Tek Ses Ofset Matbaacılık, Ankara.

Doğan, N., (2012), “Uluslararası Örgütler Nezdinde Kıbrıs Sorunu,” içinde Uluslararası İlişkilerde Güncel Konular ve Türkiye, Cenap Çakmak, Nejat Doğan, Ahmet Öztürk (ed.), Seçkin Yayınları, ss. 11-33, Ankara.

Doğru, S., (2003), “Ege Denizi Kıt’a Sahanelığı Uyuşmazlığına Çözüm Önerisi: Ortak Arama ve İşletme,” Stratejik Araştırmalar Dergisi, 2.

Doğru, S., (2003), “Uluslararası Hukukta Kıta Sahanelığı ve Ege Denizi Kıta Sahanelığı Uyuşmazlığı” Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara.

Duman, S., (2019), “Doğu Akdeniz’de Emperyal Girişimler ve Türkiye,” Karadeniz Araştırmaları, Cilt: 16 Sayı: 62.

Duran, A., Çelik, M. (2020), “Türkiye’nin Bölgesel Sorunları Osmanlı’dan Günümüze Doğu Akdeniz,” Hiper Yayınları, İstanbul.

Dursun Yıldız, (2008), “Akdeniz’in Doğusu (Tarihi Geçmişi, Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından)” Bizim Yayınlar Kitapevi, İstanbul. S.4

Dursun, Y., Yaşar, D. (2012), “Doğu Akdeniz’de Küresel Satranç” Truva Yayınları, İstanbul.

Ece, N. J. (2017), “Doğu Akdeniz’de Münhasır Ekonomik Bölge: Sınırlandırma Anlaşmaları, Paydaşları ve Stratejiler,” Journal of ETA Maritime Science, Sayı: 5(1), ss. 81-94.

Ediger, V.Ş., Devlen, B., McDonald D.B., (2012), “Levant’ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz’in Enerji Jeopolitiği,” Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, Cilt 9, Sayı 33 (Bahar 2012), ss. 73-92.

Ediz, İ., Ed. İnât, K., Ataman, M., Duran, B. (2020), “Tarihsel Süreçte Doğu Akdeniz’de Güç Mücadelesi, Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları” (ss. 60-92), Seta Yayınları, Ankara.

Ercan, M., Kılınç, M. C. (2020), “Ortadoğu’dan Doğu Akdeniz’e Büyük Güçlerin Egemenlik Enerji ve Hukuk Mücadelesi,” Efe Akademi Yayınevi, İstanbul.

Erciyes, Ç., (2019), “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Türkiye’nin Siyasi ve Hukuki Tezleri Sahadaki Uygulamaları,” (Çevrimiçi) <https://www.mfa.gov.tr/data/dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlandirilmasi.pdf>, (Erişim: 18.04.2024).

Erdoğan, N., (2017), “TANAP Projesinin Türkiye Ve Azerbaycan Enerji Politikalarındaki Yeri Ve Önemi,” Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt-Sayı: 10(3) ss. 10-26.

Erksan, M., (1999), “Mare Nostrum Bizim Deniz, Yunan Sorunu” Hil Yayınları, Adıyaman.

Ermağan, İ., Karcı, A., (2018), “Avrupa Birliği’nin Yumuşak Güç Uygulamaları,” in Dr. Ayhan Nuri Yılmaz ve Dr. Gökmen Kılıçoğlu (eds), Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler, Nobel Yayıncılık, ss. 411-437.

Ertuğral, Y., (2022), “Doğu Akdeniz’i Vazgeçilmez Kılan Neden,” Euro Politika Dergisi, Sayı: 12, ss. 37-40.

Esen, Ö., (2016), “Security of the Energy Supply in Turkey: Prospects, Challenges and Opportunities,” International Journal of Energy Economics and Policy, No: 6(2), pp. 281-289.

Fattouh, B., El-Katiri, L. (2019), “Lebanon’s Gas Trading Options,” In. Atallah, S., & Fattouh, B. (Eds.), Future of Petroleum in Lebanon: Energy, Politics and Economic Growth, Bloomsbury Press, pp.155-172, London.

Fırat, M., (2009), “Yunanistan’la İlişkiler,” B. Oran(Edt.) İçinde, Türk Dış Politikası (Cilt 1), İletişim Yayınları, İstanbul.

Franz, E., (1975), “Yunanistan Ve Türkiye Arasında, Ege Denizi Kıta Sahaneliği Üzerindeki Hak İddiasından Doğan Tartışma,” Çev. S. Demirsoy, Mining, Cilt: 14, No: 1, ss. 1–20,

Furuncu, Y., (2020), “Doğu Akdeniz’de Türkiye Dışındaki Ülkelerin Hidrokarbon Arama ve Sondaj Faaliyetleri”, İnât K., Duran, B., Ataman, M., (Ed.), Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları, 1.Baskı, ss.231-249, İstanbul.

Gül, U. (2019), “Yunanistan'ın Akdeniz Bölge Politikası ve Yeni Jeopolitik Dengeler,” İçinde H. Çomak, ve B. Ş. Şeker (Edt.), “Akdeniz Jeopolitiği (Cilt 1),” Nobel Yayınları, Ankara.

Günaydın, C., (2000), “Karasuları Dışındaki Deniz Alanlarının Statüsü ve Türkiye'nin Çevre Denizlerdeki Uygulamaları,” Harp Akademileri Yayını, İstanbul.

Gündüz, A., (1990), “The Concept of the Continental Shelf in its Historical Evolution (with Special Emphasis on Entitlement),” Marmara Üniversitesi Yayın No:490, İstanbul.

Gündüz, A. (2009), “Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler-Örnek Kararlar,” 5. Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.

Gündüzler, U., (2013), “United Nations Convention on Law of Sea as a Mixed Treaty of EU: A Headache for Turkey,” Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C. 12.

Güneş, M., Arslan, T., (2018), “Enerji Bağımlılığında Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı,” Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, Sayı: 4(7), ss. 32-60.

Güneş, A., (2022), “Deniz- Enerji Güvenliği İlişkisi Bağlamında Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikalarının Analizi,” Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 12(1), ss. 363-391, Çankırı.

Gürdeniz, C. (2013), “Hedefteki Donanma” Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.

Harris, W., (2005), “Levant: Bir Kültürler Mozaiki,” Literatür Yayın, İstanbul.

Hatipoğlu, M., (1997), “Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954,” Siyasal Kitabevi, Ankara.

Hentsch, T., (2008), “Hayali Doğu: Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı,” (Çev. Aysel Bora), Metis Yayınları, İstanbul.

Hüdaverdi, A. S., (2020), “Rusya'nın Suriye Stratejisi: Enerji Güvenliği Perspektifinden Bir Bakış,” İçinde İ. N. Telci, ve R. Yorulmaz (Edt.), Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz, ss. 327-357), Ortadoğu Yayınları, Ankara.

İLKHA, (2020), (Çevrimiçi) <https://ilkha.com/dunya/abd-den-kuzey-akim-2-ve-turk-akimi-boru-hatti-projelerine-yaptirim-tehdidi-129809>, (Erişim Tarihi: 30 Nisan 2024).

Kalyoncuoğlu, K.S., Kalyoncuoğlu S., (2022), “Enerji Güvenliği Bağlamında Doğu Akdeniz'deki Gelişmeler: Türkiye-Mısır İlişkileri,” Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi, Sayı: 2(1), ss. 19-29.

Karaarslan, H., (2022), “Geniş Akdeniz Havzası'ndaki Başlıca Güvenlik Tehditleri ve Sorunları: Bir Çatışma ve Rekabet Alanı Olarak Akdeniz,” Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 18 (2), ss. 258-273.

Karagöl, E.T., Özdemir, B.Z., (2017), “Türkiye’nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz’in Rolü,” SETA Yayınları, No: 92, Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul.

Karbuş, S., (2022), “Değişen Jeopolitik Dinamikler Işığında Doğu Akdeniz’de Enerji Mücadelesi,” Kriter Dergisi, Yıl 7, Sayı 68.

Kariotis, T., (2007), “A Greek Exclusive Economic Zone In The Aegean Sea” Mediterranean Quarterly, No: 18 (3).

Katman, F. (2013), “Levant Doğu Akdeniz ve Enerji Satrancı” Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi, 29-30, ss. 17- 26.

Kavaz, İ., (2020), “Enerji Kaynakları ve Transfer Rotaları Bağlamında Doğu Akdeniz,” Anadolu Strateji Dergisi, Cilt/Vol.: 2 - Sayı/No: 2 ss. 1-14.

Kavaz, İ. (2021), “The Energy Equation in the Eastern Mediterranean”. Insight Turkey, (23), ss. 139-160.

Kaynar, M, K., (2017), “Ege’de Temel Sorun: Unutul(ma)yan Türk Adaları, The Main Issue in the Aegean Sea: (Un)Forgotten Turkish Islands,” International Journal of Academic Value Studies, Vol: 3, Issue: 8, pp. Ss. 88-103.

Kedikli, U., Çalağan, Ö. (2017), Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz’in Önemi. Sosyal Bilimler Metinleri, 2017(1), 120-138.

Kedikli, U., Taşkın, D. (2015), “Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı,” Alternatif Politika, Cilt: 7, Sayı: 3, ss. 399-424.

Kemiksiz, N. N. (2018), “Arap - İsrail Sorunu ve Bölgesel Yansımaları”, Journal of Awareness, 3(5), ss. 127-144.

Kökyay, F., (2021), “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Akdeniz Enerji Politikası,” Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 26, Sayı: 101, Kış 2021, ss. 143-168.

Köylü, M. (2021), “Energy Card Of The Eastern Mediterranean: Cyprus”. Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi, 4 (8), ss. 39-57.

Kraska, J., Petrozo, R., (2013), “International Maritime Security Law,” Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston

Kuran, S. (2014), “Uluslararası Deniz Hukuku,” 4. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.

Kurul, E., (2015), “Rhodos Denizcilik Yasaları,” Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması II: Anadolu Akdenizi Sempozyumu,” ss. 519-532.

Kurumahmut, A., (1998), “Ege’de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar” Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul.

Kurt, E., Tamçelik, S., (2015), “Değişen Doğu Akdeniz Denkleminde Mısır’ın Hidrokarbon Politikası Ve Türkiye’ye Yansımaları,” 1. Uluslararası Avrasya Enerji Sorunları Sempozyumu, ss. 445-462.

Maden, N., Topal, C., Usluer, H.B., (2023), “TCG Çandarlı Sismik Araştırma Gemisinin 1974 Ege Karasuları Ve Kıta Sahaneliği Krizindeki Etkinliğı,” Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi Cilt 14, Sayı 1, 2023, ss. 38-54.

Mat, T.Y., Köse, M.A., Armağan, M.İ., (2021), “Türkiye ile Avrupa Birliğı Arasında Doğu Akdeniz Meselesine İlişkin Güncel Siyasi Gelişmeler ve Meselenin Uluslararası Hukuk Boyutu,” İstanbul Hukuk Mecmuası, No: 79 (3), ss. 1067-1101, İstanbul.

Merey, Ş., Longinos, S., (2019), “The gas hydrate potential of the Eastern Mediterranean Basin,” Bulletin of the Mineral Research and Exploration, Issue: 160, pp. 117-134

Mira, E.R., (2022), “Türkiye – Libya Arasında İmzalanan “Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası”nın Türk Dış Politikasına Etkisi,” Anadolu Strateji Dergisi, Cilt: 4, Sayı No: 1, ss. 11-32.

Oğurlu, E., (2017), “Natural Gas in the Eastern Mediterranean: Means of Regional Integration or Disintegration?,” Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Vol.8, No.1, ss. 35-49.

Özdemir, Ş. (2010), “Osmanlı Donanmasının BİR Seyir Defteri ve XVIII.Yüzyıl Osmanlı Denizciliğine İlişkin Bazı Gözlemler” Tarih Araştırmaları Dergisi, 24(37), ss. 113-163.

Özdemir, Ç., (2018), “Rusya’nın Doğu Akdeniz Stratejisi,” SETA Analiz, TurkuvaZ Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul.

Özden, Ö., (2019), “Doğu Akdeniz Doğalgaz Kaynakları Ekonomik ve Jeopolitik Etkiler,” Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Sunum, Çankaya, Ankara,

Özekin, M. K., (2020), “Doğu Akdeniz’de Değişen Enerji Jeopolitisi ve Türkiye,” Güvenlik Stratejileri Dergisi, No: 16(33), ss. 1-51.

Özer, K. D., (2016), “Uluslararası Hukuk ve Denizde Yasadışı Faaliyetlerin Önlenmesi,” Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 17, Sayı: 2, ss. 27-62, İzmir.

Özgen, C. (2013). Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliğine Yönelik Bir Girişim: Akdeniz Kalkanı Harekâtı, Akademik Orta Doğu, 8(1), s.101-114

Özman, A., (2006), “Deniz Hukuku I,” Turhan Kitabevi, Ankara.

Özmen, H., Bakkal, M., Bakkal, S., (2020), “Dünya Enerji Aktarım Hatları ve Hegomonya Savaşları: Türkiye'nin Enerji Aktarım Hatları Pozisyonu Üzerine Bir İnceleme,” İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, Sayı: 9 (3) , ss. 2595-2617.

Öztürk, H., (2002), “Jeolojik Kıta Sahanelığının Belirlenmesindeki Formülasyonlar, Ege Kıta Sahanelığı ve İlişkili Sorunlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı,” Gündüz, A.ve Öztürk, H. Ed., TÜDAV, Yayın No:12, İstanbul.

Öztürk, O.M., (2004), D”ış Politikada Kriz Yönetimi,” Odak Yayınları, Ankara.

Pamir, N., (2015), “Enerjinin iktidarı: Enerji Kaynaklarını Elinde Tutan, Dünyayı Elinde Tutar,” Hayy Kitap, İstanbul.

Pawlowski, M., (2020), “Greece’s Eastern Mediterranean Policy,” The Polish Institute of International Affairs Bulletin, No: 40 (1470), Poland.

Pazarcı, H. (2011), “Uluslararası Hukuk” Gözden Geçirilmiş 10. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara

Pazarcı, H., (2013), “Uluslararası Hukuk Dersleri, 3. Kitap” Turhan Kitabevi, Ankara.

Prontera, A. and Ruszel, M., (2017), “Energy Security in the Eastern Mediterranean,” Middle East Policy, No: 24(3), pp.145-162.

Sevim, C., (2012), “Küresel Enerji Jeopolitiğı ve Enerji Güvenliğı,” Journal of Yasar University, No: 7(26), ss. 4378- 4391, İzmir.

Sohn, L. B., Juras, K. G., Noyes, J. E. Franckx, E., (2010), “The Law of the Sea in a Nutshell,” St. Paul, Minn: West, Second Edition,

Sönmezoğlu, F., (2000), “Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar,” Der Yayınları, İstanbul.

Stone, L.A., (2001), “Critical International Theory, Theories of International Relations and The Cyprus Problem”, İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil (Ed.), Avrupa Birliğı Kısacasında Kıbrıs Meselesi: Bugünü ve Yarını, HD Yayıncılık, Ankara.

Sur, M., (2008), “Uluslararası Hukukun Esasları,” Beta Yayınları, İstanbul.

Syrgos, A., (1998), “The Status of Aegean Sea According to International Law,” Sakkoulas/Bruylant.

Şahin, K., (2021), “Ege Denizi’nde Yetki Alanları Paylaşımının Öncülü: Karasuları Sorunu,” Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 40, ss. 705-724.

Şahin, İ., Günar, A. (2021). Doğı Akdeniz’in Jeopolitik Önemi. İçinde T. Arı, ve M. H. Caşın (Edt.), Doğı Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul

Şahin, M., Çifçi, O., Biçen Gören, K. B., Öztürk, E., Tuna, F., Beşgül, B. (2020), “Akdeniz’de Devlet ve Düzen-Rapor,” Polis Akademisi Yayınları

Şen, Y.F. (2015), “Türk Milliyetçiliği ve “Öteki” Algısı: Yunanistan’la Çözölemeyen Ege Sorunu,” Türk İdare Dergisi, Sayı: 480, ss. 179-228.

Tamçelik, S., Kurt, E., (2014), “Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı,” Hasret Çomak (Ed.), “Türkiye’nin Münhasır Ekonomik Bölge Algısı ve Yakın Tehdit Alanı: Kıbrıs” içinde (ss.882-913), Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Kocaeli.

TANAP, (2019), (Çevrimiçi) <https://www.tanap.com/bulten26#:~:text=2015%20y%C4%B1%C4%B1nda%20Azərbaycan%20ve%20T%C3%BCrkiye,faz%C4%B1%20Haziran%202018'de%20tamamland%C4%B1>, (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2024).

TAP, (2023), (Çevrimiçi) <https://www.tap-ag.com/about-tap/the-big-picture>, (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2024).

Taşcıoğlu, Ö.L., (2018), “GKRY’nin Türkiye Cumhuriyeti’ne ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne Ait Deniz Yetki Alanlarındaki Petrol Ve Doğal Gaz Arama Çalışmaları Ve Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmaları,” Social Sciences Studies Journal, Vol:4, Issue:26, pp. 5697-5709.

T.C. Dışışleri Bakanlığı, (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/no_-165_-yunanistan-ile-misir-arasinda-sozde-deniz-yetki-alanlari-anlasmasi-imzalanmasi-hk.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2024).

T.C. Dışışleri Bakanlığı, (Çevrimiçi), https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 22.04.2024).

T.C. Dışışleri Bakanlığı, “No: 323, 27 Ekim 2022, Lübnan ile İsrail Arasında Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Anlaşmasının İmzalanması Hk.,” (Çevrimiçi) https://www.mfa.gov.tr/no_-323_-lubnan-ile-israil-arasinda-deniz-yetki-alanlari-sinirlandirma-anlasmasinin-imzalanmasi-hk.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2024).

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, (Çevrimiçi) <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-transit-boru-hatlari>, (Erişim Tarihi: 22.04.2024).

Telci, İ. N., (2020), “Mısır’ın Doğu Akdeniz Politikası,” İçinde İ. N. Telci, ve R. Yorulmaz (Edt.), Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz, ss. 187-199, Ortadoğu Yayınları, Ankara.

Tezkan, Y., Taşar, M.M., (2013), “Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye,” Genişletilmiş 2. Baskı, Ülke Yayınları, İstanbul.

Timeturk, (2020), (Çevrimiçi), <https://www.timeturk.com/dunya/yunanistan-misir-arasindaki-deniz-anlasmasi-yok-hukmunde/haber-1595401>, (Erişim Tarihi: 26 Nisan 2024).

Toluner, S., (1989), “Milletlerarası Hukuk Dersleri Devletin Yetkisi(Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği),” BETA Basım Yayım Dağıtım İstanbul.

Toluner, S., (2017), “ Geçmiş Anımsayıp Geleceği Yönlendirme: Remembering the Past While Moving Forward in the Future,” Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

TPAO, (2021), “Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu,” Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Yayınları.

Tziarras, Z., (2019), “The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security,” Peace Research Institute, Oslo, Norway.

Ülger, İ. K. (2020), “Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz Siyaseti,” İçinde İ. N. Telci, ve R. Yorulmaz (Edt.), Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz, ss. 259-281, Ortadoğu Yayınları, Ankara.

Yaycı, C., (2020), “Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye,” Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.

Yaycı, C., (2020), “Türkiye-Libya Arasında İmzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Andlaşmasının Sonuç ve Etkileri,” Kriter Dergisi, Yıl 4, Sayı 42, ss. 34-37

Yenigün, C., (1998), “Türkiye ve Yunanistan Arasında Ege'deki Deniz Sorunları,” İçinde, Türk Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu (Ed.: A. Yalçınkaya), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Yıldız, D., Yaşar, D., (2012), “Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç,” Truva Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, E., (2018), “Doğu Akdeniz'de Enerji Çıkmazı,” Seta Perspektif, Sayı: 188.

Yılmaz, E. A. (2020), “Doğu Akdeniz'deki Gelişmeler Doğrultusunda Türk Dış Politikası'nın Dünü ve Bugünü,” Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Sayı: 48, ss. 27- 48.

Yorulmaz, R., (2019), “Sıcak Gündem:Doğu Akdeniz,” Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 88, ss. 80-83.

Yorulmaz, R., Demirdöğen, O. (2020), “Doğu Akdeniz'de Enerji Mücadelesi ve Türkiye,” İçinde İ. N. Telci, ve R. Yorulmaz (Edt.), Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz, ss. 19-51, Ortadoğu Yayınları, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Büşra ÖNDER AYLUÇTARHAN, 2015 yılında Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünden ‘‘Onur Öğrencisi’’ lisans derecesi ile mezun olmuştur. Yüksek lisans eğitimine 2018 yılında Gebze Teknik Üniversitesi Strateji Bilimi Anabilim Dalı’nda başlamıştır. 2015 yılında özel bir kolejde çalışmaya başlamış, daha sonrasında 2017 yılında Pendik Belediyesi Strateji Müdürlüğü İletişim Merkezi biriminde çalışmıştır. Çalışma hayatı boyunca çeşitli alanlarda kongre ve sempozyumlara katılım sağlamıştır.

TEZ ÇALIŞMASI KAPSAMINDA YAPILAN YAYINLAR

AYLUÇTARHAN ÖNDER B., (2024), ‘Türkiye’nin Enerji Politikalarında Doğu Akdeniz Yetki Alanları Sorunu’, Gebze Teknik Üniversitesi 8. Lisansüstü Araştırmalar Sempozyumu, Kocaeli.

